

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Kristina MONTVILAITĖ

**LIETUVOS EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS, SIEKiant VISATEISĖS NARYSTĖS
EKONOMINĖJE IR VALIUTINĖJE SAJUNGOJE, TYRIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2007

SANTRAUKA

Kristina Montvilaite

Lietuvos ekonominės konvergencijos, siekiant visateisės narystės Ekonominėje ir valiutinėje sąjungoje, tyrimas. Magistro darbas.

Magistro darbe, siekiant ištirti Lietuvos ekonominę konvergenciją integracijos į EVS kontekste, apibrėžta konvergencijos koncepcija, nusakant galimus jos pažinimo ir įvertinimo būdus makroekonomikos teorijos bei Maastrichto sutarties atžvilgiais. Tyrimo metu apibūdintos Lietuvos ekonomikos ir ekonominės politikos tendencijos po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. iki šių dienų, įgalinančios detaliau įvertinti ekonominės konvergencijos tvarumą. Atliekant Lietuvos ekonominės konvergencijos analizę statistiniais tyrimo metodais, išanalizuotas ekonominis suartėjimas su visateisėmis EVS šalimis narėmis, remiantis BVP parametrais; išnagrinėtas tam tikrų makroekonominių rodiklių atitikimas Maastrichto konvergencijos kriterijams, atskleidžiant jų raidą 1999-2006 m., įtakojusius esminius veiksnius, numatant ateities tendencijas bei probleminių aspektų sprendimo būdus; patvirtintos suformuluotos mokslinio tyrimo hipotezės: (1) Lietuvos ekonominė konvergencija su visateisėmis EVS šalimis, remiantis BVP parametrais, vyksta ir yra tvari; (2) vienalaikiškas visų konvergencijos kriterijų tenkinimas dėl kai kurių iš jų tarpusavio nesuderinamumo yra sunkiai įgyvendinamas; (3) infliacijos rodiklis nebūtų tapęs kliūtimi 2007 m. sausio 1 d. įsivesti eurą, jei nedarbo lygis būtų buvęs bent 1 proc. punktu didesnis (iki to momento, kai buvo vertinamas Lietuvos konvergencijos tvarumas 2006 m. gegužės mėn.), kitoms sąlygoms nekintant. Magistro darbo tema perskaitytas pranešimas Šiaulių universiteto 7-oje Studentų mokslinių darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“. Straipsnis išspausdintas Šiaulių universiteto leidinyje „Jaunųjų mokslininkų darbai“.

SUMMARY

Kristina Montvilaite

Research on Lithuanian economic convergence seeking full rights membership in Economic and Monetary Union. Master's work.

In Master's Thesis on purpose of Lithuania's economical convergence's exploration in the context of the integration in the EMS, the concept of convergence by defining its possible cognition's and evaluation's ways in respect of Macro-economical theory and Maastricht Treaty is defined. During the research the tendencies of Lithuania's economics and economical politics from the independence's re-establishment on 11 of March 1990 until nowadays are described which can enable evaluating the longevity of economical convergence. During the fulfilling of the analysis of Lithuania's economical convergence with the statistical methods of research, referring to the GDP parameters economical approach to EMS countries was analyzed, the execution and longevity of the convergence's indicators were analyzed uncovering their development in the period of 1999-2006 year, which had influenced the essential factors and for providing the future's tendencies and possible ways of resolving problematical aspects, the formulated hypothesizes of scientific research were supported, that (1) Lithuania's economic convergence with EMS full rights countries in accordance with the GDP parameters is enacting and stable; (2) contemporaneous meeting of all the criteria of convergence for the incompatibility inter some of them is hardly executed; (3) having the level of unemployment at least by 1 percent point higher (until that moment when the longevity of Lithuania's convergence was being evaluated in May of 2006), the criteria of inflation without changes in other conditions would not have become an obstacle for establishing Euro on 1 of January 2007. On the topic of Master's thesis there was a report announced at Šiauliai University 7th Student scientific work conference "Topicalities of economics and management". The article was published in Šiauliai University publication "Works of junior scientists".

TURINYS

IVADAS.....	3
1. EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS TYRIMO TEORINIAI ASPEKTAI	6
1.1. Konvergencijos samprata ir jos moksliniai pažinimo būdai makroekonomikos teorijos požiūriu.....	6
1.2. Konvergencijos samprata ir jos tyrimas Maastrichto sutarties atžvilgiu	7
1.2.1. ECB ekonominės konvergencijos analizės sistemos ypatumai	7
1.2.2. Maastrichto sutarties nuostatos ir jų taikymas vertinant konvergencijos tvarumą.....	9
1.3. Konvergencijos kriterijų tarpusavio ryšys ir sąveika su kitais makroekonominiais parametrais fiskalinės politikos kontekste.....	14
1.4. Konvergencijos rodiklių statistiniai tyrimo metodai.....	18
2. LIETUVOS EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS ANALIZĖ.....	22
2.1. Apibendrinti Lietuvos ekonomikos ir ekonominės politikos raidos etapai	22
2.1.1. Lietuvos ūkio (ekonomikos) raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.	23
2.1.2. Lietuvos pinigų politikos raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.	25
2.1.3. Lietuvos fiskalinės politikos raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.	27
2.2. Lietuvos ekonominės konvergencijos statistinis tyrimas.....	29
2.2.1. Lietuvos bendrojo vidaus produkto analizė	29
2.2.2. Lietuvos suderinto vartotojų kainų indekso ir BVP defliatoriaus analizė	36
2.2.3. Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumo analizė	43
2.2.4. Lietuvos valiutos kurso ir palūkanų normos konvergencijos tvarumo įvertinimas.....	48
2.3. Apibendrinimas: Lietuvos suartėjimo su visateisėmis EVS šalimis narėmis tvarumas	50
3. LIETUVOS EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS PROBLEMINIAI ASPEKTAI IR JŲ SPRENDIMAS	53
3.1. Lietuvos ekonomikos „perkaitimas“ – problema ar vis dar vykstanti konvergencija?.....	54
3.2. Infliacijos pažabojimo problema ir jos sprendimo būdai	55
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	58
LITERATŪRA.....	62
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ	67
PRIEDAI	71
1 priedas. BVP parametrų padėties ir sklaidos charakteristikos	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
2 priedas. BVP pokyčiai, palyginti su ankstesniais metais, procentais.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
3 priedas. BVP, tenkantis vienam gyventojui, perkamosios galios standartais	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
4 priedas. Pagrindiniai Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 1999-2006 m.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5 priedas. Nominalaus ir realaus BVP prognozavimas.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
6 priedas. SVKI pokyčiai (vidutiniai metiniai), procentais.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
7 priedas. Maastrichto infliacijos kriterijaus taikymas	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
8 priedas. SVKI prognozavimas	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
9 priedas. Valstybės skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, padėties ir sklaidos charakteristikos.....	KLAIDA! ŽYMELE NEAPIBRĖŽTA.
10 priedas. Valdžios sektoriaus bendroji skola, palyginti su BVP, procentais	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
11 priedas. Valdžios sektoriaus deficitas (-) / perteklius (+), palyginti su BVP, procentais.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
12 priedas. Valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, prognozavimas ..	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
13 priedas. Valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, tiesinė regresinė analizė..	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
14 priedas. Big Mac'o teorija	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
15 priedas. Euro zonos šalys.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.

IVADAS

Stodama į Europos Sąjungą (ES), Lietuva įsipareigojo siekti ES sutartyje numatytų politinės, ekonominės ir valiutų sąjungos tikslų, kur vieni iš jų: įvesti vieningą valiutą eurą, deleguoti pinigų politikos formavimą politiškai nepriklausomam Europos centriniam bankui (ECB).

Ekonominė ir valiutinė sąjunga (EVS) – tai stipriausia ekonominės integracijos pakopa. Ekonominė sąjunga apima centralizuotą ekonominę politiką – pagrindinės ekonominės politikos sritys atiduodamos koordinuoti įkurtoms specifinėms politinėms institucijoms, t. y. ECB. Ekonominei sąjungai įkurti reikia suvienodinti apmokestinimo sistemas ir socialines politikas. Valiutinė sąjunga yra integracijos etapas, kai patenkinami bendrosios rinkos reikalavimai ir šalys naudoja bendrus pinigus.

Daugelis ES šalių jau visapusiškai prisijungė prie EVS, tačiau yra ir tokių, t. y. ES šalys naujokės, kurios vis dar siekia visateisės narystės statuso – šios šalys laikomos EVS narėmis, tačiau su tam tikromis išlygomis. Tarp tų šalių yra ir Lietuva. Norint atsisakyti savos šalies valiutos ir visiškai įstoti į vieningų pinigų sąjungą, būtina tenkinti tam tikrus reikalavimus – pasiekti Maastrichto sutartyje nustatytų konvergencijos kriterijų lygį. Ar pastarasis pasiektas, ar ne, vertina ECB, naudodamas tam tikrą vieningą analizę visoms šalims kandidatėms – periodiškai atliekami tyrimai valstybių kandidačių į EVS konvergencijos tvarumui įvertinti ir nustatoma, ar nacionaliniai centriniai bankai (NCB) laikosi jiems keliamų teisės aktų reikalavimų. Tad bene aktualiausia šalių, siekiančių tapti visateisėmis EVS narėmis, šių dienų tema – konvergencijos kriterijų atitikimo siekimas.

Šio magistro darbo *tyrimo aktualumas* taip pat sąlygotas pastarųjų konvergencijos kriterijų vykdymo aspektų, t. y. nepaisant to, kad per pastarąjį dešimtmetį tam tikrų Lietuvos makroekonominių rodiklių atitikimo Maastrichto sutartyje nustatytų konvergencijos kriterijų lygį tema buvo ypatingai aktuali tiek tarp valstybės vadovų, tiek tarp mokslininkų, bandant rasti būdus šalies ekonomiką sureguliuoti taip, kad kuo greičiau ir efektyviau būtų įvykdyti minėtieji kriterijai, tačiau, be visa ko, verta prisiminti, jog 2006 m. ES Tarybos sprendimas dėl euro įvedimo Lietuvai buvo nepalankus – vieningosios ES valiutos nebuvo leista įsivesti dėl viršijamo kainų stabilumo kriterijaus. Pastaruoju metu infliacijos problema nesumažėjo, priešingai, neįstengiama rasti būdų jai pažaboti. Tad mokslinė logika sufleruoja, kad makroekonominė analizė orientuojantis į Maastrichto kriterijus šiomis dienomis ne mažiau aktuali nei iki ECB pranešimo, vertinant Lietuvos konvergencijos tvarumą dėl euro įsivedimo 2007 m. sausio 1 d., nes būtina iš naujo pervertinti

makroekonominių parametru (infliacijos, valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, palūkanų normos ir kt.) tarpusavio ryšius, kaitą, ją įtakojusius veiksnius, kas padėtų atskleisti probleminius aspektus, galimus problemų sprendimo būdus ir išvengti rizikos vėl netapti pilnateise EVS nare ateityje.

Mokslinė problema konvergencijos kriterijų įgyvendinimo analizėje kyla dėl to, kad labai sunku sureguliuoti ekonomiką taip, kad būtų tenkinami visi kriterijai, nes, kaip rodo EVS visateisių šalių praktika, sąlyginai mažą infliaciją turinčios šalys, remiantis SVKI, turi santykinai didelį valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, procentais, palyginti su BVP, rodiklį, ir priešingai. Be visa ko, pastaruoju metu vis dažniau pasigirsta nuogastavimų, kad vienalaikiškas Maastrichto konvergencijos kriterijų tenkinimas, dėl jų tarpusavio nesuderinamumo, išvis yra sunkiai įgyvendinamas.

Kita aktuali problema – kaip užtikrinti ilgalaikį tvarumą, t. y. konvergenciją ne tik tam tikru momentu, bet ilgą laiką ir aukšto lygio [22].

Tyrimo objektas – Lietuvos ekonominė konvergencija.

Tyrimo dalykas – Lietuvos BVP parametrai ir konvergencijos rodikliai Maastrichto sutarties kontekste, jų atitikimas kriterijams, tvarumas, dinamika, tarpusavio ryšys, sąveika su kitais makroekonominiais parametrais bei perspektyvos.

Tyrimo tikslas – atlikti Lietuvos ekonominės konvergencijos tyrimą, remiantis ECB konvergencijos analizės sistema, ir numatyti probleminių aspektų sprendimo būdus.

Tiksli pasiekti išskirti šie uždaviniai:

1. Apibrėžti konvergencijos koncepciją, nusakant galimus jos pažinimo ir įvertinimo būdus makroekonomikos teorijos bei Maastrichto sutarties kontekste.
2. Apibūdinti esminius Lietuvos ūkio (ekonomikos), fiskalinės ir pinigų politikos raidos etapus po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. iki šių dienų, kas, remiantis ECB konvergencijos analizės sistema, tikslinga norint išsamiau įvertinti konvergencijos tvarumą.
3. Išnagrinėti Lietuvos ekonominį suartėjimą su visateisėmis EVS šalimis narėmis, remiantis BVP parametrais.
4. Atlikti Lietuvos tam tikrų makroekonominių rodiklių (infliacijos, valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, ilgalaikių palūkanų normos ir kt.) atitikimo Maastrichto konvergencijos kriterijams analizę, atskleidžiant jų raidą 1999-2006 m., įtakojusius esminius veiksnius, numatant ateities tendencijas bei probleminių aspektų sprendimo būdus.

Darbe atsiribota nuo teisinės konvergencijos analizės, nepaisant to, kad ECB, vertindamas konvergencijos tvarumą šalių kandidačių į euro zoną, pastarąją analizę atlieka.

Šiame magistro darbe atliekant mokslinį tyrimą vadovautasi ir siekta patvirtinti **šias hipotezes:**

1. Lietuvos ekonominė konvergencija su visateisėmis EVS šalimis narėmis, remiantis BVP parametrais, vyksta ir yra tvari.
2. Vienalaikiškas visų konvergencijos kriterijų tenkinimas yra sunkiai įgyvendinamas dėl kai kurių iš jų tarpusavio nesuderinamumo.
3. Infliacijos rodiklis nebūtų tapęs kliūtimi 2007 m. sausio 1 d. įsivesti eurą, jei nedarbo lygis būtų buvęs didesnis bent 1 proc. punktu (iki to momento, kai buvo vertinamas Lietuvos konvergencijos tvarumas 2006 m. gegužės mėn.), kitoms sąlygoms nekintant.

Darbe naudotasi tokiais tyrimo metodais: analize ir sinteze, lyginimu, grupavimu, detalizavimu ir apibendrinimu, indeksų, lyginamųjų svorių, dinamikos eilučių, duomenų padėties ir sklaidos charakteristikomis, koreliacine ir regresine analizėmis bei diagramų / linijiniais grafikais.

Tyrimo rezultatai. Konceptualiojoje dalyje apibrėžta konvergencijos koncepcija, nusakant galimus jos pažinimo ir įvertinimo būdus makroekonomikos teorijos bei Maastrichto sutarties atžvilgiais. Taip pat agreguoti statistiniai tyrimo metodai, taikytini ištirti ekonominę konvergenciją analitinėje dalyje. Tyrimo metu apibūdintos Lietuvos ekonomikos ir ekonominės politikos tendencijos po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. iki šių dienų, įgalinančios detaliau įvertinti ekonominės konvergencijos tvarumą; ištirtas ekonominis suartėjimas su EVS šalimis, remiantis BVP rodikliais; išnagrinėtas tam tikrų makroekonominių rodiklių atitikimas Maastrichto konvergencijos kriterijams, atskleidžiant jų raidą 1999-2006 m., įtakojusius esminius veiksnius, numatant ateities tendencijas bei probleminių aspektų sprendimo būdus; patvirtintos suformuluotos mokslinio tyrimo hipotezės.

Atlikus Lietuvos ekonominės konvergencijos, siekiant visateisės narystės EVS, analizę, nustatyta, kad šalies suartėjimas su minėtos sąjungos šalimis narėmis vyksta ir yra tvarus, t. y. Lietuvos ekonomika pastaraisiais metais (remiantis RBVP) augo vidutiniškai 7,5 proc. kas metai – apie 2,7 karto sparčiau nei vidutiniškai EVS visateisių šalių narių. Kita vertus, nors konvergencija sparti, nuo EVS šalių, remiantis BVP, tenkančiu viename gyventojui, PGS, atsiliekiama vidutiniškai apie 2,5 karto ir realios galimybės įveikti šį atsilikimą egzistuoja tik per 30-40 m. Maastrichto sutarties atžvilgiu Lietuva vykdo visus konvergencijos kriterijus, išskyrus vienintelį kainų tvarumo, kurį pažaboti būtų racionalu pristabdant biudžeto išlaidų augimą ir siekiant subalansuoto biudžeto, mažinant skolą, gerinant konkurencijos sąlygas, liberalizuojant žemės rinką, nesubsidijuojant būsto paskolų, didinant akcizus, visiškai pasinaudojant leistiniais pereinamaisiais laikotarpiais ir ieškant energijos išteklių tiekimo alternatyvų. Tuo tarpu taikyti eurokomisaro Ch. Almunijos siūlomą atlyginimų įšaldymą būtų neracionalu, nes tai neleistų augti žmonių pajamoms ir dar labiau skatintų emigraciją, kuri ir taip šiomis dienomis kelia didelį susirūpinimą.

Tyrimo metu gauti rezultatai ir pateikti pasiūlymai gali būti naudingi LR vyriausybei sudarant Konvergencijos programą bei sprendžiant infliacijos pažabojimo problemą.

Magistro darbo tema perskaitytas pranešimas ŠU mokslinių darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“, o straipsnis išspausdintas ŠU leidinyje „Jaunųjų mokslininkų darbai“.

1. EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS TYRIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Konvergencijos samprata ir jos moksliniai pažinimo būdai makroekonomikos teorijos požiūriu

Konvergencija (lot. *convergens* – susieinantis, suartėjantis) yra daugiaprasmė ir įvairiai traktuojama sąvoka. Tarptautinių žodžių žodyne [6, p. 400] konvergencija aiškinama kaip „savaiminis įvairių tautų panašių materialinės ir dvasinės kultūros elementų, reiškinių atsiradimas dėl vienodų geografinių sąlygų“ arba, remiantis buržuazine sociologijos teorija, „tariamasis ekonominių, socialinių, politinių ir ideologinių kapitalistinės ir socialistinės sistemos skirtumų nykimas dėl mokslo ir technikos revoliucijos“. Anot K. Manioko [55, p. 98], konvergencijos sąvoka apibrėžiama kaip standartizacija ar homogenizacija ir yra susijusi su modernizacijos teorija. Ši savo ruožtu implikuoja tam tikrą socialinės ir institucinės raidos dėsnį reguliuojamą linijinę visuomenės raidą pagal logiką, kuri gali būti apibūdinama kaip racionalizacijos logika. O M. Abramovitz ir P. David, nagrinėdami konvergenciją [1], pastarąją traktuoja kaip skirtingų ekonomikų suartėjimą šalių grupėje.

Literatūroje, be įvairių konvergencijos sąvokos apibrėžimų, yra išskiriami ir du jos *moksliniai pažinimo būdai*, t. y. hipotezės, iš kurių viena yra absoliutinė, o kita sąlyginė.

Konvergencijos hipotezės pirmtakais yra įvardijami R. M. A. Solow [71] ir D. Cass [11], kurių neoklasikiniais modeliais tapę samprotavimai konvergencijos esmę nusako taip: ilgu laikotarpiu silpnos ekonomikos pasiekia aukšto lygio ekonomikas dėl mažėjančios kapitalo investicijų grąžos, t. y., pasak R. J. Barro, X. Sala-i- Martin [3] ir N. G. Mankiw, D. Romer bei N. D. Weil [56], nuodugnai ištyrusių neoklasikinį modelį, regionuose, kuriuose vienam darbo jėgos vienetui tenka mažiau kapitalo, bus didesnė kapitalo grąža ir didesni pradiniai augimo tempai, lyginant su regionais, kuriuose vienam darbo jėgos vienetui tenka daugiau kapitalo. Ši minėtų ekonomistų konvergencijos hipotezė makroekonominėje analizėje įvardijama kaip *absoliutinė konvergencija*, kuri įvyksta, kai augimo modelio parametrai yra vienodi visose šalyse, kas atitinkamai ir paaiškina tai, kad turtingesnių šalių augimo tempas bus mažesnis nei vargingesnių ir laikui bėgant visose šalyse vienam gyventojui tenkančios pajamos susilygins [76].

Greta absoliučios konvergencijos hipotezės neoklasikinėje augimo teorijoje išskiriamas ir antras konvergencijos atvejis, t. y. *sąlyginė konvergencija*, kuri remiasi konvergencija tolydaus augimo tempo link ir sąlygoja pastovų vienam gyventojui tenkantį pajamų bei vartojimo lygį, o taip pat ir kapitalo / darbo santykį įvairiose šalyse [10, p. 131]. Be visa ko, svarbu pastebėti, kad ši sąlyginė

konvergencija nuo absoliučios skiriasi tuo, kas ir paaiškina sąvokos „sąlyginė“ vartojimo būtinumą, kad taupymo ir amortizacijos lygis bei gyventojų prieaugis įvairiose šalyse kartais nebūtinai yra vienodi, tad minėtoji konvergencija tam tikrais atvejais gali lemti ir nevienodą vienam gyventojui tenkantį pajamų lygį visose šalyse.

Kitame poskyryje atskleidžiama konvergencijos samprata Maastrichto sutarties kontekste ir kaip pastarąją vertina ECB.

1.2. Konvergencijos samprata ir jos tyrimas Maastrichto sutarties atžvilgiu

1.1. poskyryje konvergencijos sąvoka aptarta plačiąja prasme, t. y. socialinių mokslų kontekste, o EVS institucijos pastarąją sąvoką aiškina labai konkrečiai, tiksliai ir siaurai.

Teisinis suartėjimas (konvergencija) – tai nacionalinės teisės ir EB sutarties, ECBS ir ECB statuto nuostatų atitikimas [31].

Ekonominis suartėjimas (konvergencija) – tai valstybės narės, norinčios įvesti eurą, įvertinimas, ar ji įvykdė konvergencijos kriterijus, nustatytus EB sutarties 121 straipsnio 1 dalyje ir Protokole dėl perviršinio deficito procedūros [31].

Kitaip tariant, *konvergencija Maastrichto sutarties kontekste*, suartėjimas su aukštu Ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių produktyvumo ir gyvenimo lygiu, yra ekonominės politikos paskirtis, pagrindžianti pagrindinį tikslą – visateisę narystę Ekonominėje ir pinigų sąjungoje. Kiekviena šalis kandidatė į visateisę narystę EVS vykdo *konvergencijos programą*, kuri išreiškia tos Respublikos vyriausybės ekonominės politikos įsipareigojimus, siekiant tvarios šalies ūkio rodiklių atitikties konvergencijos kriterijams.

Prieš apibrėžiant Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijus, jų taikymą ir tvarumo vertinimą, pradžioje svarbu atskleisti esminius ekonominės konvergencijos analizės sistemos ypatumus ECB nuostatų kontekste, kurie apibendrinti 1.2.1. skyrelyje.

1.2.1. ECB ekonominės konvergencijos analizės sistemos ypatumai

Europos bendrijos (EB) steigimo sutartis numato, kad visos valstybės ES narės privalo derinti savo ekonominę politiką, taip pat ir valiutų kurso politiką, vykdyti tinkamą fiskalinę politiką ir įstoti į euro zoną, kai įvykdo EB sutartyje nustatytas bendrosios valiutos įvedimo sąlygas. Valstybės, kuri rengiasi įvesti eurą, ekonominį suartėjimą (konvergenciją) su euro zona ir jos tinkamumą pereiti prie ES bendrosios valiutos vertina ES institucijos, t. y. ECB ir Europos Komisija (EK). Kaip numato EB sutarties (toliau Sutarties) 122 straipsnio 2 dalis [17, p. 35], pasiūlius Europos

Komisijai, po konsultacijų su Europos Parlamentu ir aptarimo Europos Vadovų Tarybos susitikime, ES Taryba nusprendžia, ar valstybė atitinka būtinas sąlygas euro įvedimui.

Ne rečiau kaip kartą per dvejus metus arba paprašius ES valstybei narei, kuriai taikoma išimtis įstojus į ES laikinai naudoti nacionalinę valiutą, EK ir ECB parengia pranešimus apie konvergenciją ir juos pateikia ES Tarybai. Pranešimuose apie konvergenciją nagrinėjama visų euro neįsivedusių valstybių narių, išskyrus specialų statusą turinčias Daniją ir Didžiąją Britaniją, teisinio ir ekonominio suartėjimo su euro zona pažanga.

Šiandien ECB Ekonominės ir valiutinės sąjungos senbuviai ir naujų šalių narių ekonominės konvergencijos analizei naudoja *bendrą analizės sistemą*, kuri artima Europos monetarinio instituto vykdytai konvergencijos reikalavimų kontrolei, pagal kurią buvo nagrinėjama kiekviena šalis, siekiant užtikrinti tęstinumą ir vienodą traktavimą.

Pirma, ši bendra sistema grindžiama Sutarties nuostatomis ir tuo, kaip jas ECB pritaiko kainų, fiskalinio deficito ir skolos santykio, valiutos kurso ir ilgalaikių palūkanų normų bei kitų veiksnių raidai.

Antra, taikant šią sistemą, vadovaujamosi daugeliu papildomų praeitį ir ateities lūkesčius apibūdinančių ekonominių rodiklių, kurie laikomi naudingais konvergencijos tvarumo detalesnei analizei [22, p. 7].

Taikydamas konvergencijos kriterijus, ECB naudoja keletą *pagrindinių principų*. Visų *pirma* atskiri kriterijai aiškinami tiksliai ir pritaikomi griežtai. Šio principo loginis pagrindas yra tas, kad kriterijų svarbiausias tikslas yra užtikrinti, jog euro zonoje gali dalyvauti tik tos valstybės narės, kurių ekonominės sąlygos yra palankios palaikyti kainų stabilumą ir euro zonos gyvybingumą. *Antra*, konvergencijos kriterijai – aiškus ir integruotas paketas reikalavimų, kurie visi turi būti įgyvendinti. Sutartyje šie kriterijai yra lygiaverčiai ir jie netaikomi hierarchiniu principu. *Trečia*, konvergencijos kriterijai turi būti įgyvendinti vadovaujantis einamaisiais duomenimis. *Ketvirta*, konvergencijos kriterijai turi būti pritaikomi nuosekliai, skaidriai ir nesudėtingai. Be to, dar kartą pabrėžiama, kad būtina vykdyti konvergencijos kriterijus ne tik tam tikrą laiką, bet ir ilgą laiką. Todėl, analizuojant kiekvieną šalį, detalai išnagrinėjamas jos konvergencijos tvarumas. Norint aptarti detaliau, visų *pirma* apžvelgiami praeities duomenys, dažniausiai apimantys paskutinius aštuonerius metus. Tai padeda geriau nustatyti, koku mastu einamieji pasiekimai yra išties struktūrinių pokyčių rezultatas, o tai savo ruožtu leidžia geriau įvertinti ekonominės konvergencijos tvarumą. Tuo pačiu metu reikia deramai įvertinti tą faktą, kad daugelio naujų valstybių narių pereinamasis laikotarpis gali turėti didelę reikšmę jų praeities duomenims. *Antra*, kiek reikia, taikoma ateities perspektyva. Todėl ypatingas dėmesys kreipiamas į tai, kad ekonomikos palankios raidos tvarumas iš esmės priklauso nuo tinkamų ir ilgalaikių ekonominės politikos priemonių, naudojamų sprendžiant esamas ir būsimas problemas. Apskritai ECB

publikacijose [22, p. 7] pabrėžiama, kad, norint užtikrinti ekonominės konvergencijos tvarumą, reikalinga ne tik gera pradžia, bet ir tolesnė ekonominė politika po euro įvedimo.

Kitame skyrelyje atskleidžiami Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijai ir tai, kaip juos taiko bei vertina ECB, remdamasis aptarta šiame skyrelyje analizės sistema.

1.2.2. Maastrichto sutarties nuostatos ir jų taikymas vertinant konvergencijos tvarumą

Pasak Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos katedros profesorės O. G. Rakauskienės [67, p. 117], viena vertus, nacionalinės valiutos stabilumas, pažabota infliacija, šalies biudžeto fiskalinis deficitas, palūkanų norma, valstybės skola yra makroekonominiai rodikliai, parodantys makroekonominės pusiausvyros būseną, kita vertus, šie rodikliai, įterpti į tam tikras ribas, atspindi Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijus. Pastarieji konvergencijos (susiliejiimo) kriterijai, kuriuos privalo įvykdyti ES šalys, norinčios tapti EVS pilnateisėmis narėmis, ir kurie, Europos komisijos nuomone [23], rodo ekonomikos tvirtumą, realios konvergencijos stabilumą bei tai, kad vyriausybė gali valdyti ekonomiką nenuvertindama valiutos, buvo nustatyti Maastrichto sutartyje [75], t. y. ES sutartyje, pasirašytoje 1992 m. vasario 7 d.

Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijai apibrėžiami, aiškinami, taikomi ir vertinami taip:

• Griežtas kainų pastovumas, t. y. metinis vartojimo prekių kainų padidėjimas negali viršyti infliacijos vidurkio daugiau nei 1,5 proc. trijose stabiliausiose Europos Sąjungos valstybėse. Be to, toks kainų pastovumas turi būti ilgalaikis [37].

Remiantis M. Burda, Ch. Wyplosz [10, p. 8] bei R. McConnell ir kt. [59, p. 160-167], infliaciją galima apibrėžti kaip vieną iš aktualiausių ir komplikuočiausių šiuolaikinių makroekonominių problemų, pasireiškiančią kainų kilimu ir pinigų nuvertėjimu, bei neigiamai veikiančią ekonomiką ir sukeliančią daug nepageidaujamų socialinių padarinių. Kitaip tariant, infliacija – tai situacija, kai visuomenė siekia suvartoti daugiau, nei leidžia ekonominiai išteklių, t. y. infliacijai augant, ekonominė pusiausvyra išsibalansuoja, o vartotojų perkamoji galia mažėja.

Infliacijos lygis taikant šią Maastrichto sutarties nuostatą, t. y. griežtą kainų pastovumą, ECB konvergencijos tvarumo analizėje [22, p. 13] apskaičiuojamas pritaikius vartotojų kainų indeksą (SVKI) palyginamuoju pagrindu, atsižvelgiant į nacionalinių apibrėžimų skirtumus.

Apskaičiuojant SVKI, naudojamos kasmet (arba rečiau, jei tai neturės reikšmingos įtakos indeksui) atnaujinamos išlaidų dalys. Jos apima visas prekes ir paslaugas, kurios patenka į namų ūkio galutinės pinigines vartojimo išlaidas. Namų ūkio galutinės pinigines vartojimo išlaidos grindžiamos nacionalinių sąskaitų namų ūkio galutinių vartojimo išlaidų sąvoka, bet į jas neįtraukiamos būsto savininkų užimtų būstų išlaikymo išlaidos. Stebimos tik tos kainos, kurias namų ūkiai faktiškai moka už prekes ir paslaugas per piniginius sandorius, todėl čia įeina ir visi

mokesčiai (atėmus subsidijas), pvz., PVM ir akcizai. Taip pat įtraukiamos sveikatos, švietimo ir socialinių paslaugų išlaidos, kurios apmokamos „iš namų ūkio kišenės“ ir nėra kompensuojamos.

Nagrinėjant šios nuostatos taikymą, svarbu pastebėti, kad „vidutinis infliacijos lygis per vienerius metus iki tyrimo“ apskaičiuojamas pagal naujausio turimo suderinto vartotojų kainų indekso (SVKI) 12 mėnesių vidurkio padidėjimą lyginant su praėjusių 12 mėnesių vidurkiu ir tai, kad pamatinės vertės apibrėžime esanti sąvoka „daugiausia trijų valstybių narių, kuriose kainos yra stabiliausias“ vartojama skaičiuojant trijų valstybių, kuriose infliacijos lygis yra žemiausias, infliacijos lygio nesvertinį aritmetinį vidurkį, su sąlyga, kad tas lygis yra suderinamas su kainų stabilumu [22, p. 13]. Pvz., infliacijos lygis Švedijoje (0,9 proc.), Suomijoje (1,0 proc.) ir Lenkijoje (1,5 proc.). Iš čia vidutinis infliacijos lygis yra 1,1 proc., o pridėjus 1,5 proc. punkto, gaunamas kontrolinis infliacijos rodiklis – 2,6 proc.

ECB konvergencijos analizėje, siekiant detaliau išanalizuoti kainų raidos tvarumą, vidutinė SVKI pagrindu apskaičiuota infliacija vertinama pagal tai, kaip per paskutinius dešimt metų kito valstybių narių ekonominė veikla kainų stabilumo požiūriu. Taigi dėmesys kreipiamas į pinigų politikos kryptį, ypač į tai, ar pinigų politikos institucijos visų pirma siekia įgyvendinti ir palaikyti kainų stabilumą, taip pat į tai, ar ekonominės politikos kitos sritys prisideda prie šio tikslo įgyvendinimo. Be to, įvertinamas ir makroekonominės aplinkos poveikis siekiant kainų stabilumo. Kainų raida analizuojama atsižvelgiant į pasiūlos ir paklausos sąlygas ir sutelkiant dėmesį, be kita ko, į veiksnius, kurie daro poveikį vienietinėms darbo sąnaudoms ir importo kainoms. Taip pat atsižvelgiama į kitus svarbius kainų indeksus, kaip antai: SVKI, neįskaitant neperdirbtų maisto produktų ir energijos, nacionalinis VKI, VKI, neįskaitant grynųjų netiesioginių mokesčių pokyčių, privataus vartojimo defliatorius, BVP defliatorius ir gamintojų kainos.

Vertinant ateities perspektyvos požiūriu, pateikiama artimiausio meto infliacijos galimos raidos apžvalga, į kurią įtraukiamos ir pagrindinių tarptautinių organizacijų bei rinkos dalyvių prognozės. Be to, aptariami struktūriniai aspektai, kurie yra svarbūs norint išlaikyti kainų stabilumui palankią aplinką po euro įvedimo.

• *Besąlygiška valdžios sektoriaus biudžeto disciplina – kitas konvergencijos Maastrichto sutartyje kriterijus, kuriuo nusakoma, kad metinis biudžeto deficitas negali viršyti 3 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP) arba jis turi sparčiai ir nuosekliai artėti prie šio lygio [75].*

Šis kriterijus informuoja apie šalies finansinės padėties tvarumą ir atitinkamai reiškia, kad „tyrimo metu valstybė narė nėra Tarybos sprendimo pagal šios Sutarties 104 straipsnio 6 dalį [17, p. 27] dėl perviršinio deficito buvimo atitinkamoje valstybėje narėje objektas“.

Pasak O. G. Rakauskienės [67, p. 22], biudžeto deficitas – tai pagrindinis fiskalinę politiką apibendrinantis rodiklis trumpuoju laikotarpiu, kuris susidaro, kai valstybės išlaidos viršija pajamas.

Tokiu atveju, valstybė šį skirtumą kartais būna priversta dengti skolintomis lėšomis. Atsižvelgiant į tai, svarbu aptarti dar vieną Mastrichto sutarties kriterijų, t. y. valdžios sektoriaus skolos tvarumą.

• ***Visa valdžios sektoriaus skola negali viršyti 60 proc. BVP arba ji turi būti sparčiai mažinama ir didele dalimi patenkinti šį reikalavimą [37].***

Valstybės skola – labai svarbus valstybės fiskalinio biudžeto padengimo šaltinis, kuri priešingai nei biudžeto deficitas, yra pagrindinis rodiklis, apibendrinantis fiskalinę politiką ilguoju laikotarpiu. Pastarąją sudaro užsienio ir vidaus skola užsienio ir vidaus rinkoje. Kitaip tariant, tai valstybės negražintų paskolų ir nesumokėtų palūkanų už jas suma bei kiti valstybės priiimti finansiniai įsipareigojimai. Nededėjanti valstybės skola sustiprina kreditorių pasitikėjimą šalimi, o auganti valstybės skola didina pavojų prarasti politinę nepriklausomybę.

Nagrinėjant šios nuostatos taikymą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nors valdžios sektoriaus skola yra bendroji sąvoka, nes iš įsipareigojimų neatimamas nei finansinis, nei nefinansinis turtas, ji konsoliduojama valdžios sektoriaus mastu, todėl į ją neįtraukiama kitų valdžios sektoriaus vienetų turima valdžios sektoriaus skolos dalis [22, p. 52].

Analizėje, atsižvelgdamas į Sutarties nuostatą, kad skolos santykis, didesnis kaip 60 proc. BVP, turėtų pakankamai mažėti ir patenkinamai sparčiai artėti prie kontrolinio dydžio, ECB nagrinėja skolos santykio praeities ir esamas tendencijas. Taip pat, kalbant apie valstybės finansų tvarumą, nagrinėjamų tam tikrų metų rezultatai apžvelgiami juos palyginant su valstybių narių rezultatais per paskutiniuosius aštuonerius ar dešimt metų.

Be visa ko, verta pastebėti, kad dažniausiai valdžios sektoriaus skolos tvarumas ECB analizėje vertinamas drauge su biudžeto stabilumo rodikliu, t. y. tvarumui įvertinti ECB analizuoja pagrindinius fiskalinės raidos rodiklius per tam tikrą laikotarpį, atsižvelgia į valdžios sektoriaus finansų perspektyvas bei problemas ir atkreipia dėmesį į deficito bei skolos raidos ryšį. Atliekant analizę taip pat atsižvelgiama, ar valdžios sektoriaus deficitas yra didesnis už valstybės investicijų išlaidas, be to, įvertinami ir kiti svarbūs veiksniai, įskaitant valstybės narės vidutinės trukmės ekonomikos ir biudžeto būklę [22, p. 15].

Taigi, pradžioje analizuojama valdžios sektoriaus skolos santykio raida per tam tikrą laikotarpį ir ją nulemiantys veiksniai, t. y. skirtumas tarp nominaliojo BVP augimo ir palūkanų normų, pirminis balansas bei deficito ir skolos koregavimas. Dėl tokio požiūrio galima tolesnė informacija apie tai, kaip makroekonominė aplinka, o ypač augimo ir palūkanų normų derinys, paveikė skolos raidą. Taip pat ji gali suteikti daugiau informacijos apie fiskalinės konsolidacijos priemonių naudą pirminiam balansui ir specialių veiksnių įtaką, kurią rodo deficito ir skolos koregavimas. Be to, analizuojama valdžios sektoriaus skolos struktūra, kreipiant ypatingą dėmesį į trumpalaikės skolos dalis ir skolą užsienio valiuta bei jų raidą. Palyginant šias dalis su esamu skolos

santykio lygiu, pabrėžiamas fiskalinių balansų jautrumas valiutų kursų ir palūkanų normų pokyčiams.

Toliau nagrinėjama deficito santykio raida. Šiame etape verta prisiminti, kad daugelis įvairių svarbių veiksnių turi įtakos šalies metinio deficito santykio pokyčiams. Šie veiksniai yra skirstomi į „ciklinius veiksnius“, kuriais remiantis atvaizduojama deficito reakcija į ekonomikos ciklo pokyčius, ir į „neciklinius veiksnius“, kurie dažnai naudojami struktūriniais ar ilgalaikiams fiskalinės politikos koregavimams parodyti. Tačiau tai nereiškia, kad, remiantis tokiais ECB konvergencijos tvarumo įvertinimo pranešime skaičiais išreikštais necikliniais veiksniais, galima visiškai atvaizduoti struktūrinį fiskalinių pozicijų pokytį, nes jiems įtakos taip pat turi trumpalaikį poveikį biudžeto balansui darančios politinės priemonės ir specialūs veiksniai. Taip pat detaliau išnagrinėjamos valdžios išlaidų ir pajamų tendencijos, bendrais bruožais apžvelgiamos konsolidacijos galimybės.

Kalbant apie ateities perspektyvą, aptariami nacionalinio biudžeto planai ir Europos Komisijos prognozės paskesniems metams atsižvelgiant į konvergencijos programoje numatytą vidutinio laikotarpio strategiją. Joje aptariamas ir numatomas vidutinio laikotarpio tikslų, nustatytų Stabilumo ir augimo pakte, įgyvendinimo įvertinimas. Taip pat ypatingas dėmesys kreipiamas į biudžeto pozicijų tvarumo ilgalaikes problemas, ypač į neindividualizuotų valstybės pensijų sistemų klausimus, susijusius su demografiniais pokyčiais ir valstybės teikiamomis garantijomis [22, p. 16].

• Kapitalo rinkos stabilumas – Maastrichto sutartyje apibrėžiamas konvergencijos kriterijus, kuriuo nusakoma, kad ilgalaikės palūkanų normos per vienerius metus iki vertinimo negali būti daugiau nei 2 proc. didesnės už trijų ES šalių, turinčių mažiausią infliacijos lygį, ilgalaikių palūkanų normų vidurkį [25 p. 156].

Prisimenant tai, kad paskolų palūkanų norma yra skolinamojo kapitalo (kredito) kaina, o tiksliau, remiantis ECB apibrėžimu [22, p. 55], obligacijų nacionaline valiuta palūkanų norma, galima pastebėti, kad palūkanų normos lygis lemia BVP sudėtinių dalių – vartojimo ir taupymo (investicijų) pokyčius, o tai reiškia, kad kuo mažesnė kredito kaina, tuo palankesnės yra skolinimo sąlygos, ir tai skatina firmų investicijas ir gyventojų taupymą bei ilgalaikį vartojimą; ir priešingai, kuo didesnė palūkanų norma, tuo paskolų paklausa mažės.

Taikant šią Sutarties nuostatą, t. y. kapitalo rinkos stabilumą, ECB konvergencijos tvarumo analizėje apskaičiuojamos ilgalaikių vyriausybės obligacijų ar atitinkamų vertybinių popierių palūkanų normos atsižvelgiant į skirtumus nacionaliniuose apibrėžimuose. Šiuo atveju svarbūs du aspektai: *pirma*, dėl „vidutinių nominaliųjų ilgalaikių palūkanų normų“, stebimų „vienus metus iki vertinimo“, reikia paminėti, kad šios ilgalaikės palūkanų normos apskaičiuojamos kaip aritmetinis 12 paskutinių mėnesių, kurių duomenys yra įtraukti į SVKI, vidurkis; *antra*, teiginys „ne daugiau kaip trys valstybės narės, kuriose kainos yra stabiliausios“, vartojamas apibrėžti kontrolinį dydį,

taikomas panaudojant tų pačių trijų šalių, kaip ir apskaičiuojant kainų stabilumo kriterijaus kontrolinį dydį, nesvertinį aritmetinį ilgalaikių palūkanų normų vidurkį. Pvz., ilgalaikės palūkanų normos trijose šalyse: Švedijoje (3,3 proc.), Suomijoje (3,3 proc.) ir Lenkijoje (5,0 proc.), o jų vidutinės palūkanos sudaro 3,9 proc., prie kurių pridėjus 2 proc. punktus kontrolinis dydis yra 5,9 proc.

Atliekant analizę, tam tikru nagrinėjamu laikotarpiu raida vertinama atsižvelgiant į ilgalaikes palūkanų normas per paskutinius dešimt metų (ar per laikotarpį, kurio duomenys turimi) ir į pagrindinius veiksnius, nulemiančius skirtumus vidutinių ilgalaikių palūkanų normų euro zonoje atžvilgiu. Galiausiai pagal Sutarties 121 straipsnio 1 dalį [17, p. 35] reikalaujama, kad šiame pranešime būtų apibūdinta keletas kitų svarbių veiksnių, kaip antai: „ekiū raida, rinkų integracijos rezultatai, mokėjimų balanso einamosios sąskaitos būklė, vienetinių darbo sąnaudų raida ir kiti kainų indeksai“.

• Šalių valiuta turi bent dvejus metus iki vertinimo dalyvauti Valiutų keitimo mechanizme II ir per šį laikotarpį negali būti patyrusi didelių svyravimų ar būti devaluota [37].

Valiutos kurso kilimas (revalvacija) reiškia jos užsienio vertės didėjimą, o valiutos nuvertėjimas (devalvacija) reiškia jos užsienio vertės mažėjimą.

Šalies valiutos devalvacija sąlygoja eksportuojamų prekių atpigimą užsienyje, t. y. padidėja prekių ir paslaugų eksporto apimtys, tačiau, kita vertus, sumažėja prekių ir paslaugų importo apimtis. Rezultatas toks – nors mokėjimų balanso deficitas mažėja, tačiau prekybos sąlygos pablogėja, nes šalies prekybos sąlygos suprantamos kaip eksporto ir importo kainų santykis, kuris dažniausiai išreiškiamas kaip eksporto ir importo kainų indeksų santykis. Kadangi, devalvuojant vidaus valiutą, eksporto kainos mažėja, o importo – auga, tai pajamų, gautų už pastovų eksportuojamų prekių kiekį, pakaktų tik mažesniai importuojamų prekių kiekiui apmokėti.

Analogiškai galima pastebėti ir teigiamą devalvacijos efektą makrolygiu, t. y. vidaus valiutos nuvertėjimo sąlygotas eksporto apimčių augimas skatina didinti užimtumą eksportui gaminančiose įmonėse; na, o brangstant importui, vietinės gamybos prekės gali lengviau konkuruoti su analogiška importuojama produkcija, t. y. skatinamas užimtumo augimas ir vidaus rinkai gaminančiose įmonėse. Kita vertus, nagrinėjant užimtumo aspektus, verta prisiminti, kad pastarojo didėjimo, devalvuojant vidaus valiutą, „kaina“ yra sustiprėjusi infliacija.

Kalbant apie valiutų kursų stabilumą, ECB nagrinėja [22, p. 16], ar iki konvergencijos nagrinėjimo šalis be didelių sunkumų, ypač nenuvertindama valiutos euro atžvilgiu, bent dvejus metus dalyvavo VKM II (kuris nuo 1999 m. sausio 1 d. pakeitė VKM). Jei dalyvavimo laikotarpis yra trumpesnis, valiutų kursų pokyčiai apibūdinami taikant dvejų metų orientacinį laikotarpį.

Vertinant valiutos kurso stabilumą euro atžvilgiu, žiūrima, ar valiutos kursas yra artimas centriniam kursui VKM II, kartu atsižvelgiama į veiksnius, dėl kurių kursas galėjo sustiprėti. Šiuo

požiūriu valiutos kurso svyravimo ribų dydis VKM II nedaro įtakos valiutos kurso stabilumo kriterijaus įvertinimui.

Verta pastebėti, kad nagrinėjant šios nuostatos taikymą, labai svarbus „didelių sunkumų“ nebuvimo klausimas, kuris paprastai analizuojamas:

- patikrinant valiutų kursų nukrypimus nuo VKM II centrinio kurso euro atžvilgiu;
- naudojant tokius rodiklius, kaip trumpalaikių palūkanų normų skirtumai euro atžvilgiu ir jų pokyčiai;
- įvertinant užsienio valiutos intervencijų vaidmenį.

Taikant šią Sutarties nuostatą ECB atliekamoje konvergencijos tvarumo analizėje, be visa ko, pateikiami duomenys apie nominalųjį valiutos kursą euro atžvilgiu, čia taip pat trumpai apžvelgiami su esamo valiutos kurso tvarumu susiję rodikliai. Jie gaunami remiantis realiojo dvišalio ir efektyviojo kursų pokyčiais, mokėjimų balanso einamąja, kapitalo ir finansų sąskaitomis ir šalies grynąja tarptautinių investicijų pozicija ilgesniu laikotarpiu. Be to, atsižvelgiant į rinkų integraciją, analizuojama ir euro zonos užimama dalis visoje šalies užsienio prekyboje.

Išnagrinėjus pagrindinius makroekonomikos teorijos vadovėlius [59, 60, 69, 70 ir kt.] ir ECB konvergencijos tvarumo vertinimo metodiką [17, 22, 31, 75], remiantis O. G. Rakauskienės nuomone [67, p. 22], kad Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijai atitinka pagrindinius makroekonominis rodiklius, kurių tvarumo ribų turi siekti ir laikytis kiekviena EVS pilnateisė narė arba šalis kandidatė, galima pastebėti, kad aptartieji kriterijai nėra izoliuoti parametrai, t. y. neturintys tarpusavio ryšio arba nesąveikaujantys su kitais kintamaisiais. Priešingai, daugelis jų tarpusavyje koreliuoja ir įtakoja vienas kitą. Atsižvelgiant į tai, 1.3. poskyryje konvergencijos kriterijų tarpusavio ryšys ir sąveika su kitais makroekonominiais parametrais bei fiskalinės politikos priemonių įtaka jiems aptarti plačiau.

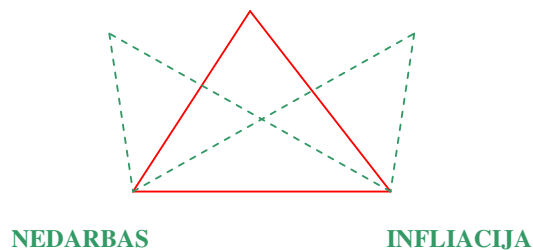
1.3. Konvergencijos kriterijų tarpusavio ryšys ir sąveika su kitais makroekonominiais parametrais fiskalinės politikos kontekste

Įvertinant tai, jog, anot O. G. Rakauskienės [67, p. 22], fiskalinė politika yra viena iš svarbiausių Lietuvos makroekonominės politikos svertų, kurios svarbą lemia tai, kad įvedus valiutų ir kvazivaliutų valdybas, buvo stipriai apribotas aktyvus pinigų instrumentų naudojimas, o visa to pasekoje fiskalinės politikos priemonės tapo pačios svarbiausios reguliuojant šalies ekonominius procesus, aktualu išsamiau aptarti fiskalinės politikos priemonių poveikį ekonomikai, o tuo pačiu pastebėti, kaip sąveikauja makroekonominiai parametrai.

Pasak P. ir R. Wonnacottų [80, p. 16], *vienas pasiektas ekonomikos tikslas gali sąlygoti kito tikslo pasiekimą*, tačiau kartais tie tikslai net prieštarauja vienas kitam. Pavyzdžiui, ekonomikos

augimas gali padėti spręsti skurdo problemas, nes papildomų pajamų padidėjimą neturtingiesiems gali sąlygoti visuotinis pajamų augimas ir tuo pačiu, šiuo atveju žmonėms, gaunantiems didžiausias pajamas, pastarųjų mažinti nereikia, tad socialinius konfliktus, atsirandančius dėl pajamų perskirstymo, galima sumažinti didinant visų nacionalinių pajamų apimtį. Kita vertus, kaip minėta, *vienalaikiškas kai kurių tikslų įgyvendinimas kartais gali būti neįmanomas arba sudėtingas*. Pavyzdžiui, žemas nedarbo lygis ir tuo pačiu maži infliacijos tempai, kurie, pasak P. A. Samuelson, yra „žiauri“ dilema [69, p. 340]. Tai galima paaiškinti nagrinėjant infliacijos ir nedarbo lygio ryšį, remiantis anglų ekonomisto Nobelio premijos laureato Dž. M. Keinsio teorija apie aktyvų valstybės biudžeto ir valstybinių investicijų vaidmenį, teigiančią, jog nedarbo lygis kyla tada, kada visuminės paklausos apimtis yra nepakankama. Tačiau jeigu susiklosto visuminė paklausa, kurios apimtis viršija ekonomikos potencialų pajėgumą, ūkiui ima grėsti infliacija. Apibendrinant, remiantis B. R. Schiller [70, p. 234-245] ir P. A. Samuelson [69, p. 329-341], galima teigti, kad vienas iš fiskalinės politikos tikslų ir yra derinti infliaciją bei nedarbą, taip veikiant makroekonominę pusiausvyrą. Minėto proceso valdymą galima pavaizduoti trikampiu, kurio viršūnės – fiskalinė politika, infliacija ir nedarbas (žr. 1 pav.).

FISKALINĖS POLITIKOS PRIEMONĖS

1 pav. Infliacijos ir nedarbo derinimas fiskalinės politikos priemonėmis

Šaltinis: Rakauskienė, O. G. (2006). Valstybės ekonominė politika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

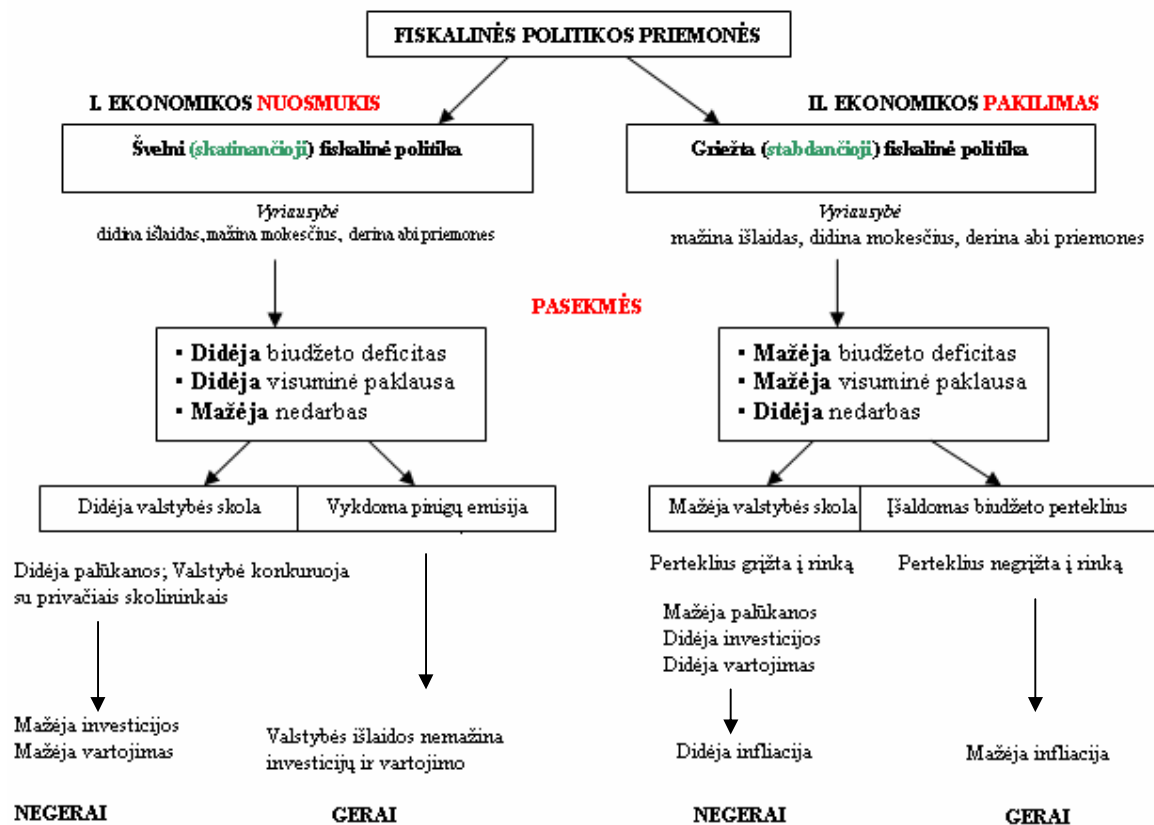
Priklausomai nuo manipuliavimo fiskalinės politikos svertais, t. y. labiau ar mažiau įtempiant vieną ar kitą trikampio viršūnę, atitinkamai kelsis ir trikampio konfigūracija – t. y. mažės arba didės infliacija ir nedarbas.

Kita vertus, O. G. Rakauskienės nuomone [67, p. 22], kainų stabilumas – šalies centrinio banko tikslas, nes pastovios, nedidėjančios kainos yra teigiamas pinigų politikos rodiklis.

Be abejo, toks vienalaikiškas tikslų įgyvendinimo prieštaravimas gali būti pastebimas ne tik nagrinėjamu nedarbo ir infliacijos atveju. N. Mačiulis [52, p. 72], analizuodamas sudėtingą konvergencijos procesą, siekiant narystės Ekonominėje ir valiutinėje sąjungoje, pabrėžia, kad toks tikslų konfliktiškumas gali būti pastebimas įgyvendinant ir Mastrichto sutarties konvergencijos kriterijus, t. y. „vienalaikiškas visų Mastrichto konvergencijos kriterijų tenkinimas, dėl jų tarpusavio nesuderinamumo, yra sunkiai įgyvendinamas“. Žinoma, tai priklauso nuo kiekvienos šalies

vykdomos ekonominės politikos, siekiamų tikslų ir nuo pačios ekonominės situacijos, tad tokiu atveju reikia daug išminties pasirenkant tiek ekonomikos strategiją, tiek ekonominę politiką.

Kaip matyti iš 2 pav., jei valstybė yra *nuosmukio fazėje*, tai vyriausybei vykdant skatinančią fiskalinę politiką neišvengiamai didėja biudžeto deficitas, o to pasekoje vyriausybė skolinasi parduodama vyriausybės obligacijas, ir padidina skolą.

2 pav. Fiskalinės politikos priemonių poveikis ekonomikai

Šaltinis: Rakauskienė, O. G. (2006). Valstybės ekonominė politika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Taigi, viena vertus skolinimosi būdu dengiamas biudžeto deficitas, kita vertus didinama skola ir tuo pačiu palūkanų norma [13, p. 251] – rezultatas, kaip matyti, – vienalaikiškas makroekonominių tikslų įgyvendinimas komplikuoatas, t. y. sunku tuo pat metu užtikrinti nedidelę valstybės skolą, palankią ekonomikos plėtrai palūkanų normą ir valstybės biudžeto būseną.

Be visa ko, biudžeto deficitą galima dengti vykdant pinigų emisiją. Tokiu atveju susiduriama su infliacijos tikimybe šalyje.

Kitu atveju, jei valstybė yra *pakilimo fazėje*, tai vyriausybei vykdant stabdančią fiskalinę politiką neišvengiamai atsiranda biudžeto perteklius. Šiuo atveju, nors biudžeto deficitas, valstybės skola ir palūkanų norma mažėja, tačiau susiduriama su išaugusiu nedarbu. Pastarasis, nors ir nėra tiesiogiai įtraukiamas į konvergencijos kriterijų sąrašą, tačiau, kaip žinoma iš ekonomikos teorijos,

įtakoja arba turi ryšį su kitais makroekonominiais parametrais, kurių tvarumas tiesiogiai analizuojamas ECB konvergencijos analizėje. Pavyzdžiui, padidėjus nedarbui, surenkant mažesnes mokesčių sumas, gali sumažėti valstybės pajamos, tad atitinkamai vėl gali padidėti valstybės biudžeto deficitas ir valstybės skola, arba didėjant nedarbui, padidėja transferiniai išmokėjimai, tad atitinkamai vėlgi padidėja biudžeto deficitas ir valstybės skola. Na, o nedarbo ir infliacijos sąveika aptarta poskyrio pradžioje.

Kita vertus, infliacijos parametrai, vykdant stabdančią fiskalinę politiką, priklausys nuo to, kaip vyriausybė panaudos biudžeto perteklių: jei jį išims iš apyvartos – infliacija mažės, jei jį panaudos valstybės skolai atiduoti, t. y. perteklius grąžinamas į apyvartą, infliacija didės.

Aptartųjų makroekonominių parametru sąveika ir vyriausybės kišimasis į ekonomiką nagrinėti vykdant diskretinę fiskalinę politiką, tačiau galima alternatyva – savaiminių stabilizatorių politika.

Šiuo atveju, jei *ekonomika išgyvena pakilimo būseną*, BVP didėja, automatiškai didėja ir vyriausybės biudžeto surenkamų mokesčių suma. Pasak B. R. Schiller [70, p. 250], tai santykinai sumažina vartotojų pajamas ir pristabdo visuminės paklausos augimą. Vadinasi, augant BVP, mokesčių surinkimas į biudžetą didėja automatiškai (Lietuvoje – atvirkščiai, pastebimi ekonomikos iškraipymai). Biudžeto deficitas mažėja, susidaro biudžeto perteklius.

Priešingai, jei *ekonomika išgyvena nuosmukį*, mokesčių įplaukos automatiškai mažėja. Pasak O. G. Rakauskienės [67, p. 223], tai savo ruožtu pristabdo visuminės paklausos mažėjimą ir sušvelnina nuosmukį. Taigi, mažėjant BVP, mažėja mokesčių įplaukos, mažėja biudžeto perteklius ir susidaro biudžeto deficitas.

Apibendrinant galima pastebėti tai, kad vykdant aktyvią fiskalinę politiką, nuosmukio metu didėja biudžeto deficitas, o pakilimo metu – atsiranda biudžeto perteklius. Todėl nesubalansuotas biudžetas visai pateisinamas, jei vyriausybė vykdo atitinkamą fiskalinę politiką. Tuo tarpu savaiminių stabilizatorių pranašumas, palyginti su diskretine politika, yra tas, kad jie veikia savaime, be išankstinių vyriausybės sprendimų, tačiau negali pašalinti nepageidaujamų produkto pusiausvyros pokyčių, o tik sušvelnina ekonomikos svyravimų amplitudę.

Be visa ko, pastebima ir tai, kad kai kurių makroekonominių tikslų vienašališkas įgyvendinimas neįmanomas arba komplikotas, atitinkamai sunku tuo pat metu tenkinti visus konvergencijos kriterijus, atskleistus 1.2.2. skyrelyje, nes siekiant įgyvendinti vienus kriterijus, neretai galima apsunkinti kitų vykdymą.

Norint įvertinti aptartųjų makroekonominių parametru ryšius praktiškai, pavyzdžiui, remiantis kokios nors valstybės ekonominiais rodikliais, reikia taikyti tam skirtus socialinės-ekonominės statistikos metodus, kurie kontrahuotai apibendrinti kitame poskyryje. Be abejo, svarbu pastebėti, kad šie metodai įgalina įvertinti ne tik ryšius ar galimas makroekonominių parametru

konfigūracijas, bet taip pat analizuoti jų dinamiką, padėties ir sklaidos charakteristikas, ateities tendencijas ir pan.

1.4. Konvergencijos rodiklių statistiniai tyrimo metodai

Anot V. Rudzkienės [68, p. 7], socialinės-ekonominės statistikos uždavinių sprendimas grindžiamas aprašomosios ir matematinės statistikos metodais – grafiniu duomenų vaizdavimu, dinamikos eilutėmis, duomenų padėties ir sklaidos charakteristikomis, koreliacija, regresine analize, kurie atitinkamai atskleisti šiame skyrelyje ir praktiškai pritaikyti tiriamojoje dalyje analizuojant Lietuvos makroekonominis rodiklius ir jų atitikimą Maastrichto konvergencijos kriterijams.

Kaip nurodo E. Stankus [72, p. 119], daugelis socialinių-ekonominių reiškinių ilginiui kinta ir tai atsispindi dinamikos eilutėse, kurias tirti apskaičiuojami dinamikos eilučių analitiniai rodikliai, t. y. didėjimo ir padidėjimo tempai, remiantis šiomis formulėmis:

didėjimo tempas:

$$\text{baziniu būdu } T_d = \frac{y_n}{y_1} * 100 \quad (1)$$

$$\text{ir grandininio būdu } T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100 \quad (2)$$

padidėjimo tempas:

$$\text{baziniu būdu } T_p = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100 \quad (3)$$

$$\text{ir grandininio būdu } T_p = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100 \quad (4)$$

Absoliutus padidėjimas / sumažėjimas apskaičiuojamas atitinkamai taip:

$$\text{baziniu būdu } \Delta y = y_n - y_1 \quad (5)$$

$$\text{ir grandininio būdu } \Delta y = y_n - y_{n-1} \quad (6)$$

kur: y_n – dabartinė reikšmė, y_1 – bazinė reikšmė.

Duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos šiame magistro darbe apskaičiuotos SPSS ir Excelio programomis, tačiau visa tai atitinkamai galima pagrįsti taikant šias V. Bartosevičienės ir D. Stukaitės [4, p. 14] rekomenduojamas formules, kur:

• *Vidutinis lygis* apskaičiuojamas naudojant paprasto aritmetinio vidurkio formulę:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} \quad (7)$$

V. Rudzkieñės nuomone [68, p. 56], vidurkis – tai populiariausias duomenų vidurio (centro) matas, apskaičiuojamas sudėjus visas reikšmes ir padalinus iš reikšmių skaičiaus.

- *Standartinis nuokrypis (vidutinis kvadratinis nuokrypis)*, dažniausiai taikomas sklaidos matas, parodantis, kiek vidutiniškai požymio reikšmė yra nutolusi nuo vidurkio, apskaičiuojamas taip:

$$s = \sqrt{s^2} = \sqrt{\frac{1 * \left(\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \right)}{n - 1}} \quad (8)$$

kur: x_i – yra i -ųjų metų reikšmė, o n – reikšmių skaičius.

Svarbu pastebėti, kad standartinis nuokrypis, priešingai nei dispersija, matuojamas tokiais pačiais vienetais kaip ir patys duomenys.

- *Variacijos koeficientas* apskaičiuojamas kaip procentinio vidutinio kvadratinio nuokrypio ir vidurkio santykis:

$$V = \frac{s}{\bar{x}} \quad (9)$$

Pasak V. Bartosevičienės ir kt. [5, p. 49], vienas iš svarbiausių statistikos uždavinių yra ryšių tarp reiškinių tyrimas. Statistika orientuojasi į kiekybinį ryšio įvertinimą – sprendžiama, koks ryšio stiprumas, kokia jo kryptis, tam dažniausiai pasitelkiant koreliacinę metodologiją, t. y. naudojama regresijos lygtis (žr. 11 formulę) bei papildomai apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r_{XY} = \frac{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}} \quad (10)$$

Koreliacijos koeficientas gali būti $-1 \leq r \leq 1$. Kuo koreliacijos koeficientas arčiau vieneto, tuo ryšys tarp kintamųjų stipresnis. Taip pat svarbu pastebėti, kad tiesinės koreliacijos koeficiento ženklas sutampa su regresijos lygties koeficiento a ženklu, kuris rodo ryšio kryptį, t. y. (+) – tarp kintamųjų tiesioginis ryšys, (-) – ryšys atvirkštinis.

V. Snieškos ir kt. nuomone [53, p. 37], ekonomistų tikslas ne tik analizuoti ekonomikos procesus, bet ir prognozuoti perspektyvą. Pasak minėto autoriaus, *prognozavimas* – tai būsimųjų bendrų ekonomikos ir rinkos sąlygų numatymo sistema, kuria, priimdami sprendimus, remiasi vyriausybė ir verslininkai. S. Martišius nurodo [58, p. 8], kad prognozavimo metodai, priklausomai nuo to, kokia informacija jie remiasi, skirstomi į kokybinius ir kiekybinius.

Kokybiniai, arba subjektyvūs, metodai prognozuojant naudoja „jautrią“ informaciją, t. y. subjektyvią, surinktą iš įvairių šaltinių (darbuotojų, ekonomistų, ekspertų nuojautą, nuomonę ir

pan.). Pranašumas tas, kad remiantis kokybiniais metodais, prognozes galima sudaryti per trumpesnę laiką.

Kiekybiniai metodai analizuoja objektyvius ir patikimus, dažniausiai praėjusio laikotarpio duomenis, pagal kuriuos sudaromi atitinkami modeliai. Kiekybiniai skirstomi į prognozavimo metodus, pagal praėjusių laikotarpių duomenis (duomenų sekų analizė) ir pagal aiškinamuosius, tarpusavio ryšių radimo metodus (asociatyvus prognozavimas).

Praktiškai naudojami tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai prognozavimo metodai, o taip pat juos galima naudoti ir kartu, tikrinant vieno ar kito būdo patikimumą. Taip pat svarbu pastebėti, kad visi prognozavimo metodai yra ekstrapoliacinio pobūdžio, t. y. išvados, gautos stebint vieną reiškinio dalį, išplečiamos ir kitoms dalims [53, p. 39].

Šiame magistro darbe, be kokybinio prognozavimo metodo, naudotas ir kiekybinis, taikant regresinę analizę, t. y.

$$\text{tiesinį trendą, aprašomą šia regresijos lygtimi: } \hat{y}_t = a + b * t \quad (11)$$

$$\text{ir logaritminį trendą, aprašomą šia regresijos lygtimi: } \hat{y}_t = a + b * Ln(t) \quad (12)$$

kur: \hat{y}_t – teoriškai aplyginta prognozuojama reikšmė, a ir b – mažiausių kvadratų būdu apskaičiuojami regresijos lygties koeficientai, t – periodas.

Koeficientai a ir b skaičiuojami taip:

$$b = \frac{n \sum (ty_t) - \sum t \sum y_t}{n \sum t^2 - (\sum t)^2} \quad (13)$$

$$a = \frac{1}{n} (\sum y_t - b \sum t) \quad (14)$$

Regresinės lygties pasirinkimą apsprendžia determinacijos koeficientas, kuris parodo, pasak V. Rudzkienės [68, p. 200], kokią viso išėjimo kintamojo dalį nulemia įėjimo kintamojo kitimas. Jei determinacijos koeficientas yra mažesnis už 100 proc., vadinasi, yra kitų, nuo įėjimo kintamojo nepriklausančių ir neįvertintų veiksnių.

$$D = R^2 * 100\% = \sqrt{1 - \frac{\sum (y - \hat{y}_t)^2}{\sum (y - \bar{y})^2}} * 100\% \quad (15)$$

kur: R – koreliacijos indeksas, D – koreliacijos indekso pošakinis reiškinys, vadinamas determinacijos koeficientu.

Kaip nurodo V. Snieška ir kt. [53, p. 39], nė vienas prognozavimo metodas neduoda visiškai tikslių rezultatų, todėl prognozuojant visuomet reikia numatyti paklaidos ribas.

Standartinė regresijos paklaida (S_r) apskaičiuojama taip:

$$S_r = \sqrt{\frac{\sum y_t^2 - a \sum y_t - b \sum ty_t}{n-2}}$$

Standartinė prognozės paklaida ($S_{\hat{y}_t}$):

$$S_{\hat{y}_{t+\varphi}} = S_r \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{(\varphi + \frac{(n-1)}{2})^2}{\sum t^2 - \frac{(\sum t)^2}{n}}}$$
 (17)

kur: n – periodų suma, φ – kintamasis, parodantis tik prognozuojamų periodų numerius.

Pasikliautinumo intervalas, esant 95 proc. tikimybei, apskaičiuojamas pagal formulę:

$$\hat{y}_t \pm 2S_{\hat{y}_{t+\varphi}}$$
 (18)

Esant tokiai tikimybei, galima apskaičiuoti pasikliautinumo intervalo viršutinę ir apatinę ribas.

Norint nustatyti, ar funkcija išsamiai atspindi nagrinėjamo proceso kitimo tendenciją, reikia apskaičiuoti vidutinę absoliutinę procentinę paklaidą ir vidutinę procentinę paklaidą.

Vidutinė absoliutinė procentinė paklaida, remiantis V. Boguslausku [9, p. 59], apskaičiuojama taip:

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{t=0}^{n-1} \frac{|y_t - \hat{y}_t|}{y_t} \cdot 100\%$$
 (19)

Vidutinių absoliutinių procentinių paklaidų reikšmių interpretacija yra tokia: 10 proc. – didelis tikslumas, 10-20 proc. – geras tikslumas, 20-50 proc. – patenkinamas tikslumas, 50 proc. – blogas tikslumas.

Vidutinė procentinė paklaida apibūdina postūmį. Ji negali viršyti 5 proc. ir apskaičiuojama taip:

$$MPE = \frac{1}{n} \sum_{t=0}^{n-1} \frac{y_t - \hat{y}_t}{y_t} \cdot 100\%$$
 (20)

Apibendrinti galima V. Snieškos ir kt. [53, p. 39] pastebėjimu, kad prognozavimas yra įvairių sprendimų priėmimo ir jų valdymo pagrindas, tačiau jis nėra tikslus mokslas, tad neverta tikėtis, kad jis duos teisingus visų išskylančių problemų sprendimus.

2. LIETUVOS EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS ANALIZĖ

Istoriniu požiūriu, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. praėjo dar labai nedaug laiko, tačiau šalies ūkyje per šį laikotarpį spėjo įvykti nemažai fundamentalių permainų, t. y. buvo sukurta valstybė su nauja rinkos ekonomikos sistema, su naujais teisiniais, ekonominiais ir politiniais dariniais, kas pareikalavo milžiniškų materialinių ir dvasinių tautos pastangų.

Per pirmąjį nepriklausomybės atkūrimo dešimtmetį Lietuvos ekonomika perėjo iš planinės-komandinės ūkio sistemos į rinkos ūkį ir perorientavo savo išorinius ryšius iš Rytų į Vakarų. Netrukus minėsime antrąjį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dešimtmetį, kurio pirmojo penkmečio periodu aktualiausi valstybės ekonominiai ir politiniai aspektai siejasi su ES, o tiksliau, su šalies integravimusi į šią sąjungą, įgyvendinant keliamas sąlygas, o antruoju – su siekimu tapti visateise EVS nare, kas taipogi įpareigoja vykdyti tam tikrus reikalavimus – Maastrichto konvergencijos kriterijus. Kaip minėta, šių kriterijų įgyvendinimo aspektai apibrėžia šio magistro darbo tyrimo aktualumą, t. y. po 2006 m. gegužės mėn., kada ES Taryba pareiškė, jog Lietuvos, kaip šalies, kuriai taikoma išlyga, statusas nepasikeis, dėl vienintelio perviršinio kainų tvarumo kriterijaus, iškilo būtinybė vėl pervertinti makroekonominių parametrų (infliacijos, valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, palūkanų normos ir kt.) tarpusavio ryšius, kaitą, ją įtakojusius veiksnius, kas padėtų atskleisti probleminius aspektus, galimus problemų sprendimo būdus ir išvengti rizikos vėl netapti pilnateise EVS nare ateityje.

Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje atskleisti pagrindiniai Lietuvos ekonomikos ir ekonominės politikos raidos etapai po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. iki šių dienų, kas, remiantis ECB konvergencijos analizės sistema [22], tikslinga ekonominės konvergencijos tvarumo detalesnei analizei; išnagrinėti Lietuvos BVP parametrai, įgalinantys įvertinti, ar Lietuvai integruojantis į EVS visos ekonomikos sistemos veiklos rezultatas, t. y. BVP, artėja prie minėtosios sąjungos visateisių šalių narių lygio; išanalizuotas Lietuvos Maastrichto konvergencijos kriterijų vykdymas bei numatytos kai kurių nagrinėtų rodiklių projekcijos.

2.1. Apibendrinti Lietuvos ekonomikos ir ekonominės politikos raidos etapai

Šiame poskyryje apibendrintai atskleidžiami pagrindiniai Lietuvos ekonominės raidos etapai po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. ir atitinkamai nagrinėjama pinigų bei fiskalinės politikos raida, kas įgalina išsamiau atskleisti tolimesniuose poskyriuose nagrinėjamų Lietuvos

makroekonominių rodiklių tarpusavio ryšį ar pokyčius įtakojusius veiksnius. Kitais žodžiais tariant, tai padeda geriau nustatyti, koku mastu einamieji pasiekimai yra išties struktūrinių pokyčių rezultatas, o tai savo ruožtu leidžia geriau įvertinti ekonominės konvergencijos tvarumą.

2.1.1. Lietuvos ūkio (ekonomikos) raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.

Šiame skyrelyje atskleisti esminiai Lietuvos ekonomikos bruožai po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. iki šių dienų apibendrinti 1 lentelėje. Toliau kiekvienas iš jų apibūdinami plačiau.

1 lentelė

Lietuvos ūkio raidos etapai po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.

METAI	LIETUVOS ŪKIO RAIDOS ETAPAS
1991-1994 m.	socialinės ekonominės ir politinės transformacijos sąlygotas ekonomikos <i>nuosmukio</i> periodas, būdingas pokomunistinėms valstybėms;
1995-1998 m.	„atsigavimo“ laikotarpis, kurio metu pastebimas ir ekonomikos stabilizavimas, ir spartus augimas;
1999-2000 m.	vidaus ekonominės politikos klaidų ir Rusijos krizės įtakotas ūkio <i>nuosmukio</i> laikotarpis;
2001-2003 m.	ekonomikos <i>augimo</i> proveržio ir sparčių ekonomikos augimo tempų etapas;
2004-2006 m.	<i>narystės ES laikotarpis</i> , susijęs su ES struktūrinės paramos fondų įsisavinimo problemomis.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Rakauskiene (2006) ir Nacionaline bendrąja strategija 2007-2013 m.

Lietuva, kurioje gyvena apie 3,4 milijono žmonių, po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. patyrė sparčią socialinę ekonominę ir politinę transformaciją, t. y. tuo metu buvo pradėtos plačios liberalizavimo ir privatizavimo reformos, kurios sukėlė vieną iš didžiausių gamybos nuosmukių Vidurio ir Rytų Europoje. Tik įvedus nacionalinę valiutą – litą – ir įdiegus Valiutų valdybos modelį, 1994 m. Lietuvos ekonomika pagaliau pradėjo atsigausti, tačiau atsigaunanti ūkį vėliau neigiamai paveikė Rusijos ekonominė krizė.

Rusijos finansinė-ekonominė krizė, atskleidusi Lietuvos ūkio pažeidžiamumą ir nepakankamą atsparumą išorės sukrėtimams, pasireiškė be skrupulų, t. y. Lietuvoje ne tik sumažėjo BVP augimo tempas (išsami šio ir kai kurių kitų minimų šiame poskyryje rodiklių analizė apibendrinta kituose šio magistro darbo baruose), bet krizė tuo pačiu pablogino šalies užsienio prekybos santykius (eksportas į Rusiją 1999 m., lyginant su 1998 m., sumažėjo daugiau kaip 70 proc.), kas turėjo neigiamą atsaką įmonėms, smulkiam ir vidutiniam verslui, ūkio sektoriams. Viso to rezultatas – didžiulis Lietuvos ekonominio aktyvumo nuosmukis.

Nepakankamai efektyvus bankroto procedūrų įgyvendinimas, išliekanti valstybinės nuosavybės dalis įmonių sektoriuje, dauguma nelanksčių nuostatų, susijusių su darbo rinka – visa tai, pasak O. G. Rakauskienės [67, p. 124], skatino vyriausybę remti su finansiniais sunkumais susiduriančias

įmonės. Tai, be abejo, sušvelnino krizės įtaką įmonėms, tačiau kėlė pavojų makroekonominiam stabilumui, kurio beatodairiškai reikalavo Tarptautinio valiutos fondo „rekomendacijos“.

Pasidavus „rekomendacijoms“, 1999 m. buvo priimtas LR vyriausybės Ekonominės politikos memorandumas, kuriame išdėstyta Lietuvos vyriausybės ir Lietuvos banko (LB) ekonominė politika 1999-2001 m., o vėliau ir 2002 m., kurią rėmė TVF. Šios politikos strateginiai tikslai – stabilizuoti makroekonomiką ir tęsti Lietuvos perėjimą į funkcionuojančią rinkos ekonomiką, narystę ES. Programoje numatyta pagrindinė ekonominės politikos ašis – išlaikyti makroekonominį stabilumą mažinant einamosios sąskaitos deficitą ir užtikrinant stabilų ekonominį augimą. Siekiant šių prioritetinių tikslų, kertinis svirtas – fiskalinio deficito mažinimas stiprinant biudžeto valdymą.

Tačiau, be visa ko, 2000 m. Lietuvos ekonomikoje nesulaukta prošvaisčių, priešingai, ekonomika struktūriniu aspektu dar labiau išsibalansavo, t. y. smuko darbo užmokesčio augimo tempai (iki 5 proc.), gyventojų pajamos (iki 5,5 proc.) ir vartojimas, kas paveikė vidaus rinką – silpna vidaus rinka ir menka gyventojų perkamoji galia trukdė sukurti didesnę realųjį BVP ir stabdė investicijų procesą.

Be Rusijos krizės intervencijos į Lietuvos ūkį, ženklų vaidmenį tolimesniam ekonomikos smukimui vaidino vidaus ekonominės politikos klaidos, t. y., nors restrikcinė išlaidų politika ir padėjo stabilizuoti makrofinansinius rodiklius (ESD deficitą, infliaciją, palūkanų normą ir kt.), tačiau nedarbas didėjo, vidutinis darbo užmokestis, gyventojų ir valstybės pajamos mažėjo, stiprėjo opios regionų netolygumo problemos, nes, pasak O. G. Rakauskienės [67, p. 125], valstybė ne tik nekompensavo smunkančio privačių subjektų vartojimo ekspansine fiskaline politika, kurią reikėjo vykdyti tuo metu, bet atvirksčiai, ji mažino savo išlaidas ir dar labiau suvaržė visuminę paklausą.

Plėtojantis tokiai situacijai, be visa ko, Lietuvos ekonomika tapo atviresnė ir liberalesnė, t. y. su pakitusia ūkio struktūra, išsitvirtinusių privačių sektorių, padidėjusia konkurencija. Visa tai atitinkamai įtakojo ekonomiką. Dėl struktūrinių reformų, modernizuoto ūkio užsienio investicijomis, integracijos į ES aspektų, išaugusio eksporto persiorientavus iš NVS į ES rinkas, vykdomos griežtos pinigų ir fiskalinės politikos, 2001 m. Lietuva vis dėlto grįžo į ankstesnę sparčios ekonominės plėtros kelią. Šalies ūkyje ėmė ryškėti naujos tendencijos – spartus vidaus vartojimo kilimas, nedarbo mažėjimas, darbo jėgos brangimas ir netgi struktūrinis jos trūkumas. Kaip teigiama Nacionalinėje bendrojoje strategijoje 2007-2013 m. [61, p. 3], nuo 2003 m. vidaus paklausos ir eksporto subalansuota plėtra bei išsisiūbavęs skolinimosi bumas išvedė Lietuvą į visos Europos lyderius pagal bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo ir nedarbo mažėjimo tempus.

Dar vienas svarbus momentas Lietuvos ekonominiame ir politiniame gyvenime – 2004 m. gegužės 1 d., kai įstojama į ES ir tuo pačiu pradėdama rengtis kitai narystei, t. y. EVS, kas atitinkamai taip pat turi įtakos ekonominei raidai.

Svarbu pastebėti, kad nors Lietuva sutelkusi visas pastangas stengėsi įgyvendinti Maastrichto konvergencijos kriterijus (pastarieji nagrinėjami toliau), bet Lietuvos ekonomikos kilimas, pasiekęs viršūnę 2003 m., vėliau pradėjo silpti tiek dėl subjektyvių (naujų reformų), tiek dėl išorinių sukrėtimų (pasaulinio naftos kainų šuolio), tiek ekonomikos augimo ciklo raidos pasekoje.

2004-2005 m. laikotarpiu Lietuvos ekonomika atsidūrė prieštaringų veiksnių įtakoje – viena vertus, sparčios ekonomikos plėtros galimybės menkino didelės pasaulinės naftos ir degalų kainos, darbo jėgos emigracija ir kylančios darbo užmokesčio sąnaudos, ryškus „plyno lauko“ investicijų stygius, kita vertus, paskolų ir vartojimo bumą palaikė rekordiškai mažos palūkanų normos, ūkio pertvarką skatino ES struktūriniai fondai.

Apibendrinant galima pastebėti, kad nors pastaruoju metu Lietuvai teko nusivilti dėl neįvesto euro 2007 m. sausio 1 d., tačiau nepaisant sulėtėjusios pasaulinės konjunktūros, šalies ekonomika yra viena iš sparčiausiai augančių pasaulyje [67, p. 128], o tiksliau, TVF nuomone, „kylanti Baltijos regiono žvaigždė“. Kita vertus, kai kurių ekonomistų nuomone, pastaruoju metu Lietuvos ekonomika yra ties „perkaitimo“ riba ir netrukus atsidurs nuosmukio fazėje.

Atsižvelgiant į tai, sunku ir rizikinga prognozuoti, koks laukia kitas verslo ciklas. Norint tai padaryti, pradžioje svarbu nuosekliai išanalizuoti pagrindinius makroekonominis parametrus, numatyti jų projekcijas ir pan., kas bus atliekama 2.2. poskyryje.

2.1.2. Lietuvos pinigų politikos raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.

K. Levišauskaitė ir K. Rūškys nurodo [28, p. 45], kad Lietuvos Respublikos pinigų politiką formuoja ir vykdo Lietuvos bankas, kurio pagrindinis tikslas – siekti kainų stabilumo. O, pasak G. Nausėdos [62, p. 1], pinigų politikos kryptį ir konkrečius veiksmus nulemia šalies ekonomikos situacija, todėl nuo jos analizės pirmiausia turi prasidėti pinigų politikos formavimas. Atsižvelgiant į tai, atitinkamai kaip ir išskirti Lietuvos ūkio raidos etapai, gali būti apibrėžti ir ekonominės-politinės situacijos esminiai periodai pinigų politikos atžvilgiu:

– **1990-1993 m.** – *Lietuvos banko steigimo ir lito įvedimo etapas.* 1990 m. kovo 1 d., prieš pat nepriklausomybės atkūrimą, rublio zonos viešpatijoje įsteigiamas Lietuvos bankas ir ruošiamasi savų pinigų įvedimui. 1992 m. įvedami laikinieji pinigai (talonai), ir Lietuvos bankas imasi savarankiškai atlikti centrinio banko funkcijas. 1993 m. birželio 25 d. į apyvartą išleidžiamas litas, nuslopinant triženklę numeraciją ir stabilizuojant lito kursą.

– **1994-2002 m.** – *lito ir JAV dolerio sąsajos etapas.* Siekiant santykinio kainų stabilumo ilgesniu laikotarpiu, 1994 m. Lito patikimumo įstatymu litas buvo susietas su JAV doleriu fiksuotu kursu, taip pat numatyta, kad Lietuvos banko išleisti litai privalo ne mažiau kaip 100 proc. būti

padengti aukso ir konvertuojamosios valiutos atsargomis, o pagrindinis litų emisijos šaltinis yra užsienio valiutos pardavimas Lietuvos bankui.

Lietuvai vis labiau integruojantis į Vakarų, plėtojantis ekonominiams ryšiams su Europos Sąjungos šalimis ir vykstant atitinkamiems pokyčiams prekybos valiutinėje struktūroje, 1999 m. nutarta litą perorientuoti nuo JAV dolerio prie euro, o 2001 m. priimti sprendimai dėl lito susiejimo su euru 2002 m. vasario 2 d., išlaikant fiksuotą valiutos kursą.

– **2002-2005 m. – lito ir euro sąsajos etapas.** Lietuvos banko valdyba nustatė, kad bazinė valiuta nuo 2002 m. vasario 2 d. yra euras, o oficialusis lito kursas – lito kursas, nustatytas pagal euro ir JAV dolerio santykį valiutų rinkoje 2002 m. vasario 1 d., t. y. 3,4528 lito už vieną eurą. Anot G. Kancerevyčiaus [26, p. 41], lito susiejimas su euru buvo logiškas žingsnis ilgalaikės lito kurso režimo strategijos, orientuotos į narystę EVS, bei politinio integracijos proceso kontekste, skatinantis tolesnę ekonominę konvergenciją su ES.

Šiame etape ypatingai svarbus momentas tas, kad vykdydamas nuoseklią politiką euro link, Lietuvos bankas, 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, tapo Europos centrinių bankų sistemos (ECBS), kurią sudaro Europos centrinis bankas ir visų ES valstybių narių nacionaliniai centriniai bankai, nariu. Tai lemia glaudesnę bendradarbiavimą priimant sprendimus dėl nacionalinio centrinio banko operacijų tvarkos, statistikos, apskaitos ir kitose srityse. Lietuvos banko valdybos pirmininkas dalyvauja ECB bendrosios tarybos darbe, LB atstovai dalyvauja ECB įvairių komitetų veikloje, tačiau, kol nebus įvestas euras, tiesiogiai nedalyvaus nustatant ir įgyvendinant bendrą pinigų politiką.

Be visa ko, svarbu pastebėti, kad nuo pirmosios narystės dienos ES Lietuvos valiutos kurso politika tapo bendru reikalu, t. y. bet kokius valiutos kurso politikos pokyčius nuo šiol tenka derinti su visomis ES šalimis narėmis, o tai reiškia, kad Lietuva įsipareigojo dalyvauti VKM II, kurio laikotarpiu šalis turi vykdyti makroekonominę politiką, kuri palengvintų realią ir nominalią konvergenciją bei padėtų šaliai, norinčiai įsivesti eurą, įvykdyti nustatytus Maastrichto kriterijus. Dėl viso to Lietuva, kaip ir kitos naujos ES šalys narės, turėjo atsisakyti valiutos kurso politikos, neatitinkančios fundamentalių makroekonominių sąlygų, taip pat konkurencinių devalvavimų.

Šiame etape, Lietuvos atveju, fiksuoto valiutos kurso režimas pasirodė kaip veiksmingas būdas išlaikyti pusiausvyrą pinigų rinkoje, nes jį taikant pinigų paklausa automatiškai nulemia pinigų pasiūlą. Kitaip tariant, nominalių (pinigų paklausos) vidaus šokų įtaka buvo neutralizuota taikant fiksuotą valiutos kursą. Tuo tarpu 1992-1993 m., taikant lankstų valiutos kurso režimą, nesėkmingi Lietuvos banko mėginimai įvertinti pinigų paklausos kaitą lėmė gana didelį valiutos kurso ir palūkanų normų svyravimą [73].

Apibendrinti išskirtus Lietuvos pinigų politikos raidos etapus galima LB valdybos pirmininko R. Šarkino pastebėjimu [73], kad „lito susiejimas su pasaulyje pripažinta užsienio valiuta (pradžioje

JAV doleriu, o vėliau euru) netruko duoti rezultatų. Metai iš metų pradėjo mažėti infliacija, krito palūkanų normos, pasirodė pirmieji ekonomikos atsigavimo ženklai. Atsigaunanti po sukrėtimo šalis pradėjo vis labiau suvokti, kad fiksuoto valiutos kurso režimas ir tinkama fiskalinė politika gali išspręsti pagrindines ekonomikos stabilizavimo problemas”.

Taip pat R. Šarkinas pabrėžia [73], nusakydamas fiskalinės politikos svarbą ir mastą, „kad fiksuoto valiutos kurso ir liberalios kapitalo sąskaitos atveju didesnė dalis visuminės paklausos valdymo naštos tenka išdo politikai, nes centrinis bankas negali kontroliuoti pinigų pasiūlos ir rinkos operacijos, siekiant makroekonominių tikslų, yra neveiksmingos. Pasirinkus šį valiutos kurso režimą, pinigų kiekis šalyje daugiausia priklauso tik nuo pinigų paklausos, t. y. inicijavus vyriausybei ar komerciniams bankams, centrinis bankas išleidžia pinigus į apyvartą keičiant užsienio valiutą į litus“.

Atsižvelgiant į R. Šarkino apibrėžtą fiskalinės politikos svarbą, nemažiau aktualu atskleisti pastarosios raidos etapus, kurie apibendrinti kitame skyrelyje.

2.1.3. Lietuvos fiskalinės politikos raida po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.

O. G. Rakauskienė [67, p. 250], kaip ir R. Šarkinas, pastebi, kad Lietuvos fiskalinė politika yra viena iš svarbiausių makroekonominės politikos svertų, kur jos svarbą lemia tai, kad įvedus valiutų ir kvazivaliutų valdybas buvo stipriai apribotas aktyvus pinigų instrumentų naudojimas, o dėl viso to fiskalinės politikos priemonės tapo pačios svarbiausios reguliuojant šalies ekonominius procesus, tad atitinkamai aktualu išsamiai atskleisti fiskalinės politikos, kaip ir pinigų politikos, raidos etapus su būdingais jiems bruožais [67, p. 251-256]:

– 1990-1997 m. – fiskalinės politikos tapsmas – valstybės finansų institucijų, mokesčių sistemos kūrimas ir fiskalinio deficito mažinimo politika.

Atkūrus nepriklausomybę, fiskalinės politikos srityje iškilo uždavinys iš esmės pertvarkyti biudžeto ir mokesčių sistemą ir priderinti ją prie greitai besikeičiančios ūkio struktūros, kuriam buvo būdingas oficialios gamybos mažėjimas ir greitas naujos bei šešėlinės veiklos vystymasis.

Šiuo periodu įsteigta Valstybinė mokesčių inspekcija (1995 m.) bei Mokesčių policijos departamentas (1997 m.), priimtas Įmonių pelno mokesčio įstatymas ir įgyvendinamos mokesčių reformos siekiant skatinti investicijas, padidinti mokesčių administravimo efektyvumą bei išplėsti mokestinę bazę. Valstybės deficito finansavimo problemoms spręsti sukurta išdo vekselių rinka.

– 1998-1999 m. – valstybės išlaidų didinimo politika – indėlių atkūrimas, valstybės pagalba įmonėms bei pasiektas fiskalinio deficito maksimalus dydis, t. y. 7,8 proc. BVP.

Lietuvos ekonomikai patyrus stiprų Rusijos finansinės krizės smūgį, 1998 m. antrojoje pusėje buvo sušvelninta fiskalinė politika, tačiau viso to rezultatas – ženkliai išaugęs valstybės finansinis

deficitas, t. y. tuo metu valstybės pajamos nesiekė planuojamų rodiklių, nes labai sulėtėjo ekonomikos augimas ir tuo pačiu buvo labai padidintos nebiudžetinės išlaidos, privatizavimo lėšoms tapus vieninteliu finansavimo šaltiniu. Šio padidėjimo pagrindinės priežastys – indėlių kompensavimo programa, valstybės pagalba nukentėjusioms nuo Rusijos krizės įmonėms ir kreditavimo operacijų apimties padidėjimas.

– **2001-2003 m. – griežta fiskalinė politika** – Lietuvos ekonominės politikos memorandumas, pasirašytas su Pasaulio banku ir TVF, fiskalinis deficitas 1,2 proc. BVP bei pasiekti puikūs kiti valstybės finansų rodikliai.

Siekiant ištaisyti susidariusią kritišką padėtį makroekonomikoje, kaip minėta atskleidžiant esminius ekonomikos raidos etapus, 1999 m. buvo pasirašytas prevencinis LR vyriausybės Ekonominės politikos memorandumas, kuriame apibrėžiami tikslai stabilizuoti makroekonomiką ir tęsti Lietuvos perėjimą į funkcionuojančią rinkos ekonomiką, narystę ES ir PPO.

Šiuo periodu svarbus momentas – Struktūrinio suregulavimo paskolos (SSP) iš Pasaulio banko pasitelkimas, kuri skirta struktūrinių reformų įgyvendinimui, būtinų ekonomikos efektyviai veiklai užtikrinti. To pasekoje inicijuota pensijų reforma bei sustiprintas Socialinio draudimo fondas („Sodra“), priimtas Biudžeto sandaros įstatymas ir imtasi veiksmų steigiant Rezervinį fondą privatizavimo lėšoms investuoti, vykdomos išdo sistemos reformos, žemės ūkio subsidijų ir paramos programų racionalizavimas, darbo kodekso pataisos bei kt.

– **2004-2005 m. – konsolidacija su ES struktūriniais fondais** – svarus valstybės pajamų ir išlaidų padidėjimas, t. y. daugiau nei 20 proc.

Kaip minėta, 2004 m. Lietuvai tapus ES nare, priimta Lietuvos konvergencijos programa, išreiškianti vyriausybės ekonominės politikos įsipareigojimus, siekiančius ES valstybės narės tvarios ūkio konvergencijos, suartėjimo su kitomis narėmis užtikrinant kainų ir valdžios sektoriaus finansų stabilumą, o tuo pačiu prisiimta ir papildoma biudžetinė našta. Viso to varomoji jėga – pagrindinis Lietuvos šių dienų ekonominės politikos tikslas – visateisė narystė Ekonominėje ir valiutinėje sąjungoje.

Apibendrinant atskleistus fiskalinės politikos etapus Lietuvos ekonomikos raidos kontekste galima pastebėti, kad Lietuvos ekonomikoje buvo ir yra daugybė įvairiausių problemų, kurias fiskalinė politika turi ar turėjo spręsti, kadangi daug fundamentalių ekonominių problemų glaudžiai susijusios su viešaisiais finansais. Galima tik tikėtis, kad ateityje vyriausybėms atsivers daug didesnė nei anksčiau pasirinkimo laisvė formuoti fiskalinę politiką, atitinkančią socialinius, politinius ir ekonominius uždavinius, kadangi labai daug pereinamojo laikotarpio uždavinių yra išspręsta. Taip pat fiskalinė politika turėtų užimti daugiau vietos vidaus politikoje [33].

Be visa ko, svarbu pastebėti, kad skaidrumas ir tikslus prognozavimas yra nepaprastai svarbūs fiskalinės politikos uždaviniai. Reikia daugelio metų, kad būtų sukurtas pasitikėjimas ir pasiektas

sutarimas fiskalinės politikos reformos klausimais. Reikia mažiausiai vienerių metų, kol fiskalinės politikos priemonės visu pajėgumu galės paveikti ekonomiką. Šis ilgas problemų nustatymo procesas ir atotrūkis tarp veiksnių bei poveikio ekonomikai – pagrindinės priežastys, kodėl fiskalinė politika turi būti orientuota į būsimus įvykius, o ne vien reaguoti į dienos aktualijas ir tik atspindėti trumpalaikę būklę.

2.2. Lietuvos ekonominės konvergencijos statistinis tyrimas

Šiame poskyryje, atliekant Lietuvos ekonominės konvergencijos rodiklių analizę, remtasi daugelio autorių idėjomis ir atliktais darbais, nes, kaip žinoma, šalies ekonominė situacija, o atitinkamai ir Maastrichto konvergencijos kriterijų vykdymas yra nagrinėjami tiek LR vyriausybės institucijų publikacijose, tiek ECB pranešimuose apie konvergencijos tvarumą, tiek įvairių kitų organizacijų veikaluose. Apibendrinant galima režiuruoti, kad daugiausia buvo remtasi LR vyriausybės konvergencijos 2004-2006 m. programomis ir nutarimais, ECB 2004-2006 m. pranešimais apie konvergenciją bei Ekonominės analizės departamento, Lietuvos banko, SEB Vilniaus banko ir LLRI atliktomis makroekonominėmis studijomis, o analizėje pateikti duomenys yra paimti iš išorinių šaltinių, tokių kaip Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, Finansų ministerija, tarptautinės organizacijos, naujienų agentūros BNS, ELTA ir kiti.

Taip pat svarbu pastebėti, atsižvelgiant į ECB konvergencijos vertinimo metodiką, apibendrintą 1.2.1. skyrelyje, kur nurodoma, jog „vertinant šalių konvergencijos tvarumą detaliau, apžvelgiami praeities duomenys, dažniausiai apimantys paskutinius aštuonerius metus“ – šiame poskyryje nagrinėjamas laikotarpis apima 1999-2006 m. periodą.

2.2.1. Lietuvos bendrojo vidaus produkto analizė

Nepaisant to, kad ECB atliekamoje šalių konvergencijos tvarumo analizėje BVP nėra tiesiogiai plačiai nagrinėjamas ir nėra traktuojamas kaip konvergencijos kriterijus, šiame magistro darbe šis parametras analizuojamas dėl keleto svarių argumentų:

– *pirma*, nacionalinių sąskaitų sistemoje skaičiuojami rodikliai leidžia išmatuoti visos ekonomikos sistemos veiklos rezultatą ir atskleisti veiksnius, darančius įtaką jos plėtrai. Kaip nurodo J. Čičinskas ir N. Klebanskaja [12, p. 178], šių sąskaitų sistemos pagrindas yra bendras vidaus produktas, apibūdinantis realius metinius šalies ekonominius rodiklius ir parodantis ekonomikos augimo tempus. Šiame skyrelyje atlikta ekonomikos augimo tempų analizė įgalina įvertinti (remiantis ir paskesniuose skyriuose atliktomis analizėmis), ar, Lietuvai integruojantis į

EVS, visos ekonomikos sistemos veiklos rezultatas, t. y. BVP, artėja prie minėtos sąjungos visateisių šalių narių lygio.

– *antra*, ECB konvergencijos analizėje valstybės finansinės padėties tvarumas nagrinėjamas BVP kontekste, tad, be visa ko, minėto parametro analizė svarbi ir aktuali.

Taip pat svarbu pastebėti nuo ko atsiribojama:

– *pirma*, BVP struktūra nenagrinėjama nei gamybos, nei išlaidų, nei pajamų metodu, nes pastarosios analizės apibendrintos poskyrio pradžioje minėtų autorių veikaluose [32 ir 41] ir šiame darbe remtasi jau išanalizuotais tokio pobūdžio duomenimis, o analogiška analizė, kuri atskleidžiama šiame skyrelyje, nagrinėjant BVP dinamiką 1999-2006 m., numatant projekcijas ir atitinkamai pokyčių tendencijas lyginant su ES šalių vidurkiu, nėra apibendrinta pastaruosiuose darbuose;

– *antra*, BVP nenagrinėjamas atskirų Lietuvos regionų atžvilgiu, nes šiame magistro darbe pati Lietuva yra traktuojama kaip regionas, t. y. ES šalių kontekste;

– *trečia*, BVP nenagrinėjamas ketvirčiais, nes apibrėžtas analizuojamas periodas gana ilgas (8 m.), ir tokio pobūdžio tyrimas tik apsunkintų analizę, siekiant numatyti bendras tendencijas.

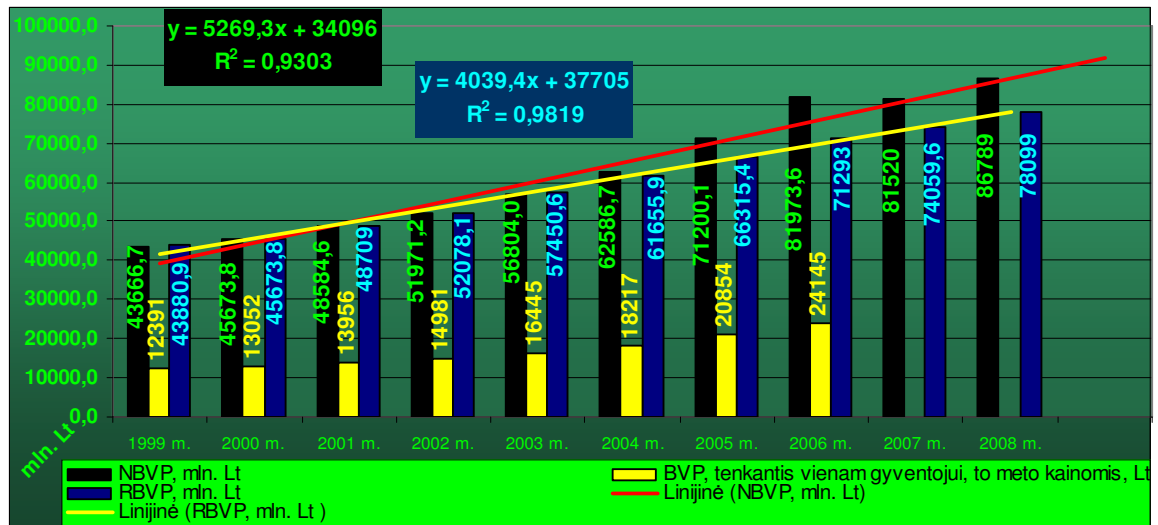
Prieš atliekant išsamią BVP dinamikos ir ją įtakančių veiksnių analizę (atitinkamai projekcijų tyrimą bei kt.), svarbu pastebėti, kad tyrimo metu nustatytos Lietuvos BVP parametrų padėties ir sklaidos charakteristikos 1999-2006 m., apibendrintos 1 priede, parodė, kad vidurkis NBVP – 57807,6 mln. Lt, RBVP – 55882,1 mln. Lt, BVP, tenkančio vienam gyventojui, to meto kainomis – 16755,1 Lt. Nuokrypis nuo vidurkio, remiantis variacijos koeficientu, NBVP – 23 proc., RBVP – 18 proc., o BVP, tenkančio vienam gyventojui, to meto kainomis – 24 proc.

Kaip matyti iš 3 pav., Lietuvos nominalusis ir realusis BVP bei BVP, tenkantis vienam gyventojui, parodantys ekonominio augimo tempus ir atspindintys šalies išsivystymo lygį, nagrinėjamu periodu (1999-2006 m.) mažiausi buvo 1999 m., o po to nuosekliai tai mažesniu, tai didesniu tempu didėjo (RBVP augimo tempus žr. 4 pav.). Kaip minėta 2.1.1. skyrelyje, nagrinėjant Lietuvos ūkio raidą, 1999 m. šalis išgyveno nuosmukio laikotarpį, įtakotą tiek vidaus ekonominės politikos klaidų, tiek Rusijos krizės, kas ir lėmė mažą BVP reikšmę.

Nuo 2000 m. BVP (tiek nominalusis, tiek realusis) ėmė augti ir, kaip matyti iš 4 pav., 2003 m. – tai Lietuvos ekonomikos proveržio metas, t. y., nepaisant sulėtėjusio pasaulio ekonomikos augimo (pvz., 2003 m. JAV BVP išaugo 3,1 proc., Japonijoje 2,4 proc., o ES-27¹ 1,3 proc.), Lietuvos ekonomika buvo viena iš sparčiausiai augančių pasaulyje, nes realus BVP augimas, siekė net 10,3 proc. (NBVP 9,3 proc.), o BVP veikusiomis kainomis sudarė 56,8 mlrd. Lt. Be visa ko, šie spartūs tempai buvo didžiausi tarp visų EVS visateisių šalių narių ir šalių kandidačių (žr. 2 priede).

¹ ES-27, t.y. 27 Europos Sąjungos šalys narės (žr. 2 priede).

Kaip matyti iš 3 pav., 2003 m. Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, Lt, taip pat didėjo – 1,5 tūkst. Lt (apie 9,8 proc.) lyginant su 2002 m. ir 4 tūkst. Lt (33 proc.) lyginant su 1999 m. – ir sudarė 16,5 tūkst. Lt per metus, tačiau, kaip matyti iš 3 priede apibendrintų reikšmių, vis dar atsiliko nuo kitų ES (ir nuo EVS) šalių pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, perkamosios galios standartais (toliau PGS), t. y. 2003 m. Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, buvo mažesnis už visų euro zonos šalių rodiklius ir sudarė 10200 PGS. Lietuva nuo ES-27 šalių atsiliko dvigubai, o lyginant su Baltijos šalimis 1200 PGS lenkė Latvija, bet 900 PGS atsiliko nuo Estijos.

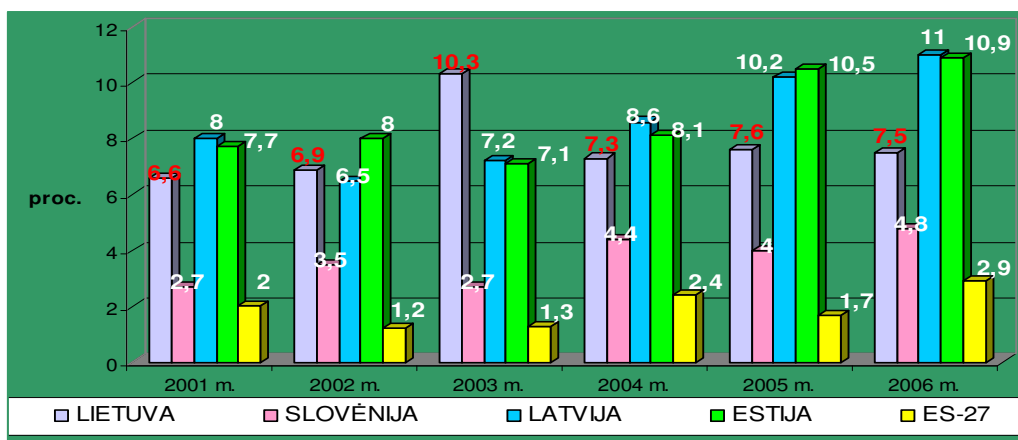
3 pav. Lietuvos BVP 1999-2006 m. ir jo prognozė 2007-2008 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Apibendrinant šių ekonominio proveržio metų rezultatus galima pastebėti, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis [41], kad BVP augimas buvo pagrįstas ne tik eksporto plėtra (nuo 1999 m. eksportas kasmet augo vidutiniškai 20 proc. (žr. 4 priede)), bet ir atsigavusia vidaus rinka (paslaugų sektoriumi, pramone, vidaus prekyba, statyba ir kt.), t. y. didžiausia realiojo BVP dalis (apie 62 proc.) sukurta paslaugų sektoriuje, iš jo vidaus prekyboje – 18 proc. Pramonėje sukurta 24,6 proc., statyboje – 7,1 proc., žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje – 6,4 proc. šalies BVP. Taip pat svarbu pastebėti, kad pirmą kartą nuo 1996 m. didžiausias pridėtinės vertės prieaugis (23,7 proc.) buvo elektros, dujų ir vandens tiekimo srityse (tai nulėmė padidėjusi išorės paklausa ir 2003-01-01 įsigaliojusi Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus redakcija, pagal kurią padaugėjo energetikos veiklos įmonių). Statybos ir remonto darbų plėtra lėmė 19,8 proc. prieaugį, o gavybos ir apdirbamosios pramonės apimtys išaugo 13,5 proc.

Remiantis Lietuvos banko analitikų duomenimis [32] pastebima, kad ekonominį augimą taip pat įtakojo atsigavusi vidaus paklausa² ir sparti privataus skolinimosi plėtra, lėmusi investicijų, namų ūkių vartojimo, kartu ir BVP didėjimą.

Greta paminėtų veiksnių, turėjusių įtakos BVP augimui 2003 m., O. G. Rakauskienė [67, p. 130] įvardija darbo našumo ir darbo užmokesčio santykio raidą, t. y., BNS duomenimis [8], 2000-2003 m. darbo našumas augo nuo 5,8 iki 9,7 proc., kai tuo tarpu realusis darbo užmokestis didėjo nežymiai – 2000-2002 m. padidėjo tik 0,3 proc., dėl to darbo užmokesčio sąnaudos produkcijos vienetui sumažėjo vidutiniškai 9-10 proc. per metus (kita vertus, tai skatino ekstensyvių vartojimo augimą, kas nėra palanku realaus BVP augimui).

4 pav. Realus metinis BVP augimas, palyginti su ankstesniais metais, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti iš 4 pav., Lietuvos ekonomikos kilimas, pasiekęs viršūnę 2003 m., vėliau pradėjo mažėti. Kaip minėta 2.1.1. skyrelyje, 2004-2005 m. laikotarpiu Lietuvos ekonomika atsidūrė prieštarinių veiksnių įtakoje – viena vertus, sparčios ekonomikos plėtros galimybės menkino didelės pasaulinės naftos ir degalų kainos, darbo jėgos emigracija ir kylanti darbo užmokesčio sąnaudos, ryškus „plyno lauko“ investicijų stygius, kita vertus, paskolų ir vartojimo bumą palaikė rekordiškai mažos palūkanų normos, ūkio pertvarką skatino ES struktūriniai fondai [67, p. 149].

Remiantis 4 pav. duomenimis pastebima, kad realus BVP augimas 2004 m. buvo 7,3 proc. (3 proc. punktais mažesnis nei 2003 m.) ir panašus išsilaiškė iki šių dienų. Tais metais, nors Lietuvos ekonomikos augimas buvo spartesnis nei ES-27 šalių, t. y. apie 5 proc. punktais (ir didesnis nei Slovėnijos (apie 3 proc. punktais), kuri šiomis dienomis jau yra euro zonos narė), tačiau atsiliko nuo Estijos (0,8 proc. punktais) ir Latvijos (1,3 proc. punktais), kuri paskesniais metais išlaikė lyderės

² Bendros galutinio vartojimo išlaidos ir vidaus investicijos, neįskaitant atsargų pokyčio.

pozicijas visų ES-27 šalių kontekste (išskyrus 2005 m., kai pastarąją nežymiai aplenkė Estija, t. y. 0,3 proc. punktais).

3 pav. matyti, kad 2004 m. nominalusis BVP sudarė 62,6 mlrd. Lt (apie 6 mlrd. Lt (10,2 proc.) daugiau nei praėjusiais metais), o 2005 m. – 71,2 mlrd. Lt, t. y. viso per 2 metus nuo ekonominio proveržio metų (2003 m.) išaugo apie 14,4 mlrd. Lt (25,3 proc.). Atitinkamai didėjo ir BVP, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, Lt, t. y. 2003-2004 m. padidėjo 1,8 tūkst. Lt (11 proc.), o 2004-2005 m. dar išaugo 2,6 tūkst. Lt (15 proc.) – viso per du metus padidėjo 4,4 tūkst. Lt (apie 27 proc.).

Vertinant BVP, tenkantį vienam gyventojui, PGS (žr. 3 priede), pastebima, kad 2004 m. Lietuvos rodiklis, lyginant su 2003 m., padidėjo 900 PGS, o 2005 m. išaugo dar 1100 PGS, tačiau, kaip minėta, nuo ES-27 šalių vidurkio atsiliko dvigubai.

Nagrinėjant 2004-2005 m. BVP rodiklio raidą įtakojusių veiksnių aspektu, remiantis apibendrintomis minėtų autorių analizėmis (žr. poskyrio pradžioje), galima išskirti tokius esminius faktorius:

- ūkis, kaip ir ankstesniais metais, toliau sparčiai augo pirmiausia dėl didelės vidaus paklausos, skatinamos didėjančių pajamų, mažų palūkanų normų, aktyvaus bankų skolinimo, didėjančio užimtumo ir, nors ir nežymiai, mažinamos mokesčių naštos (rodiklius žr. 4 priede);

- kita vertus, ekonomikos plėtros priklausomybė nuo vidaus rinkos situacijos, pasak O. G. Rakauskienės [67, p. 150], yra pavojingas ženklas, rodantis blėstantį šalies ekonominį potencialą, tačiau šiuo atveju, nors mokėjimų balansas buvo neigiamas, 2004-2005 m. sparčiau negu pastaruosius dvejus metus didėjęs eksportas liūdnai nuogastavimams neleido pasitvirtinti. Eksporto augimui palankias prielaidas sudarė 2004 m. gegužės 1 d. prasidėjusi narystė ES, Lietuvos eksportuotojams atvėrusi rinkas;

- kitas ES narystėje aspektas, turėjęs teigiamos įtakos ūkio augimui – efektyvus ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas bei gerinamos sąlygos investicijoms;

- tuo tarpu struktūrinės Lietuvos ūkio problemos – darbo jėgos emigracija ir jos trūkumas vietos rinkoje, „plyno lauko“ investicijų badas – yra ilgalaikės ir sunkiai įveikiamos be esminių reformų, turėjo neigiamos įtakos ūkio potencialui;

- vidaus rinkos (paslaugų sektoriaus, pramonės, vidaus prekybos, statybos ir kt.) tendencijos nors ir keitėsi, tačiau vyravusios pozicijos išliko panašios kaip ir 2003 m., t. y. tiek 2004 m., tiek 2005 m. didžiausia pridėtinė vertė sukurta paslaugų sektoriuje (apie 60 proc. (iš jo vidaus prekyboje – 18 proc.)), kiek mažiau pramonėje (apie 26,5 proc.), ir likusi dalis statyboje (apie 7,6 proc.), žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje (apie 5,8 proc.).

Nacionalinėje bendrojoje strategijoje 2007-2013 m. [61], nagrinėjant išorinius ir vidinius veiksnis, įtakojančius ūkio potencialą, pastebima, jog šiandien viena iš Lietuvos ekonomikos

stiprybių – santykinai aukštas ūkio augimas, tačiau, kita vertus, prie silpnųjų paminėta, kad Lietuva smarkiai atsilieka nuo ES šalių pagal ekonomikos raidos lygį, o realios galimybės įveikti šį atsilikimą egzistuoja tik per 30-40 m. Paminėtos tendencijos aiškiai atsispindi 3-4 pav. ir 3 priede, t. y., kaip matyti, 2006 m. Lietuvos BVP veikusiomis kainomis sudarė 81,9 mlrd. Lt ir realiai didėjo panašiu 2004-2005 m. tempu (RBVP augimas 7,5 proc.). Taip pat didėjo BVP, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, Lt, t. y. lyginant su praėjusiais metais išaugo 3,3 tūkst. Lt (16 proc.). Viena vertus, visa tai leidžia manyti, kad ūkio augimas išties spartus, kita vertus, palyginti su ES-25 ir EVS visateisių šalių narių BVP, tenkančiu vienam gyventojui, PGS, išryškėja kita ekonomikos pusė, t. y. nors pamažu artėjama prie ES šalių ekonominio lygio, tačiau tai vyksta nežymiai ir lėtai (2003 m. – 2,14; 2004 m. – 2,05; 2005 m. – 1,93; o 2006 m. – 1,81 karto atsiliekama nuo ES-25). Be abejo, galima pasidžiaugti tik tuo, kad pirmaujama kai kurių kitų būsimų kandidačių į euro zoną atžvilgiu, pvz., lenkiama Bulgarija (5100 PGS), Rumunija (4700 PGS) bei Lenkija (1000 PGS).

Remiantis Europos ekonomikos ekspertų nuomone [64], 2006 m. ES ir euro zonoje pasiektas bene sparčiausias realus BVP augimas nuo 2000 m. (ES – 2,9 proc., o euro zonoje 2,7 proc.), paskatintas vidaus paklausos ir pirmiausia investicijų. Panašūs veiksniai įtakojo ir Lietuvos BVP augimą, t. y. LR vyriausybės nutarime dėl konvergencijos 2006 m. programos nurodoma [50], kad labiausiai 2006 m. BVP augimą skatino didėjančios namų ūkių vartojimo išlaidos, nes sąlygos joms didėti buvo itin palankios: labai sparčiai didėjo darbo užmokestis (kuris didės ir sumažinus gyventojų pajamų mokestį), nuosaikiai augo užimtumas, populiarėjo vartojamosios paskolos, o vartotojų lūkesčiai buvo itin optimistiški. Be visa ko, pastebima, kad visos privataus sektoriaus ekonominės veiklos sritys ir toliau plėtojamos tik didelės vidaus paklausos sąlygomis, tačiau tolesnės gamintojų galimybės patenkinti didelę vidaus paklausą labai priklausys nuo to, ar pakaks darbo jėgos – vieno iš svarbiausių gamybos veiksnių.

Kitas svarus veiksnys, turėjęs įtakos BVP augimui, remiantis minėtuoju nutarimu, palankūs grynojo eksporto pokyčiai (2006 m. eksportas išaugo 18,4 proc. lyginant su praėjusiais metais (žr. 4 priede)), rodantys neblogą šalies gamintojų išorinį konkurencingumą.

2006 m. liepos mėn. pabaigoje, nepaisant to, kad pradėjo strigti žalios naftos tiekimas Mažeikių naftai vamzdynais, dėl ko gamykla dirbo ne visu pajėgumu, esminių pokyčių vidaus rinkoje pagal sukuriamas pridėtines vertes atskiruose ekonomikos sektoriuose nepastebėta, t. y. didžiausia pridėtinė vertė sukurta paslaugų sektoriuje (apie 60 proc. (iš jo vidaus prekyboje – 18 proc.)), kiek mažiau pramonėje (apie 26,6 proc.), ir likusi dalis statyboje (apie 8,6 proc.) bei žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje, kur, nepaisant to, kad rugpjūčio mėn. vyriausybė paskelbė ekstremalią padėtį dėl ypač nepalankių orų (karščių ir sausros), sukurama pridėtinė vertė šiame sektoriuje sumažėjo nežymiai (apie 0,4 proc. punktais lyginant su 2005 m.) ir sudarė 5,3 proc. šalies BVP.

Apibendrinant atliktą BVP analizę galima pastebėti, remiantis Vilniaus banko ekspertų nuomone (pastarieji numato 2007-2008 m. RBVP augimą nuo 7 iki 6,5 proc.), „kad kol kas nesipildo pranašystės, jog ūkio kilimo sparta ženkliai lėtės, atspindėdama natūralią verslo ciklo kaitą ir ekonomikos bumas virs recesija [79]“³. Kita vertus, vadovaujantis standartiniais teoriniais argumentais, taip pat sunku tikėtis, kad ekonomika galėtų augti vidutiniškai daugiau kaip 7 proc. septynerius ar aštuonerius metus iš eilės.

Šiame skyrelyje, siekiant numatyti ateities tendencijas, taikant tiesinio trendo funkciją⁴, esant 93 proc. ir 98 proc. prognozės tikslumui, apskaičiuotos 2007-2008 m. atitinkamai NBVP ir RBVP prognozuojamos reikšmės mln. Lt (žr. 3 pav. ir 5 priede).

Kaip matyti, 2007 m. šalies NBVP, kaip ir deklaruoja kai kurie ekonomistai, išties nežymiai sumažės (453,6 mln. Lt (0,6 proc.)), tačiau iš karto ateinančiais, 2008 m., padėtis ne tik grįš į ankstesnes vėžes, bet netgi ženkliai pagerės, t. y. NBVP turėtų išaugti 5,3 mlrd. Lt (6,5 proc.) lyginant su 2007 m. prognozuojamomis reikšmėmis ir 4,8 mlrd. Lt (5,9 proc.) lyginant su 2006 m. reikšmėmis. Be abejo, tai įtakos auganti infliacija, tačiau apie tai bus kalbama kitame skyrelyje (žr. 2.2.2.).

Finansų ministerijos duomenimis [43], 2007 m. NBVP turėtų išaugti 7,6 mlrd. Lt (apie 9,2 proc.) ir sudarytų 89555 mln. Lt, o 2008 m. išaugtų dar 7,3 mlrd. Lt (apie 8,1 proc.) ir sudarytų 96827 mln. Lt.

Šalies ūkio augimą artimiausiais metais numato ir LR Ūkio ministerijos ekspertai [48], kurių duomenimis, šalies nominalus BVP augimas 2007 m. bus apie 8,2 proc. ir 2008 m. apie 9,6 proc.

Prognozuojant RBVP tendencijas, prielaidos, kad ūkiui artėja recesija, taip pat nepasitvirtino, nes, taikant tiesinio trendo funkciją, apskaičiuota, kad šių metų pabaigoje RBVP sudarys 74,1 mlrd. Lt (išaugs apie 4 proc.), o 2008 m. 78,1 mlrd. Lt (išaugs 5,5 proc.). Be abejo, nenuginčytina, kad realus ekonomikos augimo tempas bus lėtesnis nei tas, kurį atspindi NBVP, sąlygotas infliacijos, tačiau, be visa ko, ūkis augs. Tai atitinkamai patvirtino ir kokybinė prognozė, t. y. paskesniais metais realus BVP augs apie 6,2 proc.: Vilniaus banko ekspertų nuomone [79], 2007 m. realus BVP augs apie 7 proc., o 2008 m. – 6,5 proc.; LR Ūkio ministerijos duomenimis [48], 2007 m. – 5,3 proc., 2008 m. – 6,8 proc.; bei Finansų ministerijos duomenimis [43], atitinkamo rodiklio augimas bus 2007 m. apie 6,3 proc. ir 2008 m. apie 5,3 proc., tačiau tuo pačiu

³ Tokios pranašystės pastarosiomis dienomis deklaruojamos kai kurių ekonomistų, kurių nuomone, Lietuva atsidūrė ties ekonomikos perkaitimu. Ekonomikos „perkaitimo“ požymiai – (1) itin sparčiai didėjantis bendrasis vidaus produktas, kurio vienas iš plėtros variklių – didelė vidaus paklausa (sustiprinta gyventojų pajamų mokesčių tarifo sumažinimo), (2) sparti paskolų plėtra, (3) didelis einamosios sąskaitos deficitas, (4) didėjantis infliacijos tempas ir (5) spartus prekių importo augimas.

⁴ Pasirinkta ši funkcija, nes logaritminės funkcijos $R^2=0,74$, (RBVP atveju $R^2=0,79$), kas rodo mažesnę prognozavimo tikslumą.

Finansų ministerijos ekspertai pastebi, kad ankstyva ir valdoma BVP augimo tempų korekcija užtikrintų spartų ir tvarų 6 procentų vidutinį augimą vėlesniais metais.

Tuo tarpu euro zonos realus BVP augimas, ECB ekspertų duomenimis [18], gautais remiantis 2006 m. rugpjūčio 18 d. informacija, 2007 m. bus apie 1,7-2,7 proc., o 2008 m. 1,8-2,8 proc. Be visa ko, ECB remiasi ir kitomis institucijomis, pvz., TVF ir EBPO, kurių nuomone, realus euro zonos BVP 2007 m. augs 1,9-2,2 proc., o 2008 m. 2-2,3 proc.

Kaip matyti iš apibendrintų reikšmių, Lietuvos realus BVP augs sparčiau nei euro zonos, tad pagrįstai galima tikėtis, kad natūrali verslo ciklo kaita neatsidurs nuosmukio fazėje. Kita vertus, kaip pastebi Vilniaus banko ekspertai [79], Europos centrinio banko inspiruotas palūkanų normų kilimas tikrai turėtų nuslopinti įspūdingą Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelio augimą, o sykiu ir vartojimą bei investicijas. Tačiau, kaip žinoma, ECB taiko lėto palūkanų normų didinimo politiką, vengdamas pažeisti trapią euro zonos ūkio plėtrą, taigi Lietuvai tikrai nėra ko baimintis, kad verslo sąlygos staiga pablogės ir ekonomikos bumus virs recesija. Taip pat minėtieji ekspertai pastebi [79], paaiškindami standartiniams teoriniams argumentams prieštaraujančią logiką (po ekonominio pakilimo visada seka nuosmukio stadija ir krizė [53, p. 363], o Lietuvos atveju, ne), kad egzistuoja nemažai veiksnių, kurie slopina ciklinių svyravimų raišką Lietuvoje. *Pirma*, Lietuva yra viena iš skurdžiausių Europos Sąjungos valstybių, todėl ji nuolat jaučia didžiulį kitų bendrijos narių vijimosi „alkį“. *Antra*, ilgalaikis makroekonominis stabilumas ir rimtų krizių ar šokų nebuvimas sukūrė patrauklias prielaidas verslo potencialui atsiskleisti. *Trečia*, ES struktūriniai ir Sanglaudos fondai palaiko ekonomikos aktyvumą tuo metu, kai objektyviai jis būtų pradėjęs mažėti. *Ketvirta*, gyventojų pajamų mokesčio sumažinimas dar iki jo įsigaliojimo pagerino namų ūkių lūkesčius ir kartu teigiamai atsiliepė jų vartojimui ir skolinimuisi. *Penkta*, Lietuvos prekių konkurencingumo nuostoliai dėl sparčiai didėjančių energijos kainų ir darbo užmokesčio tebėra menki.

Kitame skyrelyje nagrinėjama suderinto vartotojų kainų indekso (SVKI) ir BVP defliatoriaus raida bei tvarumas, remiantis 1.2. poskyryje apibrėžtais teoriniais aspektais.

2.2.2. Lietuvos suderinto vartotojų kainų indekso ir BVP defliatoriaus analizė

Infliacijos rodiklius, kaip ir prieš tai nagrinėtą BVP, galima analizuoti įvairiais aspektais (pvz., nagrinėjant dinamiką kiekvienų metų ketvirčiais, analizuojant įvairius kainų indeksus, kaip VKI, VKI neįskaitant netiesioginių mokesčių pokyčių, SVKI ir kt., atliekant palyginamąją analizę su kitų šalių metais, įvertinant ryšį su kitais makroekonominiais parametrais ir pan.). Šiame skyrelyje numatyta atskleisti tik SVKI ir BVP defliatoriaus bendras tendencijas 1999-2006 m. ir jas įtakojusius veiksnius bei, atsižvelgiant į tai, kad 2006 m. Lietuvos konvergencijos tvarumas ECB pranešime buvo įvertintas nepalankiai dėl vienintelio infliacijos parametro (SVKI), išsamiau

panagrinėti pastarųjų metų minėto indekso raidą, atitinkamus duomenis palyginant su kitų visateisių EVS šalių narių (kartu Latvijos ir Estijos) rodikliais ir kontroliniu Mastroichto kriterijaus dydžiu. Be visa ko, apibendrinant analizės rezultatus įvertinti nagrinėtų infliacijos matų ir kai kurių makroekonominių parametų (BVP, nedarbo lygio) ryšio glaudumą, numatyti projekcijas atitinkamai pritaikant tiesinės regresijos modelį.

Prieš atliekant išsamią SVKI ir BVP defliatoriaus dinamikos ir ją įtakančių veiksnių analizę (atitinkamai projekcijų tyrimą bei kt.), svarbu pastebėti, kad tyrimo metu nustatytos Lietuvos infliacijos parametų padėties ir sklaidos charakteristikos, apibendrintos 2 lentelėje, parodė, kad 1999-2006 m. periodu SVKI minimali reikšmė buvo -1,1 proc. (atitinkamai ir BVP defliatoriaus), o maksimali 3,8 proc. (BVP defliatoriaus 2,1 proc. punktais didesnė, t. y. 5,9 proc.). SVKI nuo vidutinio lygio kasmet buvo vidutiniškai nutolęs 1,47 proc. punktais, o BVP defliatorius 2,58 proc. punktais.

2 lentelė

Tyrimo metu nustatytų infliacijos matų padėties ir sklaidos charakteristikos 1999-2006 m.

<i>Infliacijos matai</i>	<i>Minimali reikšmė</i>	<i>Maksimali reikšmė</i>	<i>Vidutinis lygis</i>	<i>Standartinis nuokrypis</i>
SVKI, proc.	-1,1	3,8	1,39	1,47
BVP defliatorius, proc.	-1,1	5,9	1,21	2,58

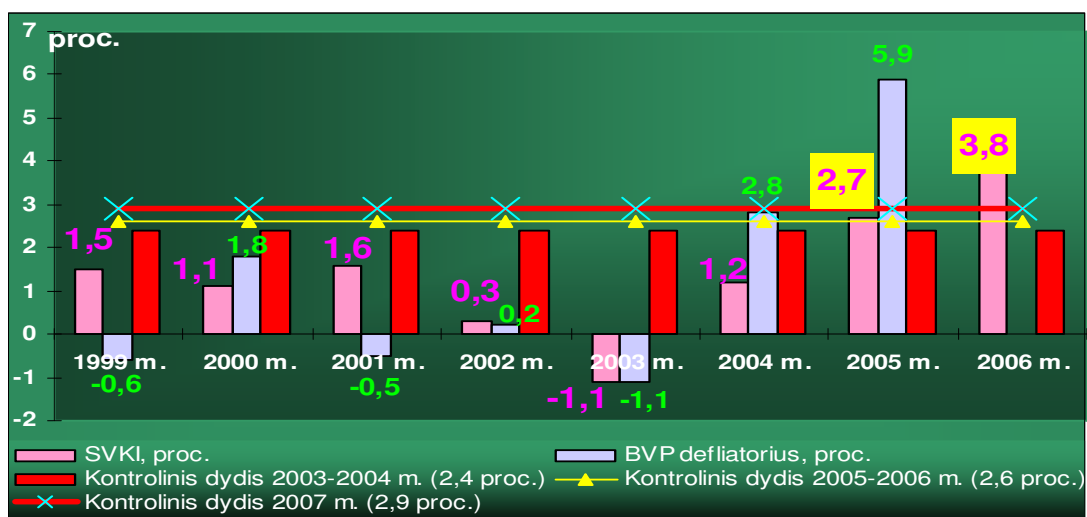
Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

Kaip matyti iš 5 pav., ECB, vertindamas šalių kainų stabilumą, nustatė 2003-2004 m.⁵ **2,4 proc.** (t. y. (Suomija (0,4 proc.) + Danija (1 proc.) + Švedija (1,3 proc.))/3 +1,5 proc.=2,4 proc.), 2005-2006 m.⁶ **2,6 proc.** (t. y. (Suomija (1 proc.) + Lenkija (1,5 proc.) + Švedija (0,9 proc.))/3 + 1,5 proc.=2,6 proc.) ir 2007 m. **2,9 proc.**⁷ (t. y. (Suomija (1,3 proc.) + Lenkija (1,3 proc.) + Švedija (1,5 proc.))/3 +1,5 proc.=2,9 proc.) kontrolinį kainų tvarumo kriterijaus dydį, kuris kiekvienu periodu atitinkamai didėjo apie 0,2-0,3 proc. punktais.

⁵ Infliacijos lygio nagrinėjimo laikotarpis – nuo 2003 m. rugsėjo iki 2004 m. rugpjūčio mėn.

⁶ Infliacijos lygio nagrinėjimo laikotarpis – nuo 2005 m. balandžio iki 2006 m. kovo mėn.

⁷ Lietuvos banko numatytas kontrolinis konvergencijos kriterijaus dydis.

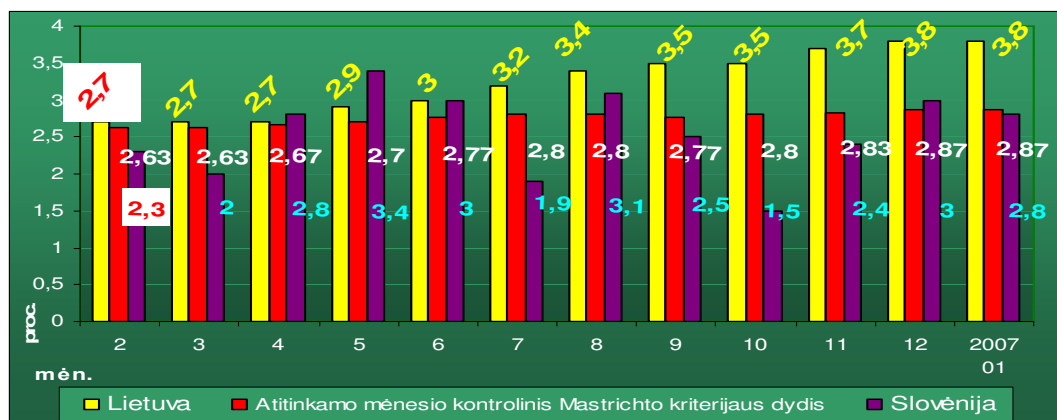

5 pav. Lietuvos infliacijos parametru 1999-2006 m. ir atitinkamo Mastroichto kriterijaus raida
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m. bei Lietuvos banko duomenimis.

Pastarosiomis dienomis, kai tik kalbama apie infliaciją Lietuvoje, visų pirma prisimenamas 2006 m. gegužės mėn., kai ECB, atlikęs šalių konvergencijos tvarumo analizę, pareiškė, jog Lietuvos, kuriai taikoma išlyga, statusas nepasikeis, t. y. 2007 m. sausio 1 d. euras nebus įvestas, nes (žr. 5 pav.) SVKI viršija kontrolinį Mastroichto kriterijų (2,6 proc.) 0,1 proc. punktu⁸. Ekonominės analizės departamento duomenimis [15], pastarąjį infliacijos lygį nulėmė 10 proc. pabrangusios transporto grupės prekės ir paslaugos, 3,5 proc. – maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai, 6,7 proc. – būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro grupės prekės ir paslaugos bei 5,2 proc. atpigusios ryšių grupės prekės ir paslaugos, 1,1 proc. – drabužiai ir avalynė, 0,8 proc. – alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai, t. y. viso per 2005 m. 2,8 proc. padidėjusios vartojimo prekių kainos ir 3,5 proc. paslaugų.

Kaip matyti iš 6 pav., pastarųjų 2006 m. paskesniais mėn., iškart po ECB paskelbto nutarimo, infliacija pagal SVKI dar daugiau viršijo atitinkamo mėnesio Mastroichto kriterijų ir, pasak Vilniaus banko ekspertų [79], toliau atlieka griaujamąjį darbą, t. y. viršijo apibrėžtą ribą birželio mėn. 0,2 proc. punktais, liepos mėn. 0,4 proc. punktais, rugpjūčio mėn. 0,6 proc. punktais, kol galiausiai gruodžio mėn. pasiekė 0,9 proc. punktų perviršį (maksimalų analizuojamu periodu), kuris atitinkamai išsilaikė ir 2007 m. sausio mėn. Pastarąjį infliacijos spartėjimą galima paaiškinti kaip kylančių šildymo paslaugų įkainių, gamtinių dujų brangimo, spartaus darbo užmokesčio didėjimo ir kt. pasekmę. Kita vertus, vartotojų kainų indekso kilimą šiek tiek pristabdė pasaulinių naftos ir degalų kainų atoslūgis.

⁸ 2006 m. duomenys (nuo 2005 m. balandžio mėn. iki 2006 m. kovo mėn.).

6 pav. SVKI ir Maastrichto kriterijaus raida 2006 m.

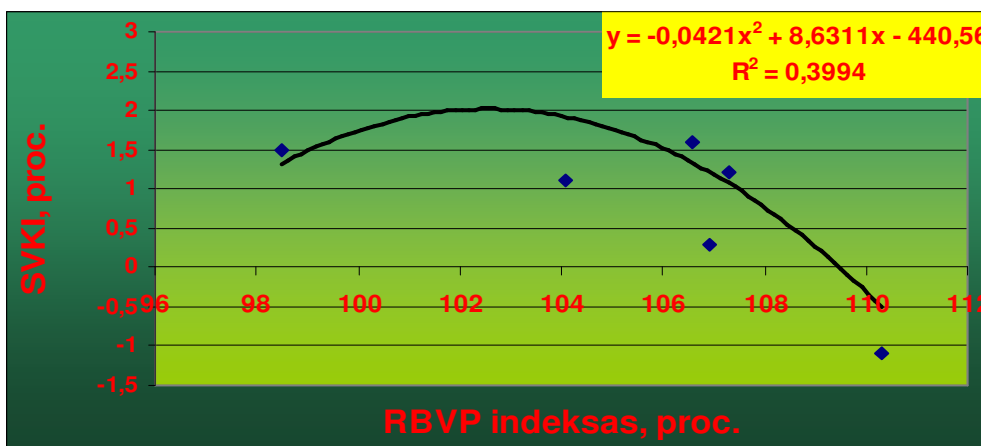
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis.

Svarbu pastebėti, kad tą pačią 2006 m. ECB pranešime apie šalių konvergencijos tvarumą greta Lietuvos buvo vertinamas ir Slovėnijos konvergencijos tvarumas, tačiau, kaip žinoma, pastarajai panaikinta taikyta išlyga ir leista įsivesti eurą 2007 m. sausio 1 d. ECB konvergencijos 2006 m. įvertinimo pranešime [22] nurodoma, kad nagrinėjamu momentu Slovėnijos infliacija, apskaičiuota SVKI pagrindu, sudarė 2,3 proc. ir buvo mažesnė už nustatytą kainų stabilumo kriterijaus kontrolinį dydį 0,3 proc. punktais (žr. 6 pav.). Paskesniais mėnesiais (po ECB pranešimo) naujos euro zonos narės SVKI, atitinkamai kaip ir Lietuvos, didėjo ir, kaip matyti iš gegužės mėn. reikšmių, buvo didesnis ne tik už Lietuvos (0,5 proc. punktais), bet ir už Maastrichto kriterijų, t. y. 0,7 proc. punktais. Vėliau minėtos šalies situacija pagerėjo, tačiau SVKI nuolatos balansuoja tarp atitikimo kontroliniam kainų stabilumo kriterijui ir perviršio.

Lyginant su EVS visateisėmis šalimis narėmis, galima matyti (žr. 6 priede), remiantis 2006 m. duomenimis, kad infliacijos atžvilgiu Lietuva lenkia visas trylika šalių. Kita vertus, svarbu pastebėti, kad neženkliai atsilieka Graikija (0,5 proc. punktais) ir Ispanija (0,2 proc. punktais). Tuo tarpu mažiausia infliacija užfiksuota Suomijoje (2,5 proc. punktais mažesnė nei Lietuvoje). Gretinant su Estija ir Latvija, Lietuvos pažanga infliacijos kontrolės atžvilgiu didžiausia, nes Estijoje infliacija pagal SVKI sudaro 4,4 proc. (0,6 proc. punktais didesnė už Lietuvos), o Latvijoje – 6,6 proc. (2,8 proc. punktais didesnė už Lietuvos).

Vertinant Lietuvos infliacijos raidą (pagal SVKI) ilgesniu laikotarpiu (1999-2006 m.), galima pastebėti, kad 1999-2004 m. infliacijos rodiklis ne tik kad neviršija atitinkamo Maastrichto kriterijaus (žr. 7 priede), bet tame tarpe, 2002-2003 m., ūkis plėtojamas defliacijos sąlygomis, kas nesuderinama su pasaulio patirtimi ir prieštarauja ekonomikos teorijai, t. y. defliacija paprastai kyla esant ekonomikos nuosmukiui, o šiuo atveju, kaip matyti iš 7 pav., tarp SVKI ir RBVP indekso, esant atvirkštinei tarpusavio priklausomybei (RBVP pokytis SVKI kitimą lemia 40 proc.), kai

RBVP indeksas buvo 110,3 proc. (maksimalus nagrinėjamu periodu), SVKI buvo minimalus tiriamu laikotarpiu, t. y. -1,1 proc.

7 pav. Lietuvos SVKI ir RBVP indekso daugialypė regresijos kreivė ir funkcija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

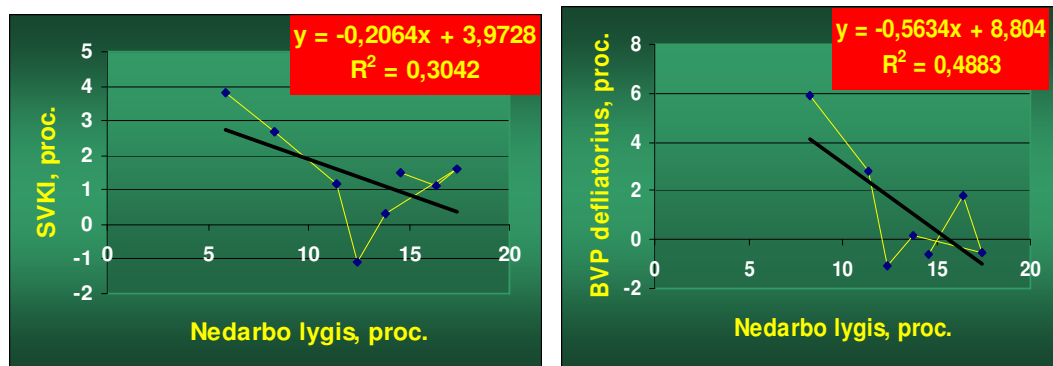
Apibendrinus poskyrio pradžioje įvardytų autorių nuomones [40, 54, 67], galima pastebėti, kad tokią žemos infliacijos raidą įtakojo pinigų politika, orientuota į kainų stabilumo užtikrinimą, taikant valiutų valdybos modelį, kuris leido įvertinti infliacijos lūkesčius. 2002 m. prasidėjusi defliacija daugiausia buvo sąlygota perėjimo nuo JAV dolerio prie euro, taip pat lito pabrangimo JAV dolerio atžvilgiu bei maisto produktų kainų mažėjimo dėl reformos, orientuotos į konkurencijos produktų rinkoje didinimą, ir finansų rinkos liberalizacijos. Kitais žodžiais tariant, dolerio silpnėjimas pigino importą iš dolerio zonos kraštų, o stambieji prekybos tinklai, aštriai konkuruodami tarpusavyje, vis dar didino savo dalį vidaus prekyboje, išstumdami smulkesnes prekybos įmones. Būtent dėl šių priežasčių bei pastaraisiais metais pasaulio rinkose įsitvirtinusios tendencijos, kai vis didesnė parduodamos produkcijos su žinomų kompanijų ženklu dalis yra pagaminama pigesnės darbo jėgos šalyse, pigo vartojimo prekės Lietuvoje. Be visa ko, darbo užmokesčio augimą, o tuo pačiu ir paslaugų brangimą pristabdė griežta vyriausybės fiskalinė politika ir vis gana aukštas nedarbo lygis.

Kaip matyti iš 5 pav., 2004 m. defliacija po truputį peraugo į infliaciją, t. y. SVKI sudarė apie 1,2 proc., tačiau neviršijo Maastrichto kriterijaus apibrėžtos 2,4 proc. ribos. Kaip pastebi Vilniaus banko analitikai [79], tuo metu bendram kainų lygiui turėjo įtakos labai prieštaringi veiksniai. Viena vertus, kainų didėjimą „prilaikė“ po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą gerokai išaugusios galimybės naudotis pigiais importiniais pakaitalais, be to, daugelyje ūkio šakų darbo našumas vis dar kilo sparčiau nei vidutinis darbo užmokestis, o konkurencija mažmeninės prekybos rinkoje buvo ypač nuožmi. Kita vertus, infliaciją kurstė tuo metu itin aukštos pasaulinės naftos kainos,

nykstantys barjerai lietuviškoms prekėms į ES eksportuoti, pasikeitęs importo iš kai kurių trečiųjų šalių režimas.

Kaip žinoma iš makroekonomikos teorijos, bendram kainų lygio kitimui įvertinti greta SVKI neretai yra pasitelkiamas BVP defliatorius, kuris, priešingai nei aptartasis SVKI, parodo visų gaminamų prekių ir paslaugų kainas (o ne tik tų, kurias įsigyja pirkėjai), jį skaičiuojant prekių rinkinys keičiasi priklausomai nuo BNP sudėties (VKI skaičiuojamas pastoviam rinkiniui) ir įvertina tik toje šalyje pagaminamas prekes ir paslaugas, o SVKI atspindi vartojimo prekių, pagamintų užsienyje ir skirtų vartoti kitose šalyse, kainų padidėjimą. Atsižvelgiant į tai, greta SVKI raidos 5 pav. pavaizduota ir BVP defliatoriaus raida, kuri atitinkamai patvirtino atskleistus aspektus, t. y. Lietuvos ūkis nuo 1999 m. augo defliacijos sąlygomis ir tik nuo 2004 m. infliacijos rodiklis, remiantis BVP defliatoriumi, ėmė 0,4 proc. punktais viršyti kontrolinį Maastrichto kriterijų.

Apibendrinant galima pastebėti, kad bendras kainų lygis kinta dėl daugybės priežasčių ir, siekiant pristabdyti išibėgėjusią infliaciją, reikia vertinti jos ryšį su daugeliu makroekonominių parametrų (pvz., nedarbo lygiu, darbo užmokesčiu, valstybės biudžetu, palūkanų norma, mokesčiais, konkurencija šalyje ir pan.). Kitais žodžiais tariant, regresijos ir koreliacijos analizė infliacijos parametro kontekste gali būti labai plati. Kita vertus, tai jau ne tik analizė, o visos ekonominės politikos ir strategijos formavimas, kurios, remiantis Vilniaus banko analitikų duomenimis [79], net pati vyriausybė kol kas neturi (t. y. dar tik planuojama suburti darbo grupę, kuri pateiktų atitinkamus ryšių įvertinimus bei atitinkamas rekomendacijas infliacijai sumažinti ir kontroliuoti). Šiame skyrelyje visi paminėti (ir nepaminėti) galimi ryšiai nenagrinėjami, tebūnie tai vyriausybės institucijų kompetencija. Kita vertus, padaryta keletas išimčių, t. y., atsižvelgiant į 1.3. poskyryje redukuotą Filipso infliacijos ir nedarbo priklausomybės modelį teoriniu aspektu, remiantis 1999-2006 m. Lietuvos nedarbo lygio ir infliacijos (SVKI ir BVP defliatoriaus) parametrais, pastarasis ryšys atitinkamai atskleistas taikant koreliacinę ir regresinę analizę realaus Lietuvos ekonominio gyvenimo kontekste (žr. 8 pav.).

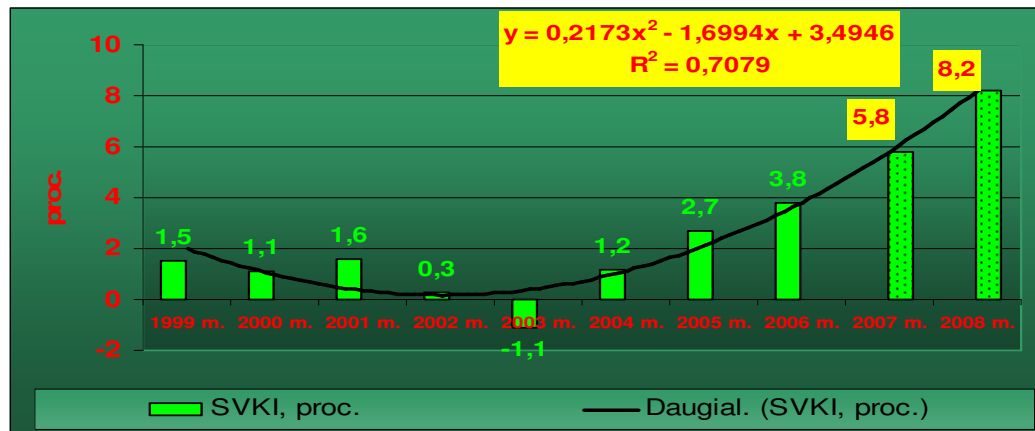
8 pav. Lietuvos infliacijos parametrų ir nedarbo lygio regresijos tiesė ir funkcija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti iš 8 pav., tarp nedarbo lygio ir infliacijos parametru (SVKI ir BVP defliatoriaus), kaip minėta 1.3. poskyryje, egzistuoja atvirkščias tarpusavio ryšys, kuris šiuo atveju yra vidutinio stiprumo, t. y. BVP defliatoriaus atveju Pirsono koreliacijos koef. (-0,7), o SVKI atveju nežymiai mažesnis (apie -0,6). SVKI atveju nedarbo lygis SVKI kitimą lemia 30 proc., kai standartinė regresijos paklaida – 1,3⁹, o BVP defliatoriaus atveju 49 proc., kai standartinė regresijos paklaida – 1,9. Be visa ko, galima pastebėti, kad nedarbo lygiui padidėjus 1 proc. punktu, SVKI sumažėtų 0,2 proc. punktais, o infliaciją atspindintis BVP defliatorius sumažėtų dar daugiau, t. y. 0,6 proc. punktais. Remiantis tuo galima spėti, kad jei taip būtų atsitikę iki 2006 m. gegužės mėn. ECB konvergencijos vertinimo (kitoms sąlygoms nekintant), greičiausiai šiuo momentu euras Lietuvoje jau būtų įvestas, t. y. Lietuvos SVKI vertinimo metu buvo 2,7 proc., o kontrolinis dydis 2,6 proc.; tokiu atveju, jei nedarbo lygis būtų padidėjęs bent 1 proc. punktu, tai Lietuvos SVKI būtų buvęs 2,5 proc. Visa tai patvirtina trečiąją šio magistro darbo hipotezę.

Kadangi taip neatsitiko, galima tik bandyti prognozuoti minėtos prielaidos realumą ateityje. Atsakymas aiškus – teoriškai taip, praktiškai – ne, t. y., atsižvelgiant į pastarųjų metų tendencijas, kad dėl vis tebevykstančios emigracijos (pvz., 2005 m. iš šalies išvyko 8,8 tūkst., o 2006 m. 4,9 tūkst. gyventojų daugiau negu atvyko, oficialiais LR Statistikos departamento duomenimis) nedarbo lygis mažėja, o atitinkamai darbo užmokestis didėja (žr. 4 priede), infliacija neturėtų mažėti.

Atitinkamas spėjamas tendencijas, t. y., kad ateityje infliacija pagal SVKI neturėtų mažėti, patvirtino atlikta daugialypė (polinominė) regresinė analizė (žr. 9 pav. ir 8 priede), kuria remiantis, esant patenkinamam funkcijos tikslumui (aproksimacijos paklaida 41 proc.) ir 71 proc. prognozavimo tikslumui (kiti prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 29 proc., nes $R^2=0,7079$), numatyta, kad 2007 m. SVKI išaugs ir sudarys 5,8 proc., o 2008 m. padidės dar 2,4 proc. punktais ir sudarys 8,2 proc.

⁹ Skaičiavimai atlikti SPSS programa.

9 pav. Lietuvos SVKI prognozė 2007-2008 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Atsižvelgiant į santykinai mažą funkcijos ir prognozavimo tikslumą, gautos reikšmės patikslintos kitų analitikų apskaičiuotomis SVKI projekcijomis. Finansų ministerijos duomenimis [43], numatoma, kad 2007 m. infliacija sieks 4,7 proc. ribą (lyginant su 2006 m. gruodžio mėn. – bus didesnė 0,9 proc. punktais), ir to priežastis bus šilumos, kuro kainų augimas, kuris menkai priklauso nuo Lietuvos vyriausybės sprendimų, Lietuvos įsipareigojimai ES dėl akcizų kėlimo, gyventojų indėlių ir nekilnojamojo turto kompensavimo klausimų sprendimas bei darbo užmokesčio augimo tendencijos. Be kita ko, tai gali įtakoti vijimosi (konvergencijos) procesas, atsižvelgiant į vis dar santykinai nedidelį BVP vienam gyventojui ir kainų lygį Lietuvoje, lyginant su euro zona (nors kita vertus, šio vijimosi proceso poveikį infliacijai įvertinti sunku). 2008-2009 m. SVKI, to paties šaltinio duomenimis, nežymiai sumažės ir sudarys atitinkamai 3,4 proc. ir 3,1 proc.

Vilniaus banko ekspertų nuomone [79], 2007 m. SVKI sieks 4 proc., o 2008 m. analogiškai, kaip numato ir Finansų ministerija, mažės ir sudarys apie 3 proc. (lyginant su 2006 m. gruodžio mėn. – bus mažesnė 0,8 proc. punktais). Minėti ekspertai pastebi, kad vartotojų kainų augimas tapo savaime rimta makroekonominė problema, kuri trukdo normalų verslo planavimą ir komplikuoja ūkio subjektų tarpusavio santykius, ir kad Lietuvos ekonominės politikos kūrėjai turėtų nustoti traktuoti infliaciją kaip „sportinę“ priemonę eurui įvesti.

Panašios tendencijos numatomos ir euro zonoje. Remiantis Eurosistemos ekspertų projekcijomis [18], 2007 m. SVKI turėtų išaugti ir sudarytų 2,9 proc. (kai 2006 m. atitinkamas rodiklis 2,3-2,5 proc.), kaip atsakas į padidėsančius netiesioginius mokesčius, kai tuo tarpu dėl naftos kainų kilimo pasireiškiantis antrinis poveikis darbo užmokesčiui bus nedidelis. Vėliau, pasak minėtų ekspertų, infliacija euro zonoje laipsniškai mažės ir 2008 m. taps mažesnė negu ECB nustatytoji 2 proc. infliacijos slenkstinė riba.

Nors ECB šalių konvergencijos vertinimo anotacijoje [22, p. 7] yra apibrėžta, „kad visi konvergencijos kriterijai yra lygiaverčiai ir netaikomi hierarchiniu principu“, tačiau paprastai išanalizavus kainų raidą, pastarojoje analizėje įvertinama fiskalinė raida, t. y. valstybės finansinės padėties tvarumas. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro darbe, remiantis minėtuoju nuoseklumu, kitame poskyryje tiriama Lietuvos fiskalinė raida.

2.2.3. Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumo analizė

Atliekant Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumo įvertinimą valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, kontekste, atitinkamai kaip ir praeituose skyreliuose, nagrinėjant BVP ir infliacijos parametrus, nebus atliekama detali valstybės biudžeto ar skolos struktūros, ketvirtinių sąskaitų ir pan. analizė (pastarosios išsamiai atskleistos poskyrio pradžioje minėtų autorių veikaluose [44, 50, 79 ir kt.]). Šiame skyrelyje, nagrinėjant Lietuvos fiskalinę raidą konvergencijos tvarumo įvertinimo aspektu, apibrėžti tokie uždaviniai:

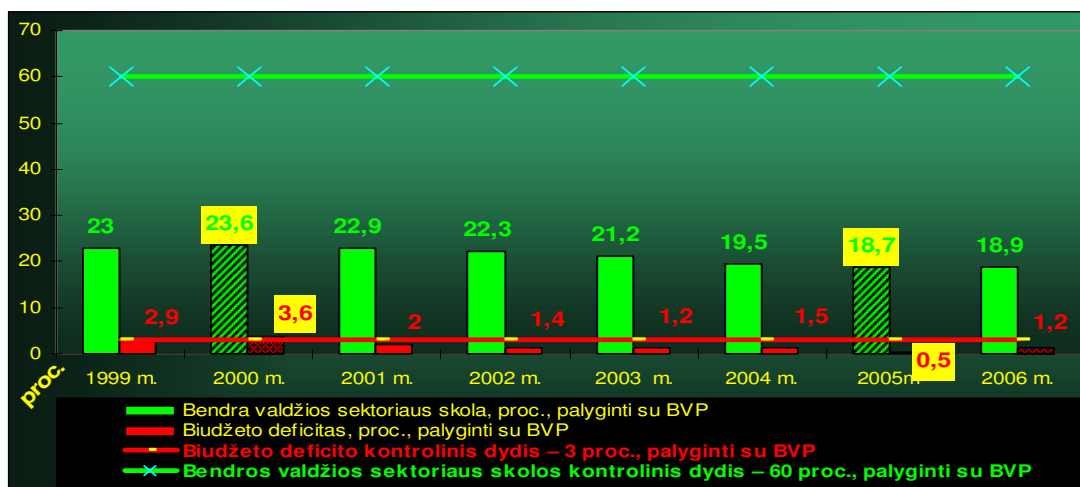
1. Išnagrinėti Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, raidą 1999-2006 m., rodiklius gretinant su atitinkamais Mastrichto kriterijais ir visateisių EVS šalių narių (taip pat Latvijos ir Estijos) parametrais.

2. Numatyti minėtų rodiklių projekcijas 2007-2008 m. taikant tiek kiekybinius, tiek kokybinius prognozavimo metodus.

3. Kontrahuotai pagrįsti N. Mačiulio tezė [52, p. 72], kad „vienalaikiškas visų Mastrichto konvergencijos kriterijų tenkinimams, dėl jų tarpusavio nesuderinamumo, yra sunkiai įgyvendinamas“.

Prieš atliekant išsamų valstybės finansinės padėties tvarumo įvertinimą (atitinkamai projekcijų tyrimą ir kt.), svarbu pastebėti, kad analizės metu nustatytos Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, padėties ir sklaidos charakteristikos, apibendrintos 9 priede, parodė, kad 1999-2006 m. periodu valdžios sektoriaus skolos minimali reikšmė buvo 18,7 proc. 2005 m. (atitinkamai biudžeto deficitas minimalus, t. y. 0,5 proc.), palyginti su BVP, maksimali – 23,6 proc. 2000 m. (atitinkamai ir biudžeto deficitas maksimalus, t. y. 3,6 proc.), palyginti su BVP. Valdžios sektoriaus skolos vidutinis lygis tiriamu periodu 21,26 proc., palyginti su BVP, o biudžeto deficito – 1,79 proc., palyginti su BVP. Valdžios sektoriaus skolos, proc., palyginti su BVP, rodiklis nuo vidutinio lygio buvo nutolęs 1,98 proc. punktais, o biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, – 1,01 proc. punktu.

Kaip matyti iš 10 pav., tiriamu periodu (1999-2006 m.) valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP nuo 2000 m. nuosekliai mažėjo iki 2005 m., kol pasiekė 18,7 proc., palyginti su BVP, kaip minėta, minimalų lygį. Tai, pasak poskyrio pradžioje įvardytų autorių, įtakoją deficito ir skolos sureguliuojimas, rodantis privatizavimo pajamas ir valdžios sektoriaus skolos užsienio valiuta vertinimo uždirbis. Apibendrintai galima pastebėti, kad iš viso nuo 1999 m. iki 2006 m. pastarasis rodiklis sumažėjo 4,1 proc. punktu.

10 pav. Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, dinamika 1999-2006 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

Tiriamuoju periodu užfiksuoti tik du momentai, kada valdžios sektoriaus skolos santykis proc., palyginti su BVP, didėjo, t. y. 1999-2000 m. išaugo 0,6 proc. punktais, kaip nurodoma ECB pranešime apie šalių konvergenciją 2006 m. [22, p. 21], įtakojant pirminiams deficitams, ir 2005-2006 m. išaugo 0,2 proc. punktais, kaip nurodoma Lietuvos konvergencijos 2006 m. programoje [50, p. 28], dėl užsienio ir vidaus paskolų grąžinimo bei LR valstybės biudžeto deficito finansavimo. Kita vertus, nė vienais metais kontrolinis 60 proc. dydis nebuvo viršijamas.

Tuo metu, kai buvo vertinamas Lietuvos konvergencijos tvarumas (2006 m. gegužės mėn.), siekiant įsivesti eurą 2007 m. sausio 1 d., LR valdžios sektoriaus skola, palyginti su BVP, sudarė 18,7 proc., t. y. šio rodiklio atžvilgiu visiškai tenkinamas tvarumas. Remiantis Lietuvos banko duomenimis [32], nors tuo metu buvo planuotas 0,5 proc. punktais didesnis minėto rodiklio lygis Lietuvoje, tačiau dėl griežtesnės fiskalinės politikos pasiektas minimalus 1999-2006 m. periodu valdžios sektoriaus skolos, proc., palyginti su BVP, lygis. Be visa ko, pastebima, kad didelį poveikį skolos ir BVP santykio mažėjimui tais metais darė teigiamas BVP augimo ir palūkanų skirtumas bei deficito ir skolos koregavimo veiksnys.

Lietuvos valdžios sektoriaus skolos, proc., palyginti su BVP, rodiklį gretinant su kitų 13 visateisių EVS šalių narių atitinkamu rodikliu (žr. 10 priede), galima pastebėti, kad 2001-2005 m. laikotarpiu minėto rodiklio atžvilgiu atsiliekama nuo 12 valstybių (vienintelis Liuksemburgas išsiskiria itin mažu valdžios sektoriaus skolos, proc., palyginti su BVP, rodikliu, kuris šiandien šioje šalyje sudaro apie 6 proc.). Kita vertus, svarbu pastebėti, kad minėtu laikotarpiu beveik visose šalyse (išskyrus Vokietiją, Prancūziją, Portugaliją, Nyderlandus) valdžios sektoriaus skola, proc., palyginti su BVP, mažėjo, nors kai kuriose vis dar viršijo ir viršija leistiną 60 proc. ribą (pvz.,

2005 m. Austrijoje 3,4; Belgijoje 33,2; Graikijoje 47,5; Italijoje 46,6 proc. punktais). Lyginant su Estija ir Latvija, Lietuva nėra pranašesnė, nes pastarasis rodiklis 2001-2005 m. mažiausias buvo Estijoje ir sudarė apie 5,14 proc., o Latvijoje kiek didesnis ir siekė vidutiniškai 14 proc.

Kaip matyti iš 10 pav., analizuojamu 1999-2006 m. periodu Lietuvos valdžios sektoriaus biudžeto deficito santykis su BVP, proc. keitėsi netolygiai, t. y. 1999-2000 m. didėjo dėl Rusijos ekonominės krizės (apie 0,7 proc. punktais), 2001-2003 m. mažėjo atitinkamai 1,6; 0,6 ir 0,2 proc. punktais, dėl spartaus ekonominio augimo, o 2004 m. dėl prasidėjusios pensijų reformos ir narystės ES, apsunkinusių galimybes mažinti fiskalinį deficitą dėl papildomų išlaidų, vėl nežymiai padidėjo 0,3 proc. punktais. Kitais metais, t. y. tais metais, kurių duomenimis remiantis buvo vertinamas Lietuvos konvergencijos tvarumas ir po kurio neleista įsivesti euro 2007 m. sausio 1 d., nepaisant sėkmingai vykdomos pensijų reformos, pastarasis rodiklis pasiekė minimalią 0,5 proc. ribą. Tų metų labiau subalansuotą fiskalinę poziciją, kaip aiškinama LR konvergencijos 2006 m. programoje [50], lėmė sparčios ūkio plėtros paskatintas biudžeto pajamų augimas ir lėčiau didėjusios, negu planuota, išlaidos (ypač kapitalo).

Lietuvos valdžios sektoriaus biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, rodiklį gretinant su kitų 13 visateisių EVS šalių narių atitinkamu rodikliu (žr. 11 priede), galima pastebėti, jog 2001 m. Lietuvos rodiklis buvo mažesnis tik už Vokietijos (neįskaitant tų keturių šalių, kurios turėjo perviršinį biudžeto deficitą). Tais metais adekvačiai keturios šalys turėjo biudžeto pertekliaus, proc., palyginti su BVP, rodiklį. Subalansuotą biudžetą turėjo tik vienintelė Austrija. Kitos likusios trys šalys turėjo biudžeto deficitą, tačiau pastarųjų santykis su BVP, proc. buvo mažesnis nei Lietuvos. 2002 m. perviršinį biudžeto deficitą turėjo trys šalys, o biudžeto perteklių, proc., palyginti su BVP, dviem mažiau nei praeitais metais. Subalansuotą biudžetą turėjo vienintelė Belgija. Kitos likusios septynios šalys taip pat turėjo biudžeto deficitą, tačiau iš jų keturios – didesniu santykiu, proc., palyginti su BVP, nei Lietuvos ir trys – mažesniu. 2003-2004 m. biudžeto deficito perviršis, proc., palyginti su BVP, užfiksuotas 5 šalyse. 2003 m. subalansuotą biudžetą turėjo Ispanija ir Belgija (pastarojoje subalansuotas biudžetas užfiksuotas ir 2004 m.). Tais metais nė vienos iš dabartinių EVS visateisių šalių narių, turinčių neperviršinį biudžeto deficitą, pastarojo santykis su BVP, proc. nebuvo mažesnis už Lietuvos. Tuo tarpu 2004 m. dviejų šalių pastarasis santykis buvo didesnis, o trijų mažesnis. 2005 m. nė viena iš 13 EVS visateisių šalių narių neturėjo subalansuoto biudžeto, tačiau keturių buvo perviršinis biudžeto deficitas, proc., palyginti su BVP, ir tik trys turėjo biudžeto perteklių. Tuo metu penkių šalių neperviršinis valdžios sektoriaus biudžeto deficito santykis su BVP, proc. buvo didesnis nei Lietuvos, o vienos mažesnis.

Lyginant su Estija ir Latvija, minėto rodiklio atžvilgiu galima pastebėti, kad Estijoje nuo 2002-2005 m. užfiksuojamas biudžeto perteklius, proc., palyginti su BVP, ir beje, šis santykis

didėjo. Tuo tarpu Latvijoje tik 2003-2004 m. biudžeto deficitas, proc., palyginti su BVP, mažesnis nei Lietuvoje, o 2005 m. – biudžetas perteklinis.

Apibendrinant atliktą LR valdžios sektoriaus biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, dinamikos analizę, galima pastebėti, kad fiskalinis deficitas Lietuvoje jau kelerius metus nėra esminė makroekonominė problema, priešingai, 2002-2006 m. šis rodiklis neviršijo 1,5 proc. ribos ir tik vienintelį kartą tiriamu periodu, t. y. 2000 m., biudžeto deficitas buvo perviršinis ir sudarė 3,6 proc., palyginti su BVP. Kita vertus, Vilniaus banko analitikų nuomone [79], mūsų šalis kartais yra kritikuojama dėl viešųjų finansų politikos nelankstumo, t. y. fiskalinis deficitas per menkai reaguoja į ciklinius ekonomikos pokyčius. Remiantis ekonomikos teorija, Lietuva, pasiekusi beveik 10 proc. BVP augimo tempus, turėtų siekti ne minimalaus fiskalinio deficito, o pertekliaus. Atvirkščiai, ūkio plėtros tempams sulėtėjus, fiskalinis deficitas būtų toleruotinas ir net pageidautinas, nes leistų valstybės ir savivaldybių turimais finansiniais svertais (mokesčių, rinkliavų, viešųjų išlaidų ir investicijų reguliavimu) pagyvinti verslą.

Remiantis tuo, kaip nurodoma ECB Lietuvos konvergencijos 2006 m. įvertinimo pranešime [22, p. 21], kad „nors trumpalaikio termino skolos dalis žymi, bet atsižvelgiant į skolos santykio lygį, fiskalinis balansas yra santykinai neįtakus palūkanų normų pokyčiams“, šiame skyrelyje nebus nagrinėjamas teoriniu aspektu plačiai makroekonomikos studijose aprašomas palūkanų normos kitimo rizikos aspektas. Kitais žodžiais tariant, nei koreliacinė, nei regresinė analizė nagrinėtų rodiklių ir palūkanų normos atžvilgiu netikslinga.

Be kita ko, ECB analitikai taip pat pastebi, kad nors valdžios sektoriaus skolos užsienio valiuta dalis yra didelė, t. y. per 95 proc. šios skolos sudaro skola eurais, tačiau, kita vertus, tai Lietuvos valiutų valdybos modelio bazinė valiuta, tad valiutų kursų pokyčiai, išskyrus euro lito kursą, fiskaliniam balansui įtakos neturi. Atsižvelgiant į tai, valiutų kurso kitimo įtaka šiame skyrelyje nagrinėtiems rodikliams taip pat plačiau nenagrinėjama.

Kaip minėta konceptualiojoje dalyje, ECB, vertindamas šalių konvergencijos tvarumą, atsižvelgia ne tik į praeities duomenis, bet ir į ateities perspektyvą, tad atitinkamai ir šiame skyrelyje pritaikius daugialypės (polinominės) regresijos funkciją (žr. 12 priede) apskaičiuota, kad valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis, proc. 2007 m. turėtų sumažėti ir sudarytų 17 proc., o 2008 m. 15,7 proc., kai prognozavimo tikslumas 92 proc., o atitinkamos funkcijos tikslumas, remiantis aproksimacijos paklaida, kuri šiuo atveju sudaro 2,4 proc., labai geras.

Analogiškai prognozuotos valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir BVP santykio, proc. tendencijos. Nustatyta, kad 2007 m. pastarasis santykis nežymiai turėtų sumažėti ir sudarytų 1,1 proc., o kitais, 2008 m., vėl padidėtų ir sudarytų 1,3 proc. Šiuo atveju prognozavimo tikslumas 78 proc., o funkcijos tikslumas tik patenkinamas, nes aproksimacijos paklaida 28 proc.

Siekiant patikslinti kiekybinės prognozės rezultatus remtasi Finansų ministerijos analitikų projekcijų duomenimis [44], kur numatoma, kad skolos ir BVP santykis, proc. 2007 m. turėtų padidėti ir sudarytų 19,2 proc., o 2008 m. sumažėtų ir sudarytų 19 proc., kol 2009 m. pasiektų 17,7 proc. minimalų lygį lyginant su 1999-2006 m. reikšmėmis. Tuo tarpu valdžios sektoriaus biudžeto deficito santykis su BVP, proc. 2007 m. turėtų sudaryti 0,9 proc., o 2008 m. vėl pasiektų 2005 m. minimalų 0,5 proc. biudžeto deficito, palyginti su BVP, lygį. Minėti analitikai numato, kad 2009 m. pastarasis santykis bus nulis, t. y. biudžetas bus subalansuotas.

ECB analitikų projekcijų vertinimas kiek skeptiškesnis nei vietos ekspertų, nes, jų nuomone [22, p. 21], paskesniais metais LR valdžios sektoriaus skola, proc., palyginti su BVP, turėtų didėti, nors nesieks 60 proc. kontrolinio lygio, o biudžeto deficito atžvilgiu, reikia būti budriems, nes nemažą susirūpinimą kelia gyventojų senėjimo problema ir tai gali neigiamai įtakoti balansą.

Apibendrinant Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumo analizę galima prisiminti 1.3. poskyryje paminėtą N. Mačiulio tezę [52, p. 72], kurią jis apibrėžė analizuodamas sudėtingą konvergencijos procesą, siekiant narystės Ekonominėje ir valiutinėje sąjungoje, kad „vienalaikiškas visų Maastrichto konvergencijos kriterijų tenkinimams, dėl jų tarpusavio nesuderinamumo, yra sunkiai įgyvendinamas“. Šiame skyrelyje minėto autoriaus tezė kontrahuotai pagrįsta praktiškai valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito kontekste. Tačiau prieš tai svarbu prisiminti, kad: (1) makroekonomikos teorijoje yra sakoma (žr. 1.3. poskyris), kad valstybės skolos ir biudžeto deficito rodiklius sieja priklausomybė (pastarųjų rodiklių koreliacinė, regresinė analizė apibendrinta 13 priede) – didėjant skolai, didėja skolos aptarnavimo išlaidos, tarp kurių pagrindinę dalį sudaro palūkanų mokėjimai, o tai savaime didina biudžeto išlaidas ir, jei nesikeičia biudžeto pajamų lygis, deficitą, kita vertus, valstybė, norėdama sumažinti didėjančią deficitą, be abejo, didina skolą; (2) M. Frydmano pasekėjų nuomone, valstybei skolinantis sumažinamas rinkoje esančių laisvų pinigų skaičius, reikalingas privačiam verslui, ir didinamos paskolų palūkanos, taip mažinant investicijas; (3) kita vertus, biudžeto deficitą galima dengti vykdant pinigų emisiją, tačiau tokiu atveju susiduriama su infliacijos tikimybe šalyje. Kaip matyti, pakanka teorinių argumentų, rodančių, jog vienalaikiškas kriterijų tenkinimas išties kartais komplikuoatas. Be abejo, neretai teorija prieštarauja praktikai, tačiau šiuo atveju taip nėra. Iš 10 ir 11 prieduose apibendrintų reikšmių pradžioje gali pasirodyti, kad tezė nelogiška, nes, kaip matyti, pvz., Liuksemburge ir Estijoje ne tik kad labai mažas valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP, proc., bet atitinkamai labai mažas biudžeto deficito santykis su BVP, proc. (arba net biudžeto pertekliaus), tad pastarieji kriterijai atrodo lengvai suderinami. Kita vertus, kaip matyti iš 6 priede apibendrintų SVKI reikšmių, pastarosios šalys neįstengia sumažinti infliacijos, t. y. šio rodiklio atžvilgiu netenkinamas konvergencijos tvarumas. O šalyse, kur sąlyginai labai maža infliacija, remiantis SVKI (pvz.,

Vokietijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Austrijoje), pastebima, kad didelis valdžios sektoriaus skolos ir / ar biudžeto deficito santykis su BVP, proc. Kita vertus, svarbu pastebėti, kad ir šiuo atveju taip pat egzistuoja išimčių, pvz., Suomijoje, kur skolos ir BVP santykis nemažas, tačiau įsitenkantis į ribas, be kita ko, kiti du kriterijai taip pat tenkinami.

Lietuvoje tiek skolos, tiek biudžeto deficito atžvilgiu konvergencijos tvarumas geras (be abejo, infliacija nepažabota), tačiau daug metų neįstengiama pasiekti subalansuoto arba perteklinio biudžeto ir to priežastys, kaip nurodoma LLRI studijoje [39, p. 15], kur nagrinėjama, kodėl LR biudžetas 2007 m. turėtų būti subalansuotas, vis nemažinamos išlaidos, neatrasti, arba tiksliau, neieškomi taupymo būdai, netinkamai planuojamas biudžetas, t. y. nesilaikoma logikos, kad išlaidos neviršytų pajamų. Jei visa tai būtų įgyvendinta, tai perteklines lėšas būtų galima nukreipti biudžeto deficito mažinimui ir tuo pačiu nebedidėtų skola.

Kitame skyrelyje, orientuojantis į ECB šalių konvergencijos vertinimo nuoseklumą, nagrinėjama Lietuvos valiutos kurso ir palūkanų normos raida.

2.2.4. Lietuvos valiutos kurso ir palūkanų normos konvergencijos tvarumo įvertinimas

Lietuvos valiutos kurso raida nebus nagrinėjama kaip prieš tai analizuoti parametrai 1999-2006 m. laikotarpiu, nes, kaip minėta konceptualiojoje dalyje, norint tenkinti konvergencijos kriterijų valiutos kurso atžvilgiu, svarbu, kad šalies valiuta bent dvejus metus iki vertinimo būtų dalyvavusi Valiutų keitimo mechanizme II (VKM II) ir per šį laikotarpį nebūtų patyrusi didelių svyravimų ar buvusi devaluota. Atsižvelgiant į tai, šiame skyrelyje apsiribota ties 2004 m. birželio 28 d., kada Lietuva prisijungė prie VKM II. Tuo metu buvo nustatytos standartinės ± 15 proc. svyravimo ribos centrinio kurso, kuris yra 3,45280 lito už vieną eurą, atžvilgiu. Kaip nurodoma Lietuvos banko informaciniuose šaltiniuose [31], tapti VKM II nare iš karto po įstojimo į ES Lietuva galėjo, nes sėkmingai taikė griežtai fiksuotą valiutų kurso režimą tiek nominaliosios konvergencijos, tiek priimtino ir subalansuoto neinflacinio ekonomikos augimo požiūriu.

O. G. Rakauskienė pastebi [67, p. 139], kad fiksuotas valiutos kursas automatiškai neužtikrino tokio pat infliacijos lygio kaip ir bazinės valiutos šalyje, tačiau padėjo mažinti infliacijos tempus ir prisidėjo prie santykinio kainų stabilumo užtikrinimo ilguoju laikotarpiu. Be visa ko, pasirinkta valiutos kurso sistema taip pat sudarė prielaidas teigiamiems palūkanų pokyčiams, tai patvirtino, pasak profesorės, infliacijos ir palūkanų mažėjimas.

Apibendrinant galima pastebėti, kad nuo 2004 m. birželio 28 d. iki 2006 m. balandžio 28 d., t. y. iki to momento, kai buvo vertinamas Lietuvos konvergencijos tvarumas, siekiant įsivesti eurą 2007 m. sausio 1 d., Lietuva savo iniciatyva nenuvertino dvišalio centrinio kurso, o taip pat

neužfiksuotas nuokrypis nuo kurso. Remiantis Lietuvos banko šaltiniais [31] galima pastebėti, atsižvelgiant į 2007 m. vasario mėn. duomenis, kad nuo 2006 m. balandžio 28 d. situacija nesikeitė.

Kita vertus, prieš kelerius metus, kai pasitikėjimas lito stabilumu Lietuvoje ir užsienyje buvo kur kas menkesnis, efektyvus ginklas kovojant su niurzgliais, pranašaujančiais lito devalvavimą, buvo Big Mac'o teorija (žr. 14 priede). Teiginys, kad pagal savo perkamąją galią litas turėtų būti ne devalvuojamas, o revaluojamas, padarydavo skeptikams stiprų įspūdį, nors jų ir nenuramindavo. Šiuo metu fiksuotas lito ir euro santykis iki Lietuvos nacionalinės valiutos „gyvenimo“ pabaigos jau beveik nebekvestionuojamas, todėl „bigmakinio“ ir realiojo lito kurso proporciją galėtų pakoreguoti tik du veiksniai – lito, tiksliau, euro ir dolerio kurso pokyčiai valiutų rinkoje bei Big Mac'o kainų (žvelgiant plačiau, infliacijos indeksų) Lietuvoje ir JAV judėjimas.

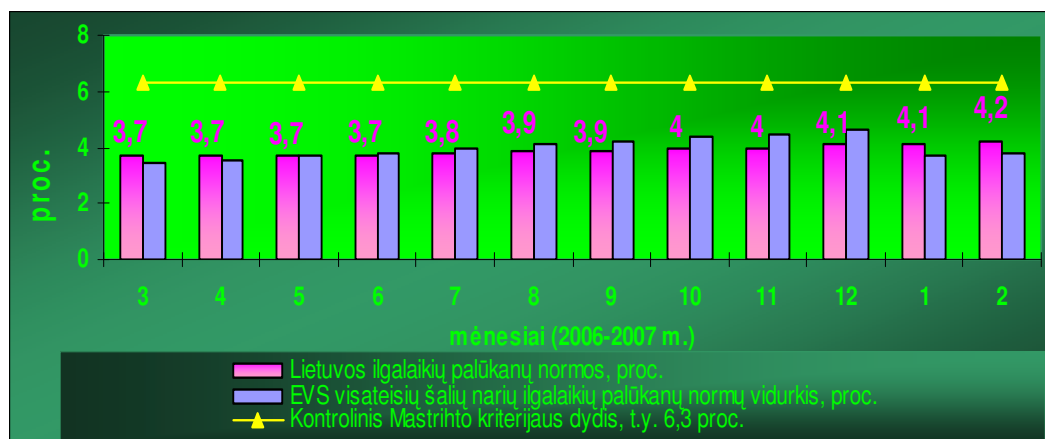
Greta Lietuvos valiutos kurso konvergencijos tvarumo šiame skyrelyje nagrinėjamas ir kapitalo rinkos stabilumas, t. y. konvergencijos kriterijus, kuriuo nusakoma, kad ilgalaikių palūkanų normos per vienerius metus iki vertinimo negali būti daugiau nei 2 proc. didesnės už trijų ES šalių, turinčių mažiausią infliacijos lygį, ilgalaikių palūkanų normų vidurkį.

Vidutinės ilgalaikių palūkanų normos Lietuvoje ne tik atitinka konvergencijos kriterijaus reikalavimus, bet ir toliau artėja prie vidutinio obligacijų pajamingumo euro zonoje. 2005 m. sausio mėn. vyriausybės obligacijų litais suderinta ilgalaikių palūkanų norma, kuri naudojama vertinant, ar laikomasi konvergencijos kriterijaus, buvo viena mažiausių tarp visų naujųjų ES narių ir panaši kaip euro zonoje nedalyvaujančių Danijos ir Švedijos, t. y. iki 2006 m. kovo mėn. vidutinė ilgalaikių palūkanų norma Lietuvoje buvo 3,7 proc., taigi gerokai mažesnė už 5,9 proc. tuo metu pamatinę reikšmę.

Kaip matyti iš 11 pav., nuo 2006 m. liepos mėn. ilgalaikių palūkanų norma pradėjo nežymiai didėti (apie 0,1 proc. punktu kas mėn.), lyginant su ankstesniais mėn., ir šiomis dienomis sudaro apie 4,2 proc., kai kontrolinis Maastrichto kriterijus yra 6,3 proc.¹⁰

Kita vertus, nors ilgalaikių palūkanų norma nežymiai didėja, tačiau Lietuva tik neženkliai viršija, o momentais ir atsilieka nuo visateisių EVS šalių narių vidurkio. Tai, pasak ECB ekspertų [50, p. 23], sąlygoja teigiama Lietuvos ekonomikos raida ir euro įvedimo lūkesčiai. Apskritai tai, kad skirtumas tarp Lietuvos ir euro zonos ilgalaikių palūkanų normų yra nedidelis, rodo valiutų valdybos modelio patikimumą ir rinkos pasitikėjimą bendra Lietuvos ekonomine ir fiskaline raida.

¹⁰ 2007 m. vasario mėn. duomenys. Trijų šalių, kuriose vidutinė 12 mėn. infliacija mažiausia, palūkanų normų vidurkis plius 2 procentiniai punktai.

11 pav. Ilgalaikių palūkanų normų raida

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ECB ir Lietuvos banko duomenimis.

Taip pat svarbu pastebėti, kad Airijos, kurioje šiuo metu yra mažiausia ilgalaikių palūkanų norma euro zonoje, ir Lietuvos ilgalaikių palūkanų normų skirtumas yra tik 0,3 proc. punktai. Pasak Lietuvos banko atstovų [32], palyginti labai nedidelės ir beveik tokios pačios kaip euro zonos šalyse palūkanų normos, skolinantis tiek nacionaline, tiek užsienio valiuta, rodo pasitikėjimą šalies planais įvesti eurą ir sukuria palankias sąlygas šalies tolesnei ekonomikos plėtrai.

2.3. Apibendrinimas: Lietuvos suartėjimo su visateisėmis EVS šalimis narėmis tvarumas

Apibendrinant atliktą Lietuvos ekonominės konvergencijos analizę, svarbu pastebėti, kad šiame poskyryje, siekiant apibrėžti bendras tendencijas, t. y. kiek Lietuvos ekonomika išties yra priartėjusi prie visateisių EVS šalių narių (toliau EVS šalių) ekonomikos lygio, remiantis BVP parametrais, ir koks ekonomikos tvarumas, remiantis Maastrichto konvergencijos kriterijų vykdymu, nagrinėjamas periodas yra 2001-2005 m., nes priešingu atveju galimi netikslumai dėl statistinės informacijos kokybės (pvz., 2006 m. duomenys (kai kurių EVS šalių), būtini valdžios sektoriaus skolai ir biudžeto deficitui nagrinėti, dar nėra agreguoti ir viešai neskelbiami, o ankstesnių metų (t. y. 1999 m. ar 2000 m.) atitinkami rodikliai taip pat nepublikuojami agreguotai, o panaudojus juos iš skirtingų informacinių šaltinių gali būti netikslumų dėl skirtingos skaičiavimo metodikos). Vienintelis BVP rodiklis yra viešai publikuojamas, remiantis 2006 m. duomenimis, tad pastarąjį vertinant nagrinėjamas periodas apima 2001-2006 m.

Kaip matyti iš 3 lentelėje apibendrintų duomenų, 2001-2006 m. laikotarpiu Lietuvos RBVP vidutinis metinis augimas buvo apie 7,7 proc., o EVS šalių atitinkamas vidutinis metinis rodiklis sudarė vidutiniškai apie 2,5 proc., t. y. Lietuvos ekonomika augo apie tris kartus sparčiau nei

vidutiniškai EVS šalių. R. Šarkino nuomone [30], tai liudija apie ekonominę konvergenciją su euro zonos šalimis.

Vertinant pavienius metus (žr. 3 lent.) matyti, kad sparčiausiai „vijimosi“ procesas vyko 2003 m., kai Lietuvos ekonomika augo apie 6,6 karto sparčiau nei vidutiniškai EVS šalių. Paskesniais metais konvergencija sulėtėjo, tačiau galima sakyti, kad suartėjimo procesas tvarus, t. y. Lietuvos ekonomika (remiantis RBVP) augo vidutiniškai 7,5 proc. kas metai – apie 2,7 karto sparčiau nei vidutiniškai EVS šalių.

3 lentelė

Lietuvos BVP parametrų palyginimas su EVS šalių¹¹ vidutiniu metiniu lygiu

RODIKLIAI		2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.
<i>RBVP pokyčiai, palyginti su ankstesniais metais, procentais</i>	Lietuvos	6,6	6,9	10,3	7,3	7,6	7,5
	<i>EVS šalių vidutinis metinis lygis</i>	2,5	2,0	1,6	2,8	2,4	3,5
<i>BVP, tenkantis vienam gyventojui, PGS</i>	Lietuvos	8400	9000	10200	11100	12200	13500
	pokytis, proc.	-	7,1	13,3	8,8	9,9	10,7
	<i>EVS šalių vidutinis metinis lygis</i>	23731	24631	25123	26315	27454	28846
	pokytis, proc.	-	3,8	2,0	4,7	4,3	5,1
<i>Lietuva nuo EVS šalių atsilieka (remiantis BVP, tenkančiu vienam gyventojui, PGS) kartais</i>		2,8	2,7	2,5	2,4	2,3	2,1

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenų baze.

Nagrinėjant Lietuvos ekonominę konvergenciją, remiantis BVP, tenkančiu vienam gyventojui, PGS, matyti, kad suartėjimas su EVS šalimis taip pat spartus, t. y. Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, PGS 2001-2006 m. augo vidutiniškai apie 10 proc., kai tuo tarpu EVS šalių atitinkamas vidutinis metinis rodiklis vidutiniškai didėjo apie 4 proc. Rezultatas – kiekvienais metais vis mažiau atsilieka nuo EVS šalių, remiantis minėtu parametru (žr. 3 lent. apatinė eilutė).

Analizuojant pavienius metus (žr. 3 lent.), atitinkamai kaip ir RBVP konvergencijos atveju, sparčiausiai suartėjimas su EVS šalimis vyko 2003 m., tačiau kitais metais, pvz., iki 2003 m. ar po 2003 m., remiantis BVP, tenkančiu vienam gyventojui, PGS, konvergencija lėtesnė, nes šiuo atveju pastarasis rodiklis tik 2 kartais (vidutiniškai) sparčiau augo nei EVS šalių atitinkamas vidutinis rodiklis.

Kita vertus, nors konvergencija sparti, nuo EVS šalių, remiantis BVP, tenkančiu vienam gyventojui, PGS, atsilieka vidutiniškai apie 2,5 karto (atitinkamai kaip minėta 2.2.1. skyrelyje, nuo ES-25 ar ES-27 šalių vidutinio lygio). Nacionalinėje bendrojoje strategijoje 2007-2013 m. [61],

¹¹ Šiuo atveju (t. y. 3 ir 4 lent.) visateisės EVS šalys narės apima 13 valstybių grupę (žr. 15 priede). Be abejo, galima eliminuoti Slovėniją, kuri naujokė šioje sąjungoje, tačiau patikrinus skaičiavimus, nustatyta, kad šios valstybės įtraukimas į EVS visateisių šalių narių grupę duomenų neiškraipo, t. y. „vidutinis metinis EVS šalių lygis“ ženkliai nesikeičia – galima paklaida $\pm 0,1$ proc. punktas.

nagrinėjant išorinius ir vidinius veiksnius, įtakančius Lietuvos ūkio potencialą, nurodoma, kad realios galimybės įveikti šį atsilikimą egzistuoja tik per 30-40 m.

Remiantis 4 lentelėje apibendrintais duomenimis (detaliai išanalizuotais 2.2.2. ir 2.2.3. skyreliuose), galima įvertinti Lietuvos ekonomikos tvarumą Maastrichto konvergencijos kriterijų ir EVS šalių atžvilgiu.

4 lentelė

Lietuvos konvergencijos kriterijų vykdymo palyginimas su EVS šalių vidutiniu metiniu lygiu

RODIKLIAI		2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.
SVKI vidutinis metinis, procentais	Lietuvos	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7
	<i>EVS šalių vidutinis metinis lygis</i>	3,4	3,1	2,6	2,3	2,3
Valdžios sektoriaus bendroji skola, palyginti su BVP, procentais	Lietuvos	22,9	22,2	21,2	19,4	18,7
	<i>EVS šalių vidutinis metinis lygis</i>	61,0	59,3	59,2	59,0	59,1
Valdžios sektoriaus deficitais, palyginti su BVP, procentais	Lietuvos	-2,1	-1,5	-1,3	-1,5	-0,5
	<i>EVS šalių vidutinis metinis lygis</i>	-0,7	-1,3	-1,9	-1,9	-1,8

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenų baze.

Kaip minėta 2.2.2. ir 2.2.3. skyreliuose, nagrinėjant kiekvieną rodiklį atskirai, Lietuva 2001-2005 m. praktiškai vykdė visus konvergencijos kriterijus, išskyrus vienintelį – kainų stabilumo, kurį apibrėžiantis SVKI tik nuo 2005 m. ėmė viršyti kontrolinį Maastrichto kriterijų (2,6 proc.), atitinkamai ir EVS šalių vidutinį metinį indekso lygį (žr. 4 lent.).

Kitus du kriterijus, kuriuos apibrėžia valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, palyginti su BVP, proc. rodikliai, Lietuva pastaraisiais 2001-2005 m. vykdė be problemų – neviršijo 60 proc. ir 3 proc. atitinkamo kriterijaus lygio. Tuo tarpu EVS šalių vidutinis metinis lygis tuo pačiu periodu, remiantis valdžios sektoriaus skolos, palyginti su BVP, proc. rodikliu, buvo be kelių proc. punktų ties kritine 60 proc. riba (žr. 4 lent.).

Apibendrinant galima pastebėti, kad Lietuvos konvergencija, remiantis valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, palyginti su BVP, proc. rodikliais, tvari, t. y. stabili ir vidutiniškai kas metai sudarė 21 proc. (valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis, proc.) ir 1,4 proc. (valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir BVP santykis, proc.).

Kitų likusių dviejų rodiklių atžvilgiu, t. y. valiutos kurso ir palūkanų normos, kaip minėta 2.2.4. skyrelyje, konvergencija taip pat tvari, nes pastaraisiais 2004-2007 m. stabiliai išlaikomas fiksuotas valiutos kursas ir Lietuvos iniciatyva nenuvertintas dvišalis centrinis kursas. Ilgalaikių palūkanų normų lygis artimas EVS šalių vidutiniam lygiui, o Maastrichto kriterijus šiuo atžvilgiu taip pat vykdomas.

3. LIETUVOS EKONOMINĖS KONVERGENCIJOS PROBLEMINIAI ASPEKTAI IR JŲ SPRENDIMAS

Lietuvos banko valdybos pirmininkas R. Šarkinas pastebi [30]: „ES institucijoms nutarus, kad Lietuvoje euras nebus įvedamas 2007 m. sausio 1 d., mūsų siekis tai padaryti neatidėliojant, kai tik įmanoma, nesikeičia ir nesikeis, nes bendroji valiuta leis mūsų valstybei, jos gyventojams sparčiau artėti prie ES šalių senbuvų gyvenimo lygio“. Be visa ko, Lietuvos banko vadovas nurodė, kad bus tęsiami pasirengimo euro įvedimui darbai, tačiau kol kas anksti kalbėti apie naują euro įvedimo šalyje datą.

Ministro pirmininko G. Kirkilo nuomone [29], „euro įvedimo datos nustatymas yra atsakingas procesas, kuris turi būti gerai suplanuotas, kad numatyta data nebūtų dar kartą keičiama ir visuomenė bei verslas galėtų tinkamai pasiruošti“. Nustačius euro įvedimo Lietuvoje datą, bus atitinkamai atnaujinti ir papildyti visi jau esantys su euro įvedimu susiję veiksmų planai, sudarantys sąlygas valstybei pasirengti bendros Europos Sąjungos valiutos įvedimui.

Kalbant šiuo klausimu, svarbu pastebėti, kad praėjusių metų spalį Vyriausybės euro įvedimo koordinavimo komisija pavedė darbo grupei iki šių metų sausio 2 d. parengti Nacionalinio euro įvedimo plano patikslinimą, tačiau kol kas jo nėra arba jis neskelbiamas [16]. Kaip nurodo Finansų ministerijos sekretorius Rolandas Kriščiūnas [16], vadovaujantis minėtai darbo grupei, „tai bus jau trečioji plano versija, kur joje numatomos techninės euro įvedimo detalės, kiek laiko turi būti skelbiamos dvigubos kainos ir t. t., tačiau naujame projekte nėra tiksliai įvardijama euro įvedimo data“.

Nors kol kas oficialiai neskelbiama nei nauja euro įvedimo data, nei parengtas naujas euro įvedimo planas, apibendrinti galima, remiantis LR vyriausybės nuomone, kad palankiausias galimas laikotarpis euro įvedimui yra nuo 2010 m. Viena vertus, dar teks laukti ilgus trejus metus (ar net daugiau), kita vertus, egzistuoja nemaža probleminių aspektų konvergencijos kriterijų atžvilgiu, kuriems išspręsti lieka ne tiek jau daug laiko. Jei tos problemos nebus imtos spręsti nedelsiant, net ir 2010 m. data yra pernelyg ankstyva euro įvedimui ir rizika netapti EVS visateise nare labai reali.

Šioje magistro darbo dalyje, atsižvelgiant į II skyriuje, atliekant Lietuvos ekonominės konvergencijos analizę, nustatytus ekonominės konvergencijos probleminius aspektus, remiantis LR vyriausybės, SEB Vilniaus banko ir LLRI atliktomis makroekonominėmis studijomis, numatyti galimi jų sprendimo būdai, o tiksliau, pagrįsta, kaip reikėtų sušvelninti problemišumą, t. y. įvertintas ekonominio „perkaitimo“ realumas, atskleidžiant vieną iš negatyvių veiksnių, kuris dirbtinai jį kursto, bei numatytos ir pagrįstos priemonės infliacijai pažaboti.

3.1. Lietuvos ekonomikos „perkaitimas“ – problema ar vis dar vykstanti konvergencija?

2.2.1. skyrelyje nagrinėjant Lietuvos BVP parametrus pastebėta, kad pastaruoju metu Lietuvoje, kaip, beje, kaimyninėje Latvijoje bei Estijoje, vis dažniau išvelgiamas ekonomikos „perkaitimas“. Metafora apie ekonomikos „perkaitimą“ išpopuliarėjo dėl vadinamųjų verslo ciklų, kai verslo, ekonominės gerovės spartų augimą seka nuosmukis, po pastarojo vėl augimas ir t. t. Apie tai sukurta daug teorijų. Kai kurios šiuos ciklus tapatina netgi su saulės aktyvumo ciklais, sakydamos, kad situacija turi keistis kas septyneri metai, ar tiesiog viską nurašydamos kaip nenuspėjamą dalyką. Kaip pastebi LLRI ekspertai [74], atsakymas rastas dar praėjusio amžiaus ketvirtame dešimtmetyje, o Nobelio premija už jį pasiimta aštuntame dešimtmetyje. Pasak jų, verslo ciklus lemia pinigų pasiūlos iškraipymai dėl valdžios veiksmų: centrinio banko, biudžeto deficito ir visų šių veiksnių sustiprinimo per vadinamąjį multiplikatorių komerciniuose bankuose.

Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentas R. Šimašius [74] šią ekonomikos „perkaitimo“ problemą išteisina pateikdamas keletą svarių pastabų: „Lietuvoje aišku viena – *ne ekonomikos „perkaitimas“ savaimė yra grėsmė, atvirksčiai – Lietuvos ekonomika dar ilgai turi būti smarkiai šiltesnė už kitas, kad prisivytų bent ES vidurkį*. Problema yra valdžios dirbtinai kaitinama ekonomika per jos pačios skolinimąsi ir nepagrįstas lengvatas, o taip pat nesugebėjimas ekonominės politikos pakreipti taip, kad ekonominė veikla Lietuvoje galėtų būti konkurencingesnė. Tad jokio fatalizmo dėl ekonomikos „perkaitimo“ nėra – tiesiog reikia atitinkamai elgtis – nepilti žibalo į ugnį, jei nori prie jos šildytis. Tai galioja visiems žmonėms, bet didžiausia atsakomybė tenka valdžiai“.

Panašios nuomonės yra ir Vilniaus banko analitikai [79], t. y. „perkaitimo“ problemos pagrindinė priežastis – spartus išskolinimo didėjimas (ši argumentą reikia paaiškinti taip: Lietuvos skola 1990 m. buvo nulinė (visas Tarybų Sąjungos skolas pasiėmė Rusija), kai tuo tarpu ES senbuvų šalių skolos yra kaupiamos nuo Antro pasaulinio karo, tad realiai pagal skolos augimo tempus nuo 1990 m. Lietuva yra viena pirmaujančių valstybių pasaulyje, nepaisant to, kad Maastrichto kriterijų skolos atžvilgiu tenkina). Kita vertus, kaip pastebi pastarieji analitikai, labiausiai tikėtina ūkio bumo baigtis Baltijos šalyse – augimo tempo mažėjimas, o ne staigus ekonomikos nuopuolis. Beje, pastaroji prielaida, kad paskesniais metais Lietuvos ekonomika augs, nepaisant deklaruojamos nuomonės apie „perkaitimą“, pagrįsta 2.2.2. skyrelyje taikant kiekybinę ir kokybinę prognozes.

Apibendrinant galima pastebėti, kad realiai Lietuvoje ekonomikos „perkaitimo“ problema kol kas neegzistuoja, ji daugiau dirbtinio pobūdžio, tačiau besąlygiškai aišku, kad nors valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis, proc. neviršija atitinkamo Maastrichto kriterijaus, tačiau, be visa ko, būtina mažinti valdžios išpareigojimus arba bent jau jų nedidinti, kad kartais tas dirbtinis

kurstymas tikrai netaptų problema. Pasak R. Šimašiaus [74], „valdžios skolinimasis turi turėti ribas. Prasiskolinusiai, reputaciją praradusiai ar nereformuotų neefektyvių valdžios sektorių prislėgtai valdžiai niekas nebeskolins, o skolas gražinti teks. Taip guls papildoma našta ant mokesčių mokėtojų, o papildomų pinigų įplaukų į Lietuvą nebebus. Tad *pirmas ir pagrindinis būdas išvengti dirbtinio ekonomikos kaitinimo šiandien Lietuvoje – valdžiai išlaidauti pagal kišenę. Šiandien valdžios biudžeto balansas turi būti su pliuso, o ne su minuso ženklu*“. Kaip reiktų spręsti pastarąją problemą, t. y. biudžeto subalansavimo, kontrahuotai atskleista 2.2.3. skyrelyje.

3.2. Infliacijos pažabojimo problema ir jos sprendimo būdai

Kita aktuali problema, kurios galimi sprendimo būdai atskleidžiami šiame skyrelyje, yra kainų tvarumas. Dėl pastarosios Lietuvai neleista tapti visateise EVS nare 2007 m. sausio 1 d.

Šių metų kovo mėn. Lietuvoje lankėsis eurokomisaras Ch. Almunija pastarajai kainų tvarumo problemai spręsti siūlo dvi priemones: *atlyginimų išaldymą ir lengvatinių paskolų sumažinimą*. Tos pačios nuomonės laikosi ir TVF [77]. Pasak Lietuvos premjero G. Kirkilo [77], tokių priemonių taikymas reikštų tai, kad taptume pigios darbo jėgos eksporto šalimi. Jo nuomone, infliaciją galima valdyti ir kitomis priemonėmis. Tuo tarpu eurokomisarė D. Grybauskaitė patikslina priešgyniaudama premjerui, kad „šiuo metu jokios kainų stabilizavimo priemonės Lietuvoje nėra naudojamos, tų priemonių nėra“. Be visa ko, „Lietuvos fiskalinė ir monetarinė politika yra nukreipta į infliacijos didinimą“ [77].

Kaip išeitį iš sudėtingo konflikto tarp LR valdžios ir eurokomisarų, LLRI analitikai siūlo prieš pasirenkant antiinfliacines priemones iš pradžių atsižvelgti į infliacijos prigimtį bei priežastis ir vertinti pačių priemonių įtaką ilgalaikiai Lietuvos raidai.

Atsižvelgiant į tai, šiame skyrelyje, prieš numatant galimas infliacijos pažabojimo priemones, apibrėžti pagrindiniai jos kilmės šaltiniai, kur vieni iš jų:

– Papildomai į rinką patenkančios lėšos. Šiandien Lietuvoje tai vyksta dėl valstybės biudžeto deficito, t. y. augančio skolinimosi, ES paramos ir per privačius finansavimo šaltinius.

– Bendrą kainų augimą taip pat gali nulemti atskirų prekių ar gamybos veiksnių kainų augimas. Šiandien Lietuvoje paminėtini dėl pasaulinių pokyčių brangstantys energijos ištekliai, dėl emigracijos ir produktyvumo augimo didėjantis darbo užmokestis, dėl ilgalaikio pasiūlos trūkumo ir prieinamų paskolų itin aukštos nekilnojamojo turto kainos.

– Didinami mokesčiai (pvz., akcizai), konkurencijos suvaržymas (pvz., energetikoje), valstybinis vartojimo skatinimas (pvz., lengvatos būsto paskoloms).

Tuo tarpu dažniausia kainų augimo priežastimi įvairiose valstybėse traktuojama valstybės vykdoma pinigų emisija, Lietuvoje nepriskiriama prie infliaciją kurstančių veiksnių sąrašo, nes įdiegus valiutų valdybos modelį tam paprasčiausiai užkirstas kelias.

Atsižvelgiant į tai, kad eurokomisaro Ch. Almunijo siūlomas infliacijos pažabojimo būdas naudojant atlyginimų išaldymą, remiantis makroekonomikos teorija, yra tik „kosmetinė priemonė“ ir, be visa ko, pakankamai neefektyvi [53, p. 445], nes neleistų augti žmonių pajamoms ir skatintų emigraciją, šiame skyrelyje numatytos kitos alternatyvios pastarosios problemos sprendimo išeitys. Be abejo, verta pripažinti, kad kita siūloma priemonė – *lengvatinių paskolų būstui sumažinimas* yra pakankamai reali ir efektyvi, nes atsisakius pajamų mokesčio lengvatų būsto įsigijimui ir kreditams, šiek tiek sumažėtų lengvatomis dirbtinai pučiama paklausa būstui, o atitinkamai ir kainos.

Vienos priemonės pritaikymas, žinoma, problemos neišspręs, tad taip pat *reikėtų siekti subalansuoto 2007 m. biudžeto, užsienio skolos mažinimo ir valstybės išlaidų nedidindimo*. Jei Lietuva turėtų subalansuotą biudžetą jau 2007 m. ir konkretų skolos sumažinimo planą per 2007 m., tai būtų puiki antiinfliacinė priemonė, nukreipta į infliacijos priežastis (ne pasekmes). Nesant biudžeto deficito, nereikėtų jo finansuoti iš skolintų lėšų ir tai nedidintų pinigų kiekio šalyje, o tai tiesiogiai lemtų žemesnį infliacijos lygį. Siekiant šių tikslų, reikia nedidinti valstybės išlaidų, kurios pastaraisiais metais augo greičiau nei bendrasis vidaus produktas (pvz., 2004-2005 m. valdžios sektoriaus išlaidos vidutiniškai augo apie 13 proc., o RBVP – 7,5 proc., NBVP – 12 proc.)

Kaip dar viena priemonė iš kompleksinio infliacijos pažabojimo priemonių sąrašo galėtų būti *bendro konkurencijos augimo skatinimas*. Kaip žinoma, viena pagrindinių infliacijos priežasčių yra spartesnis tam tikrų produktų paklausos nei pasiūlos augimas. Geras to pavyzdys yra nekilnojamojo turto rinka ar žemės ūkio produktų kainų padidėjimas dėl sausros padarinių. Sudarius sąlygas sparčiai plėsti pagrindinių vartojimo produktų ir prekių gamybą ir išaugus jų pasiūlai, mažės spaudimas šių produktų kainų augimui. Tam reikalingos rinką vidaus ir užsienio konkurencijai atveriančios, liberalizuojančios ir biurokratiją mažinančios priemonės, kurios sudarytų sąlygas greičiau plėsti gamybą ir atsirasti naujoms įmonėms.

Žemes rinkos liberalizavimas sudarytų galimybę atsirasti didesnei būstų ir komercinių pastatų pasiūlai bei sukurtų prielaidas kainų mažėjimui arba jų lėtesniam augimui. Šiuo metu yra trys esminės priežastys, ribojančios nekilnojamojo turto pasiūlą ir lemiančios didelį kainų augimą:

·Dirbtinis žemės trūkumas, atsirandantis dėl detaliuosiuose planuose numatytos didelės žemės dalies, skirtos vien žemės ūkio veiklai. Apsisprendus dėl parkų, žaliųjų zonų ir kitų prioritetų, visa likusi žemė turėtų būti laisvai naudojama.

·Nebaigta žemės reforma, ribojanti negražintos žemės panaudojimą nekilnojamojo turto statybai. Turėtų būti užsibrėžta netolima data, pavyzdžiui, 2008 m. sausio 1 d., iki kurios turėtų būti baigta visa žemės gražinimo reforma.

·Dėl didelių biurokratinių trukdžių gauti leidimą naujoms statyboms dažnai užtrunka nuo pusės metų ir gerokai ilgiau. Biurokratinių trukdžių supaprastinimas pagreitintų naujų statybų procesą ir padidintų pasiūlą, kuri leistų stabilizuotis nekilnojamojo turto kainoms.

Nagrinėjant kainų tvarumą 2.2.2. skyrelyje pastebėta, remiantis Finansų ministerijos duomenimis [43], kad 2007 m. Lietuvoje infliacija pagal SVKI turėtų išaugti iki 4,7 proc. ir tai, be kitų atskleistų šiame skyrelyje veiksnių, sąlygos šilumos, kuro kainų augimas bei akcizų energetiniams produktams, alkoholiniams gėrimams ir tabakui didinimas dėl ES teisės reikalavimų.

Lietuva tuo atveju galėtų *didinti akcizus, visiškai pasinaudodama leistiniais pereinamaisiais laikotarpiais* – tai ne tik atidėtų kainų šuolį, bet ir sušvelnintų jo pasekmes, nes 2009 m., remiantis makroekonominių rodiklių projekcijomis, tikėtinas aukštesnis Lietuvos gyventojų pajamų lygis nei 2007 m. ir, be visa ko, Lietuva turės galimybių geriau pasiruošti kovai su kontrabanda. Tuo tarpu siūlymas iškart padidinti visus akcizus, nepasinaudojant ES suteiktais pereinamaisiais laikotarpiais, ir taip perkelti infliacinį poveikį 2007 m., tikintis, kad tuomet infliacija bus mažesnė 2008-2009 m., nėra teisingas Lietuvos žmonių atžvilgiu. Lietuvoje akcizinių prekių kainos, atsižvelgiant į perkamąją galią, yra santykinai vienos didžiausių ES. Staigus šių prekių (ypač kuro) kainų padidėjimas turėtų neigiamą įtaką vartotojams ir daugelio ūkio sričių konkurencingumui. Akcizo cigaretėms ar alkoholiniams gėrimams didinimas dar labiau padidins šių produktų kontrabandinius srautus į Lietuvą, nes jau šiuo metu yra didelis kainų skirtumas tarp Lietuvos ir jos ne ES kaimynų.

Kaip minėta, kitas probleminis aspektas susijęs su infliacijos parametrais – energijos išteklių kainos, kurios menkai priklauso nuo Lietuvos vyriausybės sprendimų. Vienas iš būdų sušvelninti infliaciją šiuo atveju, atsižvelgiant į vis stiprėjančią Rusijos įtaką energetikai – *ieškoti gamtinių dujų tiekimo alternatyvų*. Žinoma, jų nebus randama, kol šalies dujotiekių sistema nebus sujungta su Vakarų Europos dujų tinklais, t. y. Lietuva galėtų sušvelninti rusiškų energetinių svertų įtaką, jei kartu su kitomis Baltijos valstybėmis prisijungtų prie Lenkijos ir Suomijos dujų tiekimo sistemų. Tačiau ir pastaruoju atveju belieka tik apgailestauti, kad jokių rezultatų šioje srityje kol kas nematyti, o ir terminai leidžia trypčioti vietoje: studiją apie susijungimą su Lenkijos dujotiekio tinklais bei kitus alternatyvius dujų tiekimo kelius planuojama parengti iki 2011 m. ir įgyvendinti iki 2015 m.

Apibendrinant galima pastebėti, kad sparčiai augančios kainos gali tapti grėsme žmonių gerovei ir verslui, tačiau kova su infliacija, kuriai kviečia daug ekspertų ir pareigūnų, neturi būti akla, t. y. kuo greitesnis euro įsivedimas būtų sveikintinas dalykas, tačiau vien dėl jo nevertėtų atsisakyti ilgalaikį ekonomikos augimą lemiančių veiksnių. Lietuva turėtų kontroliuoti infliaciją pirmiausia rūpindamasi savo ekonomiais interesais ir tai daryti tikrai priemonėmis, prisidėsiančiomis prie ilgalaikės ekonomikos gerovės.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Konvergencijos koncepcija gali būti apibrėžta daugiaprasmiškai, įvairiai ir plačiai, tačiau šiuo atveju, nagrinėjant Lietuvos ekonominę konvergenciją siekiant visateisės narystės EVS, racionaliausia pastarąją sąvoką traktuoti remiantis M. Abramovitz ir P. David apibrėžimu, kaip skirtingų ekonomikų suartėjimą šalių grupėje.

Makroekonomikos teorijoje vyrauja du konvergencijos pažinimo būdai – absoliutinė konvergencija (kai ilgu laikotarpiu silpnos ekonomikos pasiekia aukšto lygio ekonomikas dėl mažėjančios kapitalo investicijų grąžos, esant vienodiems augimo modelio parametrams visose šalyse) ir sąlyginė konvergencija (kuri remiasi konvergencija tolydaus augimo tempo link ir sąlygoja pastovų vienam gyventojui tenkanti pajamų bei vartojimo lygį, o taip pat ir kapitalo / darbo santykį įvairiose šalyse; kita vertus, taupymo ir amortizacijos lygis bei gyventojų prieaugis įvairiose šalyse kartais nebūtinai yra vienodi, tad minėtoji konvergencija tam tikrais atvejais gali lemti ir nevienodą vienam gyventojui tenkanti pajamų lygį visose šalyse).

EVS institucijos, sprendamos apie šalies ekonominės konvergencijos tvarumą, pastarąją vertina savaip, besiremiamos Maastrichto sutartyje apibrėžtais konvergencijos kriterijais, t. y. nagrinėjamas kainų pastovumas, valstybės biudžeto disciplina, valiutos kurso politika ir raida bei kapitalo rinkos tvarumas. Atitinkamai šiame magistro darbe, buvo vertinama Lietuvos ekonominė konvergencija.

Išnagrinėjus Lietuvos kainų tvarumą atskleidžiančius rodiklius (SVKI ir BVP defliatorių), galima reziumuoti, kad:

– 1999-2004 m. periodu SVKI ne tik tenkino kontrolinį Maastrichto kainų tvarumo kriterijų, bet tame tarpe, 2002-2003 m., ūkis plėtojamas defliacijos sąlygomis (remiantis BVP defliatoriumi, Lietuvos ūkis defliacijos sąlygomis augo 1999-2003 m. laikotarpiu). Tokia žemos infliacijos raida buvo sąlygota pinigų politikos, orientuotos į kainų stabilumo užtikrinimą, taikant valiutų valdybos modelį, atitinkamais metais perėjimo nuo JAV dolerio prie euro, lito pabrangimo JAV dolerio atžvilgiu, finansų rinkos liberalizacijos bei griežtos fiskalinės politikos, maisto produktų kainų mažėjimo dėl reformos, orientuotos į konkurencijos produktų rinkoje didinimą, ir gana aukšto nedarbo lygio.

– 2004 m. viduryje Lietuvoje defliacinių tendencijų baigtis sutapo su pasaulinių naftos kainų bumo pradžia. Infliacija, remiantis SVKI ir BVP defliatoriumi, ėmė nepaliaujamai didėti, ko pasekoje 2006 m. gegužės mėn. po ECB atliktos šalių konvergencijos tvarumo analizės pareikšta, kad Lietuvos, kuriai taikoma išlyga, statusas nepasikeis, nes SVKI viršija kontrolinį Maastrichto kriterijų 0,1 proc. punktu.

– Po to, kai ES Taryba pareiškė, kad Lietuva 2007 m. sausio 1 d. euro neįsives, SVKI išaugo dar daugiau ir toliau atlieka griaujamąjį darbą, t. y. 2006 m. gruodžio mėn. pastarasis indeksas

pasiekė maksimalią 3,8 proc. ribą nagrinėtu 1999-2006 m. periodu (atitinkamo mėn. Maastrichto kriterijus viršijamas 0,9 proc. punktais).

– Pritaikius koreliacinės ir regresinės analizės metodus, nustatyta, kad tarp nedarbo lygio ir SVKI, esant atvirkštiniam vidutinio stiprumo tarpusavio ryšiui (atitinkamai ir BVP defliatoriaus atveju), nedarbo lygiui padidėjus 1 proc. punktu, SVKI sumažėtų 0,2 proc. punktais (BVP defliatorius 0,6 proc. punktais). Tai įgalina pagrįsti trečiąją šio magistro darbo hipotezę, t. y. Lietuvos SVKI 2006 m. gegužės mėn., kai ECB vertino šalies konvergencijos tvarumą, sudarė 2,7 proc., o atitinkamas kontrolinis Maastrichto kriterijus – 2,6 proc.; tokiu atveju, jei nedarbo lygis būtų padidėjęs bent 1 proc. punktu, tai Lietuvos SVKI būtų buvęs 2,5 proc.

– Remiantis kiekybine prognoze, pagrįsta, kad 2007-2008 m. infliacija pagal SVKI nemažės, t. y. pritaikius daugialypę (polinomine) regresinę analizę, esant 71 proc. prognozavimo tikslumui, numatyta, kad 2007 m. SVKI turėtų išaugti ir sudarytų 5,8 proc., o 2008 m. – 8,2 proc. Atsižvelgiant į sąlyginai mažą prognozavimo tikslumą (nes $R^2=0,7079$), projekcijos patikslintos kokybinės prognozės duomenimis, kur numatoma, kad pastarasis indeksas 2007 m. turėtų atitinkamai padidėti ir sudarytų 4-4,7 proc., o paskesniais 2008 m. – sumažėti ir būtų apie 3-3,4 proc.

Atlikus Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumo analizę, nustatyta, kad valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, palyginti su BVP, proc. konvergencijos rodiklius Lietuva 1999-2006 m. vykdė be problemų – neviršijo 60 proc. ir 3 proc. atitinkamo Maastrichto kriterijaus lygio (išskyrus 2000 m., kada biudžeto deficitas, Rusijos ekonominės krizės pasekoje, buvo perviršinis ir sudarė 3,6 proc.). Kita vertus, nors pastarųjų rodiklių atžvilgiu konvergencija tenkinama Maastrichto sutarties atžvilgiu, tačiau daug metų neįstengiama pasiekti subalansuoto arba perteklinio biudžeto, kur to priežastys – vis nemažinamos valdžios išlaidos, neatrasti, arba tiksliau, neieškomi taupymo būdai, netinkamai planuojamas biudžetas, t. y. nesilaikoma logikos, kad išlaidos neviršytų pajamų. Jei visa tai būtų įgyvendinta, tai perteklines lėšas būtų galima nukreipti biudžeto deficito mažinimui ir tuo pačiu nebedidėtų skola.

Nagrinėjant valstybės fiskalinę raidą, o taip pat remiantis kainų raidos analize, atitinkamus Lietuvos rodiklius lyginant su visateisių EVS šalių narių parametrais, nustatyta, kad labai sunku sureguliuoti ekonomiką taip, kad būtų tenkinami visi kriterijai, nes, kaip rodo EVS visateisių šalių narių praktika, šalys, turinčios sąlyginai mažą infliaciją, remiantis SVKI, turi santykinai didelį valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, rodiklį, ir priešingai. Pastebėta tendencija įgalina patvirtinti antrąją šio magistro darbo hipotezę, t. y. vienalaikiškas visų konvergencijos kriterijų tenkinimas, dėl kai kurių iš jų tarpusavio nesuderinamumo, yra sunkiai įgyvendinamas. Hipotezė atitinkamai patvirtinta remiantis teoriniais argumentais.

Apskaičiavus Lietuvos valstybės finansinės padėties tvarumą atskleidžiančių rodiklių projekcijas, taikant daugialypės (polinominės) regresijos funkciją, nustatyta, kad valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis, proc. 2007 m. turėtų sumažėti ir sudarytų 17 proc., 2008 m. – 15,7 proc., kai prognozavimo tikslumas 92 proc., o biudžeto deficito ir BVP santykis, proc. atitinkamais metais turėtų sudaryti 1,1 proc. ir 1,3 proc., kai prognozavimo tikslumas 78 proc. Kokybinės prognozės duomenimis, valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis, proc. 2007 m. sudarys 19,2 proc., 2008 m. – 19 proc., kol galiausiai 2009 m. pasieks 17,7 proc. minimalų lygį lyginant su 1999-2006 m. reikšmėmis. Tuo tarpu biudžeto deficito santykis su BVP, proc. 2007 m. turėtų sudaryti 0,9 proc., o 2008 m. vėl pasiektų 2005 m. minimalų 0,5 proc. biudžeto deficito, palyginti su BVP, lygį. Remiantis kokybinės prognozės duomenimis, numatoma, kad 2009 m. pastarasis santykis bus nulis, t. y. biudžetas bus subalansuotas.

Valiutos kurso atžvilgiu Lietuvos konvergencija yra tvari ir šiuo aspektu Maastrichto kriterijus vykdomas be priekaištų – šalies valiuta VKM II dalyvauja daugiau nei dvejus metus (t. y. nuo 2004 m. birželio 28 d.) ir per šį laikotarpį savo iniciatyva Lietuva nenuvertino dvišalio centrinio kurso. Taip pat neužfiksuotas nuokrypis nuo kurso.

Rodiklis, nusakantis Lietuvos kapitalo rinkos stabilumą, yra vykdomas ir šiuo aspektu konvergencija tvari, t. y. vidutinės ilgalaikių palūkanų normos Lietuvoje ne tik atitinka tam tikro Maastrichto konvergencijos kriterijaus reikalavimus, bet ir toliau artėja prie vidutinio obligacijų pajamingumo euro zonoje. Iki 2006 m. kovo mėn. vidutinė ilgalaikių palūkanų norma Lietuvoje buvo 3,7 proc., taigi gerokai mažesnė už 5,9 proc. tuo metu pamatinę reikšmę. Iki 2007 m. kovo mėn. pastarasis rodiklis nors ir padidėjo, t. y. sudarė 4,2 proc., tačiau taip pat neviršijo kontrolinio Maastrichto kriterijaus, kuris sudarė 6,3 proc.

Šiame magistro darbe, vertinant Lietuvos ekonominę konvergenciją Maastrichto kriterijų kontekste, greta atlikta BVP parametrų analizė, įgalinanti įvertinti, ar Lietuvai integruojantis į EVS, visos ekonomikos sistemos veiklos rezultatas, t. y. BVP, artėja prie pastarosios sąjungos visateisių šalių narių lygio. Atlikus pastarąją analizę, patvirtinusią, kad Lietuvos ekonominė konvergencija su visateisėmis EVS šalimis narėmis (toliau EVS šalimis), remiantis BVP parametrais, vyksta ir yra tvari, galima reziumuoti, kad:

– Ekonominė konvergencija su euro zonos šalimis sparčiausia buvo 2003 m., kai Lietuvos ekonomika augo apie 6,6 karto sparčiau nei vidutiniškai EVS šalių. Paskesniais metais konvergencija sulėtėjo, tačiau galima sakyti, kad suartėjimo procesas tvarus, t. y. Lietuvos ekonomika (remiantis RBVP) augo vidutiniškai 7,5 proc. kas metai – apie 2,7 karto sparčiau nei vidutiniškai EVS šalių.

– Spartus „vijimosi“ procesas buvo sąlygotas atsigavusios vidaus rinkos (paslaugų sektoriaus, pramonės, vidaus prekybos, statybos ir kt.) ir paklausos, privataus skolinimosi bei eksporto plėtros,

darbo našumo ir darbo užmokesčio santykio raidos. Vėliau konvergencija sulėtėjo dėl didelių pasaulinės naftos ir degalų kainų, darbo jėgos emigracijos ir kylančių darbo užmokesčio sąnaudų, ryškaus „plyno lauko“ investicijų stygiaus.

– Išnagrinėjus Lietuvos ekonominę konvergenciją, remiantis BVP, tenkančiu viename gyventojui, PGS, matyti, kad suartėjimas su EVS šalimis taip pat spartus, t. y. Lietuvos pastarasis rodiklis 2001-2006 m. augo vidutiniškai apie 10 proc., kai tuo tarpu EVS šalių atitinkamas vidutinis metinis rodiklis vidutiniškai didėjo apie 4 proc. Kita vertus, nors konvergencija sparti, be visa ko, nuo EVS šalių, remiantis BVP, tenkančiu viename gyventojui, PGS, atsiliekama vidutiniškai apie 2,5 karto (atitinkamai nuo ES-25 ar ES-27 šalių vidutinio lygio) ir realios galimybės įveikti šį atsilikimą, remiantis Nacionaline bendrąja strategija 2007-2013 m., egzistuoja tik per 30-40 m.

– Taikant tiesinio trendo funkciją, patvirtintas VB analitikų pastebėjimas, „kad kol kas nesipildo pranašystės, jog ūkio kilimo sparta ženkliai lėtės, atspindėdama natūralią verslo ciklo kaitą ir ekonomikos bumas virs recesija“, nes NBVP, nors nežymiai sumažės 2007 m. (apie 0,6 proc.), tačiau 2008 m. padidės apie 6,5 proc., kai prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 7 proc. Tuo tarpu RBVP atitinkamais metais turėtų padidėti apie 4 proc. (2007 m.) ir 5,5 proc. (2008 m.), kai prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 2 proc. Kokybinės prognozės tendencijos adekvačios, t. y. ūkis paskesniais metais augs – 2007 m. NBVP išaugs apie 8,2-9,2 proc., o RBVP – 5,3-7 proc. 2008 m. NBVP turėtų išaugti apie 8,1-9,6 proc., o RBVP – 5,3-6,8 proc.

Tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvos ekonominės konvergencijos atžvilgiu pastaruosiu metu aktualiausi ekonomikos „perkaitimo“, dirbtinai kurstomo valdžios skolinimosi ir nepagrįstomis lengvatomis, bei infliacijos pažabojimo probleminiai aspektai, kuriuos būtina spręsti nedelsiant, siekiant kuo greičiau tapti euro zonos šalimi.

Norint, kad ekonomikos „perkaitimas“ išties nevirstų rimta problema, būtina mažinti valdžios išpareigojimus ir išlaidauti pagal kišenę bei siekti, kad valdžios biudžeto balansas būtų su pliuso, o ne su minuso ženklu, kas atitinkamai, kaip minėta, įpareigoja mažinti išlaidas, ieškoti taupymo būdų, tinkamai planuoti biudžetą, t. y. kad išlaidos neviršytų pajamų.

Lietuva, stengdamasi atitikti Mastrichto kainų tvarumo kriterijų, neturėtų taikyti eurokomisaro Ch. Almunijo siūlomą atlyginimų išaldymą, nes tai neleistų augti žmonių pajamoms ir dar labiau skatintų emigraciją, kuri ir taip šiomis dienomis kelia didelį susirūpinimą, tačiau racionalu būtų pristabdyti biudžeto išlaidų augimą ir siekti subalansuoto biudžeto, mažinti skolą, gerinti konkurencijos sąlygas, liberalizuoti žemės rinką, nesubsidijuoti būsto paskolų, didinti akcizus, visiškai pasinaudojant leistiniais pereinamaisiais laikotarpiais ir ieškoti energijos išteklių tiekimo alternatyvų.

LITERATŪRA

1. Abramovitz, M., David, P. A. (1996). Convergence and Deferred Catch-up: productivity leadership and the waning of American exceptionalism. *Mosaic of Economic Growth*, Stanford University Press, Stanford (CA).
2. Balčiūnas, N., Banelienė, R., Janulevičiūtė, V., Kazlauskaitė, J., Šarkinaitė, S., Žemaitis, V. (2002). *Valstybės skola: teoriniai pagrindai ir skolinimosi rizika. Mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
3. Barro, R. J., Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy* (November). p. 223-51.
4. Bartosevičienė, V., Stukaite, D. (2006). *Ekonominės statistikos praktikumas*. Kaunas: Technologija.
5. Bartosevičienė, V., Vaitkevičius, S., Jančukienė, I. (2003). *Ekonominiai statistiniai tyrimai*. Kaunas: Technologija.
6. Bendorienė, A. (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
7. *Bendroji rinka*. [žiūrėta 2006 04 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.euroi.ktu.lt/PROMETHEUS/moduls/lt/1d.doc>>.
8. BNS. *Makroekonomikos, finansų ir bankininkystės naujienos*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.dnbord.lt/files/Ataskaitos/BEweekly/be_weekly_109_lt.pdf>.
9. Boguslauskas, V. (1999). *Ekonometrija*. Kaunas: Technologija.
10. Burda, M., Wyplosz, Ch. (1993). *Macroeconomics: a European text*. New York: Oxford University Press.
11. Cass, D. (1965). Optimum Growth in an Aggregate Model of Capital Accumulation. *Review of Economics and Statistics* (March). p. 233-40.
12. Čičinskas, J., Klebanskaja, N. (2001). *Ekonomika ir verslas. „Lietuvos Junior Achievement“*. Vilnius.
13. Davulis, G. (2003). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
14. *Ekonominė politika*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <http://www.lt.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Ekonominis_proc.C4_proc.97_politika>.
15. Ekonominės analizės departamentas. *Lietuvos, Latvijos, Estijos pagrindinių makroekonominių rodiklių analizė*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/Baltijosproc.20saliuproc.20rodikliuproc.20apzvalga_2005_proc.20m.pdf>.
16. *Euro įvedimo planas vis dar tikslinamas*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.politika.lt/?cid=9328&new_id=296563>.

17. *Europos bendrijos steigimo sutartis*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <http://www.univie.ac.at/RI/home/eur/20041101/LT_ECTreaty20041101.pdf>.
18. Europos centrinis bankas. *ECB ekspertų makroekonominės prognozės euro zonai*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/eurosystem_staff_projections_200612_lt.pdf>.
19. Europos centrinis bankas. *Ekonominė ir pinigų sąjunga*. [žiūrėta 2006 04 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.lt.html>>.
20. Europos centrinis bankas. *Euro zona*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.int/bc/intro/html/map.lt.html>>.
21. Europos centrinis bankas. *Pinigų politikos įgyvendinimas euro zonoje. (2005)*. Vasaris. [žiūrėta 2006 04 20]. Prieiga per internetą: <http://www.ecb.int/pubpdf/other/gendoc_2005lt.pdf>.
22. Europos centrinis bankas. *Pranešimas apie konvergenciją. (2006)*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr2006lt.pdf>>.
23. Europos komisija. (2005). *Stabilios, tvirtos ir darnios ekonomikos sukūrimas: Maastrichto kriterijai*.
24. Europos komisijos atstovybė Lietuvoje. *Euro privalumai*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.eudel.lt/lt/euras/privalumai.htm>>.
25. Junevičius, A. (1999). *Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*. Kaunas: Technologija.
26. Kancerevyčius, G. (2006). *Finansai ir investicijos*. Kaunas.
27. Kropas, S. (1999). *Kelias į pinigų sąjungą*. ES delegacija Lietuvoje.
28. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
29. Lietuva Europos Sąjungoje. *Naujienu archyvas 2006 08 23*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.euro.lt/ivykiai/readnews.php3?ItemID=5010&TopMenuID=1&MenuItemID=180&LangID=1>>.
30. Lietuvos bankas. *Lietuvos banko valdybos pirmininko Reinoldijaus Šarkino pranešimas konferencijoje „Lietuva ir euras“*. [žiūrėta 2007 04 10]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/euras/2006_10_02_Sarkinas.doc>.
31. Lietuvos bankas. *Konvergencijos kriterijai ir jų vykdymas*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/euras/konvergencija.htm>>.
32. Lietuvos bankas. *Metų ataskaitos*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/leidiniai/index.htm>>.

33. *Lietuvos fiskalinė politika: patirtis ir galimybės*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.fmmc.lt/lit/world/paskaita11-3.htm>>.
34. *Lietuvos integracija į ES: bankininkystė ir finansai*. (1997/2). Vilnius.
35. *Lietuvos integracija į ES: bankininkystė ir finansai*. (1997/1). Vilnius.
36. *Lietuvos integracija į ES: bankininkystė ir finansai*. (2001/2). Vilnius.
37. *Lietuvos kelias euro link: Lietuvos banko požiūris*. [žiūrėta 2006 04 30]. Prieiga per internetą: <http://www.eudel.lt/uploads/sarkino_kalba_lt.doc>.
38. Lietuvos laisvos rinkos institutas. *Euro įvedimo pasekmės Lietuvai*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Pinigai/Euras.pdf>>.
39. Lietuvos laisvos rinkos institutas. *Kodėl 2007 m. valstybės biudžetas turėtų būti subalansuotas?* [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/index.phtml>>.
40. Lietuvos laisvos rinkos institutas. *Lietuvos ekonomikos tyrimas*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/index.phtml>>.
41. Lietuvos Statistikos departamentas. *Bendras vidaus produktas*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/BVP_2006_4Q_60d_pp.xls>.
42. Lietuvos statistikos departamentas. *Pasaulio ekonomikos forumo ir Harvardo universiteto tyrimų 2006 m. rezultatai*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Ekonproc.20forumas.20tyrproc.20rezult.doc?PHPSESSID=4fb34bcc3d92f721369c754a2e9daebd>>.
43. LR Finansų ministerija. *Lietuvos ekonominių rodiklių projekcijos*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=proc.2Fwebproc.2Fstotis_inf.nsfproc.2F0proc.2F39A4825BC9EABFD7C2257230004490BD proc.3FOpenDocument>.
44. LR Finansų ministerija. *LR valstybės skola*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin/content/document.jsp?doclocator=webproc.2Fstotis_inf.nsfproc.2F0 proc.2F65F6B029D09587DBC1256D12005A6B37>.
45. LR Finanų ministerija. *Nacionalinis euro įvedimo planas. 2006 m. balandis*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <[http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/73DEEF6F243FFE2BC225708B00503102/\\$File/NEIP_II_proc.20redakcija_projektas.pdf](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/73DEEF6F243FFE2BC225708B00503102/$File/NEIP_II_proc.20redakcija_projektas.pdf)>.
46. LR Seimas. *Nacionalinis euro įvedimo planas. 2005 m. rugsėjo 29 d. Nr. 1050*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inte3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=262737>.

47. LR Ūkio ministerija. Lietuvos mokslų akademija. *Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php>.
48. LR Ūkio ministerija. *Makroekonominių rodiklių prognozė*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/ukio_apzvalga/doc/L048-052.pdf>.
49. LR vyriausybė. *Apžvalgos*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrv.lt/main.php?cat=306&d=3007>>.
50. LR vyriausybė. *Nutarimas dėl konvergencijos 2006 m. programos*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <[http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/8F0B894D326C474CC225723B002E6A5D/\\$File/2006_proc.20m_proc.20Konvergencijos_proc.20programos_proc.20projektas.pdf?OpenElement](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/8F0B894D326C474CC225723B002E6A5D/$File/2006_proc.20m_proc.20Konvergencijos_proc.20programos_proc.20projektas.pdf?OpenElement)>.
51. Lukoševičius, V., Stankevičius, P. (2002). *Teorinė ekonomika 2d. V*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
52. Mačiulis, N. (2005). Bumpy Road towards Economic Monetary Union. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*: 2005. 34, p. 63-75.
53. *Makroekonomika*. (2001). Kaunas: KTU.
54. *Makroekonomikos pokyčiai ir šalies raida*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/europa/I_dalis.pdf>.
55. Maniokas, K. (2003). *Europos Sąjungos plėtra ir Europeizacija*. Vilnius: Eugrimas.
56. Mankiw, N. G., Romer, D. Weil, N. D. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* (May). p. 407-38.
57. Martinkus, B., Žilinskas, V. (2001). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
58. Martišius, S. (2000). *Ekonometrija ir prognozavimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
59. McConnell, R., Stanley, L., Brue, L. (1999). *Macroeconomics: principles, problems, and policies*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
60. Miles, D., Scott, A. (2002). *Macroeconomics. Understanding the Wealth of Nations*. London. New York: John Wiley & Sonc.
61. *Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/veiksmu_programos/veiksmu_programu_projektai/files/NSRF>.
62. Nausėda, G. (2007). *Lietuvos pinigų politikos plėtra besikeičiančioje ekonominėje aplinkoje*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.finansai.tripod.com/lppp.htm>>.
63. Navickas, V. (2005). *Europos Sąjungos rinkų ypatumai*. Kaunas: Technologija.

64. *Paskatinta išaugusių investicijų ir vartojimo 2006 metais Europos ekonomika auga vis sparčiau*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.europa.eu /.../06 / 1154 & format = PDF & aged =1&language= LT&gui Language = en>>.
65. Pukelienė, V., Mačys, G. (1997). *Europos integracijos politiniai ir ekonominiai procesai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
66. Pukelienė, V. (2005). *Ekonomika*. Vilnius: VDU.
67. Rakauskienė, O. G. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
68. Rudzkienė, V. (2005). *Socialinė statistika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
69. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. (1989). *Economics*. New York: McGraw - Hill Book.
70. Schiller. B. R. (2006). *The macro economy today*. Boston: McGraw-Hill.
71. Solow, R. M. A (1956). Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* (March). p. 65-94.
72. Stankus, E. (2005). *Ekonometrika: paskaitų ciklas*. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla.
73. Šarkinas, R. (2004). *Lietuvos kelias į euro zoną*. [žiūrėta 2007 02 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/news/pg.dll?f=1&did=815&lng=LT>>.
74. Šimašius, R. (2007). *Ekonomiką perkaitinti gali tik valdžia*. [žiūrėta 2007 04 10]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_irkomentarai/ekonomika_perkaitinti_gali_tik_valdzia/4163>.
75. *Treaty on European Unijon*. [žiūrėta 2007 02 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0068000003>>.
76. Tsionas, E. G. (2000). Productivity convergence in Europe. *Eastern Economic Journal* 7/1.
77. Vilniaus bankas. *Rytinės naujienos*. [žiūrėta 2007 03 29]. Prieiga per internetą: <<http://www.seb.lt/lt/wcp/>>.
78. Vitkus, G. (2001). *Europos Sąjunga ir Lietuva: plėtra, reformos ir ekonominiai santykiai*. Vilnius.
79. Vilniaus bankas. *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2007 03 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.seb.lt/lt/wcp/>>.
80. Wonnacott, P., Wonnacott R. (1994). *Makroekonomika*. Kaunas: Litterae universitatis.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniais: Bendorienė, A. (2005). *Tarptautinis žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera; Junevičius, A. (1999). *Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*. Kaunas: Technologija; *Makroekonomika*. (2001). Kaunas: Technologija; Vitkus, G. (2001). *Europos Sąjunga ir Lietuva: plėtra, reformos ir ekonominiai santykiai*. Vilnius; Wonnacott, P., Wonnacott R. (1994). *Makroekonomika*. Kaunas: Litterae universitatis.

A

Absoliutinė konvergencija – konvergencija, kuri įvyksta kai augimo modelio parametrai yra vienodi visose šalyse (regionuose), o tai savo ruožtu reiškia, kad turtingesnių šalių (regionų) augimo tempas bus mažesnis nei vargingesnių ir laikui bėgant visose šalyse (regionuose) vienam gyventojui tenkančios pajamos susilygins.

Aspektas – atžvilgis, kuriuo nagrinėjamas daiktas, reiškinys, sąvoka.

B

Baziniai metai – nurodyti metai, kuriems suteikiama 100 vertė, kai nustatomas kainų indeksas. Naudojami ekonominiuose palyginimuose.

Bendras nacionalinis produktas (BNP) – visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalies piliečių per tam tikrą laikotarpį (paprastai per metus) rinkos kainų suma; tai konkrečios šalies piliečių gautos pajamos.

Bendra nacionalinė skola – visų metinių deficitų suma nuo šalies gyvavimo pradžios.

Bendras kainų lygis – tai vidutinis kainų lygis, nustatomas, pasitelkus kainų indeksą.

Bendras vidaus produktas (BVP) – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksmų gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje.

BVP defliatorius – rodiklis, parodantis vidutinišką visų šalies prekių ir paslaugų kainų kitimą.

Bendroji rinka – laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas, kuris sudaro ES pagrindą (tas pagrindas vadinamas „keturių laisvių“ taisykle).

Biudžeto deficitas – tai tokia situacija, kai biudžeto išlaidos viršija biudžeto pajamas.

Biudžeto perteklius – tai situacija, kai biudžeto pajamos viršija biudžeto išlaidas.

C

Centrinis bankas (CB) – speciali vyriausybinių institucijų finansų sistemoje, reguliuojanti mainų priemones.

D

Defliacija – prekių ir paslaugų bendrojo kainų lygio mažėjimas, kai piniginio vieneto perkamoji galia kyla.

Determinacijos koeficientas – statistinis dydis, parodantis, kokia priklausomojo kintamojo dinamikos dalis yra paaiškinama tiesine nepriklausomojo kintamojo įtaka.

Devalvacija – to valiutos kurso, kurį vyriausybė įsipareigoja palaikyti, sumažinimas (valiutos kurso kritimas).

Diskretinė politika – politika, kuri periodiškai keičiama, keičiantis ūkininkavimo sąlygoms. Šis terminas paprastai taikomas monetarinei ar fiskalinei politikoms, kuriomis norima užtikrinti aukštą užimtumo lygį ir stabilias kainas.

Divergencija – ekonominių, socialinių skirtumų augimas, išsiskyrimas.

E

ESD – einamosios sąskaitos deficitas.

Ekonominis augimas – realiojo produkto didėjimas per tam tikrą laiką.

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija.

Europos centrinis bankas (ECB). Įkurtas 1998 m. liepos mėn. 1 d. Jo tikslas – geresnis šalių pinigų politikos koordinavimas, kainų stabilumo palaikymas.

ECB mokėjimo mechanizmas – ECB mokėjimo vykdymo tvarka, susieta su sistema TARGET ir įgalinanti atlikti: a) mokėjimus tarp sąskaitų, atidarytų ECB; b) mokėjimus per sistemą TARGET tarp ECB ir nacionaliniuose centriniuose bankuose atidarytų sąskaitų.

Europos centrinių bankų sistema (ECBS). Sudaro ECB ir visų ES valstybių narių, įsivedusių eurą ir ne, nacionaliniai centriniai bankai (NCB).

Europos ekonominė bendrija (EEB). 1957 m. įkurta viena iš trijų Europos Bendrijų, siekusi ekonominiu požiūriu integruoti Europą. Iš pradžių ją sudarė šešios valstybės narės: Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietija. 1993 m., įsigaliojus Maastrichto sutarčiai, EEB buvo pavadinta Europos Bendrija (EB) ir tapo dabartinės ES pagrindu.

Europos ekonominė erdvė (EEE), kurią sudaro Europos Sąjunga ir visos ELPA šalys, išskyrus Šveicariją. EEE susitarimas, įsigaliojęs 1994 m. sausio 1 d., sudaro sąlygas Islandijai, Lichtenšteinui ir Norvegijai pasinaudoti ES bendrosios rinkos galimybėmis, negaunant ES narystės privilegijų ir įsipareigojimų.

Ekonominė integracija – ekonominio gyvenimo internacionalizacijos forma, valstybių ekonominis bendradarbiavimas pagal suderintą tarpvalstybinę ekonominę politiką.

Ekonominė ir valiutinė sąjunga (EVS) – aukščiausia ekonominės integracijos pakopa. Procesas, kurio metu ES valstybės narės suderino savo ekonominę ir pinigų politiką ir sukūrė bendrą valiutą.

Eksportuojamos produkcijos kainų indeksas – rodiklis, parodantis parduodamų prekių užsienio vartotojams kainų pasikeitimą.

Europos monetarinis institutas (EMI) – tai koordinuojanti institucija (ECB pirmtakas), įkurtas 1994 m., perėmusi Europos valiutos kooperacijos fondo funkcijas ir turėjusi parengti sąlygas paskutiniam EVS etapui.

Europos Sąjunga (ES) – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Prancūzija, VFR (1957 m.); Airija, Danija, D. Britanija (1973 m.); Graikija (1981 m.); Ispanija, Portugalija (1986 m.); Rytų Vokietija (1990 m.); Austrija, Suomija, Švedija (1995 m.); Lietuva, Latvija, Estija, Slovakija, Slovėnija, Lenkija, Čekija, Vengrija, Kipras, Malta (2004 m.); Bulgarija, Rumunija (2007 m.)

ESS 95 – Europos sąskaitų sistema 1995.

Eurosistema – ją sudaro Europos centrinis bankas (ECB) ir euro zonos valstybių narių nacionaliniai centriniai bankai. Eurosistema ir ECBS egzistuos paraleliai tol, kol bus euro neįsivedusių ES valstybių narių.

Euro zona – zona, kuriai priklauso ES valstybės narės, pagal sutartį įsivedusios eurą kaip bendrąją valiutą, ir kurioje vykdoma bendroji pinigų politika, vadovaujant ECB valdančiajai tarybai. ES valstybės, kuriose cirkuliuoja bendra valiuta – euras (Belgija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Graikija, Ispanija, Portugalija, Austrija, Suomija, Slovėnija).

F

Filipso kreivė – kreivė, nurodanti priklausomybę tarp nedarbo lygio ir infliacijos lygio.

Fiskalinė politika – tai biudžeto pajamų ir išlaidų formavimo principai ir praktika, kuri įgyvendinama keičiant vyriausybės išlaidų ir mokesčių lygį.

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos aiškinimas.

I

Ilgasis laikotarpis – tai laikotarpis, kai reikia kainas, darbo sutartis, mokesčius ir lūkesčius derinti prie naujų aplinkybių.

Importuojamos produkcijos kainų indeksas – rodiklis, parodantis kitose šalyse perkamų prekių kainų pasikeitimus.

Infliacija – prekių ir paslaugų bendrojo kainų lygio didėjimas, pasireiškiantis piniginio vieneto perkamosios galios smukimu.

Integracija – dalių, elementų jungimas į visumą.

K

Kainų indeksas – kainų pokyčių esamuoju laikotarpiu rodiklis, apskaičiuojamas kaip esamųjų metų kainų ir bazinių metų kainų santykis.

Kainų lygio stabilumas – bendrojo šalies kainų lygio, matuojamo kainų indeksu, stabilumas.

Konfiguracija – tarp savęs susijusių elementų, reiškinių išsidėstymas, pasiskirstymas.

Kontekstas – surištas; prasmės atžvilgiu išbaigta teksto ištrauka, leidžianti tiksliai suprasti į ją įeinančio žodžio, posakio ar sakinio reikšmę; kokio nors fakto, įvykio, reiškinių aplinkybės, sąlygos, aplinka.

Konvergencija – ekonominių, socialinių skirtumų nykimas, supanašėjimas, suartėjimas.

Koreliacinė analizė – statistikos metodas ryšio stiprumui tarp dviejų kintamųjų nustatyti.

Kriterijus – vertinimo pagrindas, matas.

M

Makroekonomika – ekonomikos disciplina, nagrinėjanti ekonominę sistemą kaip visumą ir pirmiausia bendrąjį užimtumą, nedarbą, nacionalinį produktą ir infliaciją.

Mastrichto sutartis (ES sutartis) – ši sutartis buvo pasirašyta 1992 m. ir dar labiau sustiprino Bendrijos konstitucinius pagrindus ir dalyvaujančias šalis susiejo tvirčiau nei įprastos suverenių valstybių sutartys. Jos tikslai: skatinti tolygią ir nuolatinę ekonominę – socialinę pažangą; įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką; bendradarbiauti teisingumo ir vidaus reikalų srityse; įsivesti bendrus pinigus ir įsteigti ECB.

Monetarinė politika – centrinio banko politika, reguliuojanti pinigų masės didėjimo tempus ar palūkanų normos pokyčius.

Muitų sąjunga – susitarimas tarp šalių panaikinti prekybinius barjerus, o taip pat nustatyti vieningus importo muitus toms šalims, kurios nėra susitarimo dalyvės.

N

Nacionalinis biudžetas – ekonominių piniginių santykių visuma, kurių dėka sudaromi ir naudojami pinigų fondai, skirti valstybės funkcijų ir uždavinių įgyvendinimui finansuoti.

Nacionalinio biudžeto pajamos – finansinių išteklių mobilizacija į įvairias valstybės valdymo struktūras.

Nacionaliniai centriniai bankai (NCB) – sudedamoji Europos centrinių bankų sistemos dalis, veikianti pagal Europos centrinio banko gaires bei nurodymus.

Nacionalinių sąskaitų sistema – tai sistema, apibūdinanti pagrindinius ekonominio gyvenimo reiškinius: gamybą, pajamas, vartojimą, kaupimą ir turtą.

Nedarbo lygis – bedarbių ir darbo jėgos santykis.

Nominalusis BVP (NBVP) – visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų per tam tikrą laiką (paprastai per metus), suma, apskaičiuota faktiškais kainomis.

P

Palūkanų norma – skolinamojo kapitalo kaina.

Parametras – dydis, apibūdinantis proceso, reiškinių, sistemos savybes.

Perkamosios galios standartas (PGS, angl. PPS) – tai bendros ES šalims narėms pasirinktos dirbtinės valiutos vienetas, su kuriuo apskaičiuojami šalių nacionalinių valiutų perkamosios galios paritetai. Vienas PGS visose šalyse atstovauja tam pačiam prekių ir paslaugų rinkiniui, tačiau kiekvienoje šalyje, atsižvelgiant į kainų lygį, reikia skirtingo nacionalinės valiutos kiekio tam, kad

būtų galima nupirkti šį prekių ir paslaugų rinkinį. Kitais žodžiais tariant, tai bendra valiuta, kuri panaikina kainų lygių skirtumus ir leidžia atlikti realius BVP palyginimus tarp šalių.

Pridėtinė vertė – prekių ir paslaugų vertės padidėjimas kiekvienoje gamybos stadijoje.

R

Realusis BVP (RBVP) – visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų per tam tikrą laiką (paprastai per metus), suma, apskaičiuota bazinių metų kainomis.

Redukuoti – pertvarkyti, supaprastinti.

S

Sąlyginė konvergencija – remiasi konvergencija tolydaus augimo tempo link ir sąlygoja pastovų vienam gyventojui tenkantį pajamų ir vartojimo lygį bei kapitalo / darbo santykį įvairiose šalyse.

Standartinis nuokrypis – duomenų sklaidos charakteristika, rodanti vidutinę duomenų sklaidą apie vidurkį.

SVKI – suderintas vartotojų kainų indeksas.

T

Tarptautinių atsiskaitymų bankas (TAB) – tai tarptautinė organizacija, kurios nariai yra 43 šalių centriniai bankai, Europos centrinis bankas ir Tarptautinis valiutos fondas.

TARGET – transeuropinė automatizuota atskirų atsiskaitymų realiu laiku greitojo lėšų pervedimo sistema yra atsiskaitymų realiu laiku sistema eurais.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) – tokios investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.

Tolydus augimas – situacija, kurios metu ekonominio modelio kintamieji (gyventojų skaičius, darbo jėgos dydis, gamybos apimtis, vienam gyventojui tenkančios pajamos, kapitalo apimtis) pasižymi pastoviu pokyčio tempu. Pokyčių tempai gali būti teigiami, neigiami arba lygūs nuliui.

Trendo funkcija – reiškinio vystimosi tendenciją atspindinti matematinė funkcija.

Tarptautinis valiutos fondas (TVF) – tarptautinė valiutinė kredito organizacija, reguliuojanti TVF priklausančių valstybių valiutinius santykius. Ji įkurta skatinti tarptautinį bendradarbiavimą pinigų ir valiutų kursų politikoje, stiprinti ekonomikos plėtrą, didinti užimtumą ir suteikti laikiną finansinę pagalbą šalių mokėjimų balanso problemoms spręsti.

Tvarumas – pastovumas, stabilumas, tvirtumas, nepalenkiamas.

V

Valiutinė sąjunga – integracijos etapas, kai patenkinami bendrosios rinkos reikalavimai ir šalys naudoja bendrus pinigus.

Valiutos kursas – vienos šalies pinigų kaina, išreikšta kitos šalies pinigais.

Valiutos kurso pakilimas – esant prisitaikančiai valiutos sistemai, vienos valiutos kurso padidėjimas kitos šalies valiutos atžvilgiu.

Valstybės biudžetas – tai valstybės pajamų ir išlaidų planas tam tikram laikui, dažniausiai metams, patvirtintas įstatymu.

Vartojimo prekių kainų indeksas (CPI) – vidutinis vartotojų nupirktų prekių ir paslaugų kainų lygis, apskaičiuojamas lyginant fiksuoto skaičiaus pirmojo būtinumo vartojimo prekių ir paslaugų vartotojo krepšelio vertinę išraišką atskirais laikotarpiais.

Verslo (ekonominis) ciklas – ekonominio augimo bei nuosmukio periodų kaitos procesas. Ciklą sudaro 4 fazės: nuosmukis, lūžis (depresija), ekonominis pakilimas, viršūnė.

PRIEDAI

BVP parametų padėties ir sklaidos charakteristikos 1999-2006 m.

<i>BVP parametrai</i>	<i>Minimali reikšmė</i>	<i>Maksimali reikšmė</i>	<i>Vidutinis lygis</i>	<i>Standartinis nuokrypis</i>	<i>Variacijos koef., proc.</i>
NBVP, mln. Lt	43666,7	81973,6	57807,6	13381,9	23
RBVP, mln. Lt	43880,9	71293	55882,1	9973,6	18
BVP, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, Lt	12391	24145	16755,1	4095	24

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

BVP pokyčiai, palyginti su ankstesniais metais, procentais

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
ES-25	2,0	1,2	1,3	2,4	1,7	2,9	EU-25
ES-27	2,0	1,2	1,3	2,4	1,7	2,9	EU-27
Airija	5,8	6,0	4,3	4,3	5,5	5,3 ^P	<i>Ireland</i>
Austrija	0,8	0,9	1,1	2,4	2,0	3,1 ^P	<i>Austria</i>
Belgija	0,8	1,5	1,0	3,0	1,1	2,7 ^P	<i>Belgium</i>
Bulgarija	4,1	4,9	4,5	5,6	5,5	6,0 ^P	<i>Bulgaria</i>
Čekijos Respublika	2,5	1,9	3,6	4,2	6,1	6,0 ^P	<i>Czech Republic</i>
Danija	0,7	0,5	0,4	2,1	3,1	3,0 ^P	<i>Denmark</i>
Estija	7,7	8,0	7,1	8,1	10,5	10,9 ^P	<i>Estonia</i>
Graikija	5,1	3,8	4,8	4,7	3,7	3,8 ^P	<i>Greece</i>
Ispanija	3,6	2,7	3,0	3,2	3,5	3,8 ^P	<i>Spain</i>
Italija	1,7	0,3	0,1	0,9	0,1	2,0	<i>Italy</i>
Jungtinė Karalystė	2,4	2,1	2,7	3,3	1,9	2,8	<i>United Kingdom</i>
Kipras	4,0	2,0	1,8	4,2	3,9	3,8 ^P	<i>Cyprus</i>
Latvija	8,0	6,5	7,2	8,6	10,2	11,0 ^P	<i>Latvia</i>
Lenkija	1,1	1,4	3,8	5,3	3,5	5,2 ^P	<i>Poland</i>
Lietuva	6,6	6,9	10,3	7,3	7,6	7,5¹	<i>Lithuania</i>
Liuksemburgas	2,5	3,8	1,3	3,6	4,0	5,5 ^P	<i>Luxembourg</i>
Malta	-1,1	1,9	-2,3	0,8	2,2	2,3 ^P	<i>Malta</i>
Nyderlandai	1,9	0,1	0,3	2,0	1,5	3,0 ^P	<i>Netherlands</i>
Portugalija	2,0	0,8	-1,1	1,2	0,4	1,2 ^P	<i>Portugal</i>
Prancūzija	1,9	1,0	1,1	2,3	1,2	2,2 ^P	<i>France</i>
Rumunija	5,7	5,1	5,2	8,4	4,1	7,2 ^P	<i>Romania</i>
Slovakija	3,2	4,1	4,2	5,4	6,0	6,7 ^P	<i>Slovakia</i>
Slovėnija	2,7	3,5	2,7	4,4	4,0	4,8 ^P	<i>Slovenia</i>
Suomija	2,6	1,6	1,8	3,7	2,9	4,9 ^P	<i>Finland</i>
Švedija	1,1	2,0	1,7	4,1	2,9	4,0 ^P	<i>Sweden</i>
Vengrija	4,1	4,3	4,1	4,9	4,2	3,9	<i>Hungary</i>
Vokietija	1,2	0,0	-0,2	1,2	0,9	2,5	<i>Germany</i>

Šaltinis: EUROSTAT duomenų bazė New Cronos (2007 m. vasario 20 d.).

ES – 25, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija.

ES – 27, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija, Bulgarija, Rumunija.

BVP, tenkantis vienam gyventojui, perkamosios galios standartais¹²

	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^P	
ES-25	20800	21500	21800	22700	23500	24500	EU-25
ES-27	19900	20600	20800	21800	22500	...	EU-27
Airija	26800	28500	29300	30800	32600	34100	<i>Ireland</i>
Austrija	25400	25800	26900	28000	28900	30200	<i>Austria</i>
Belgija	24400	25300	25900	27100	27700	29000	<i>Belgium</i>
Bulgarija	5800	6100	6700	7200	7700	8400	<i>Bulgaria</i>
Čekijos Respublika	13700	14600	15400	16400	17300	18700	<i>Czech Republic</i>
Danija	26000	26100	26000	27100	28600	30000	<i>Denmark</i>
Estija	9100	10100	11100	12100	14000	15900	<i>Estonia</i>
Graikija	15300	16600	17500	18500	19700	20800	<i>Greece</i>
Ispanija	19400	20500	21100	21900	23000	24000	<i>Spain</i>
Italija	23300	23700	23100	23400	23600	24400	<i>Italy</i>
Jungtinė Karalystė	23600	25000	25300	26800	27600	28800	<i>United Kingdom</i>
Kipras	17600	17800	18600	19900	20900	21700	<i>Cyprus</i>
Latvija	7700	8300	9000	9900	11300	12800	<i>Latvia</i>
Lenkija	9600	10000	10200	11000	11700	12500	<i>Poland</i>
Lietuva	8400	9000	10200	11100	12200	13500	Lithuania
Liuksemburgas	44700	47500	51500	54700	58900	63000	<i>Luxembourg</i>
Malta	15400	16100	16200	16200	16500	17100	<i>Malta</i>
Nyderlandai	26500	27000	27000	28300	29500	30900	<i>Netherlands</i>
Portugalija	16600	17100	15900	16300	16700	17100	<i>Portugal</i>
Prancūzija	23700	24100	23400	24500	25400	26300	<i>France</i>
Rumunija	5500	6100	6500	7400	8000	8800	<i>Romania</i>
Slovakija	10100	11000	11500	12400	13400	14600	<i>Slovakia</i>
Slovėnija	15400	16000	16800	18200	19200	20500	<i>Slovenia</i>
Suomija	24100	24700	23700	25200	25900	27700	<i>Finland</i>
Švedija	24000	24500	25100	26200	26900	28500	<i>Sweden</i>
Vengrija	11900	12700	13200	13900	14700	15600	<i>Hungary</i>
Vokietija	22900	23400	24500	25200	25800	27000	<i>Germany</i>

Šaltinis: EUROSTAT duomenų bazė New Cronos (2007 m. vasario 20 d.).

ES – 25, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija.

ES – 27, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija, Bulgarija, Rumunija.

¹² Perkamosios galios standartas (PGS, angl. PPS) – tai bendros ES šalims narėms pasirinktos dirbtinės valiutos vienetas, su kuriuo apskaičiuojami šalių nacionalinių valiutų perkamosios galios paritetai. Vienas PGS visose šalyse atstovauja tam pačiam prekių ir paslaugų rinkiniui, tačiau kiekvienoje šalyje, atsižvelgiant į kainų lygį, reikia skirtingo nacionalinės valiutos kiekio tam, kad būtų galima nupirkti šį prekių ir paslaugų rinkinį. Kitais žodžiais tariant, tai bendra valiuta, kuri panaikina kainų lygių skirtumus ir leidžia atlikti realius BVP palyginimus tarp šalių.

Pagrindiniai Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 1999-2006 m.

Rodikliai	Metai							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vidutinis metinis gyventojų skaičius, tūkst.	3524,2	3499,5	3481,3	3469,1	3454,2	3435,6	3414,3	3394,1
Nedarbo lygis (gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis), proc.	14,6	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,9
Infliacija (gruodžio mėn., palyginti su praėjusių metų gruodžio mėn.), proc.	0,3	1,4	2,0	-1,0	-1,3	2,9	3,0	4,5
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	987,4	970,8	982,3	1013,9	1072,6	1149,3	1276,2	1500,2
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Lt	722,4	692,2	699,4	728,4	786,4	835,5	916,7	1096,0
Šalies ūkio darbuotojų realiojo darbo užmokesčio indeksai, proc.	104,9	94,9	99,7	103,8	109,3	104,9	106,8	115,2
Vidutinė senatvės pensija, Lt	310,16	312,54	317,61	323,05	340,50	371,55	420,29	
Bankų paskolų litais vidutinės palūkanos, proc. ¹³	13	11,9	9,3	6,6	5,8	5,7	5,2	5
Bendrosios žemės ūkio produkcijos indeksai palyginamosiomis kainomis, proc.	85,5	105,4	95,0	107,4	107,7	99,6	102,0	91,3
Visos pramonės parduotos produkcijos (be PVM ir akcizo) indeksai palyginamosiomis kainomis, proc.	88,8	102,2	116,0	103,1	116,1	110,8	107,1	107,3
Šalies teritorijoje atliktų statybos darbų savo jėgomis indeksai palyginamosiomis kainomis, proc.	90,7	82,0	106,8	121,9	127,9	107,3	111,5	121,4
Eksportas, mlrd. Lt	11,0	14,2	17,1	19,1	21,3	25,8	32,8	38,8
Eksporto pokytis, proc. ¹⁴	-	28,86	20,60	11,69	11,22	21,43	26,91	18,44
Importas, mlrd. Lt	18,5	20,9	24,2	27,5	29,4	34,4	43,2	53,1
Importo pokytis, proc. ¹⁵	-	12,80	16,12	13,36	7,13	16,80	25,50	22,99
Balansas, mlrd. Lt	-7,5	-6,7	-7,1	-8,4	-8,1	-8,6	-10,4	-14,3
Tiesioginės užsienio investicijos, metų pradžioje, mln. Lt	6501,2	8252,1	9337,3	10661,9	13183,8	13699,4	16192,6	23895,8
TUI pokytis, proc. ¹⁶	-	26,93	13,15	14,19	23,65	3,9	18,2	47,56
Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, Lt	1838	2350	2678	3068	3808	3976	4727	7022
Materialinės investicijos, mln. Lt	6310	6553	7824	8124	8678	10097	12186	15169
Materialinių investicijų pokytis, proc. ¹⁷	-	3,85	19,39	3,83	6,8	24,29	20,69	24,48
Materialinės investicijos vienam gyventojui, Lt	1790	1873	2247	2342	2512	2939	3569	4482
Palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, palyginamosiomis kainomis, proc.	-	105,3	121,0	103,8	106,2	112,6	116,0	118,5
Bendrasis vidaus produktas, veikusiomis kainomis, mln. Lt	43666,7	45673,8	48584,6	51971,2	56804	62586,7	71200,1	81973,6
Bendrojo vidaus produkto pokyčiai, proc.	-1,5	4,1	6,6	6,9	10,3	7,3	7,6	7,5
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, Lt	12391	13052	13956	14981	16445	18217	20854	24145

Šaltinis: LR Statistikos departamentas.

¹³ Lietuvos banko duomenys.¹⁴ Apskaičiuota autorės, remiantis nesuapvalintais duomenimis.¹⁵ Apskaičiuota autorės, remiantis nesuapvalintais duomenimis.¹⁶ Apskaičiuota autorės.¹⁷ Apskaičiuota autorės.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bazinė mėnesinė alga, Lt	105	105	115 (nuo 2004 05)	115	115	115
Pagrindinis neapmokestinamas pajamų dydis, Lt	214	290	290	290	290	320
Minimalusis gyvenimo lygis, Lt	125	125	125	125	125	130
Minimalioji mėnesinė alga, Lt	430	450 (nuo 2003 09)	500 (nuo 2004 05)	550 (nuo 2005 07)	600 (nuo 2006 07)	600
Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija, Lt	147 (nuo 2002 09)	152 (nuo 2003 05)	172 (nuo 2004 04)	200 (nuo 2005 07)	230 (nuo 2006 07)	266 (nuo 2007 02)

Šaltinis: LR Statistikos departamentas.

Nominalaus ir realaus BVP prognozavimas 2007-2008 m.

Atliekant prognozę kiekybiniais metodais remiamasi dinaminėmis intervalinėmis eilutėmis. Šiuo atveju prognozė atlikta naudojant statistinę linijinę trendo funkciją, kuri yra apskaičiuojama pagal buvusias reikšmes „pastumiant jas į priekį“. Šio trendo funkcija pasirinkta todėl, kad atlikus skaičiavimus Exceliu, nustatytas tiesinio trendo atveju prognozės tikslumas yra 93 proc. (t. y. $R^2=0,9303$), kas parodo tai, kad kiti prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 7 proc., kai tuo tarpu logaritminio trendo funkcijos determinacijos koeficientas yra mažesnis, t. y. $R^2=0,74$, kas rodo mažesnę prognozavimo patikimumą.

1 lentelė

Faktiškas NBVP ir pagal tiesinį trendą gautos aplygintos reikšmės

Periodas	BVP mln. Lt (y_t)	t	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t = 5269,3t + 34096$
1999	43666,7	1	1	1906777712,06	43666,67	39365,3
2000	45673,8	2	4	2086095823,60	91347,60	44634,6
2001	48584,6	3	9	2360467122,11	145753,92	49903,9
2002	51971,2	4	16	2701007315,43	207884,86	55173,2
2003	56804,0	5	25	3226699150,77	284020,21	60442,5
2004	62586,7	6	36	3917093232,26	375520,11	65711,8
2005	71200,1	7	49	5069458314,02	498400,90	70981,1
2006	81973,6	8	64	6719663149,02	655788,41	76250,4
SUMA	462460,7	36	204	27987261819,27	2302382,68	462462,8

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

2 lentelėje apskaičiuojamos pagal linijinio trendo funkciją prognozuojamos 2007-2008 m. NBVP reikšmės ir kiekvienam atvejui prognozavimo paklaidos. Apskaičiuotos standartinės regresijos ir prognozės paklaidos leidžia numatyti ribas, kuriose keisis prognozuojamos 2007-2008 m. NBVP reikšmės esant 93 proc. patikimumui, kai pasikliautinumo intervalo tikimybė 95 proc. (žr. 2 lent.).

2 lentelė

2007-2008 m. prognozuojamas NBVP ir jo nukrypimo ribos pagal tiesinį trendą

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamo periodo eilės Nr.	Standartinė regresijos paklaida (S_r)	Standartinė prognozės paklaida ($S_{\hat{y}_t}$)	Pagal lygtį prognozuojama reikšmė	Apatinė riba ($-2 S_{\hat{y}_t}$)	Viršutinė riba ($+2 S_{\hat{y}_t}$)
2007	9	3302,57	2178,2	81519,7	77163,3	85876,1
2008	10	3302,57	2808,2	86789	81172,6	92405,4

Šaltinis: apskaičiuota autorės.

$$S_r^2 = (27987261819,27 - 34096 * 462460,7 - 5269,3 * 2302382,68) / 10 - 2 = 87255844,13 / 8 = 10906980,52$$

$$S_r = 3302,57$$

$$9\text{-ojo periodo stand. prognozės pakl.: } 1 + 1/9 + (1 + 8/2)^2 / (204 - 1296/9) = 0,435$$

$$S_{\hat{y}_t} = \sqrt{0,435} * 3302,57 = 2178,2$$

$$10\text{-ojo periodo stand. prognozės pakl.: } 1 + 1/10 + (2 + 9/2)^2 / (204 - 1296/9) = 0,723$$

$$S_{\hat{y}_t} = \sqrt{0,723} * 3302,57 = 2808,2$$

Funkcijos tikslumą atspindi vidutinė absoliutinė procentinė paklaida (MAPE) ir vidutinė procentinė paklaida (MPE):

$$MAPE = \frac{1}{8} \left(\frac{|43666,7 - 39365,3|}{43666,7} + \frac{|45673,8 - 44634,6|}{45673,8} + \frac{|48584,6 - 49903,9|}{48584,6} + \frac{|51971,2 - 55173,2|}{51971,2} + \frac{|56804 - 60442,5|}{56804} + \frac{|62586,7 - 65711,8|}{62586,7} + \frac{|71200,1 - 70981,1|}{71200,1} + \frac{|81973,6 - 76250,4|}{81973,6} \right) \cdot 100\% \approx 5\%$$

$$MPE = \frac{1}{8} \left(\frac{43666,7 - 39365,3}{43666,7} + \frac{45673,8 - 44634,6}{45673,8} + \frac{48584,6 - 49903,9}{48584,6} + \frac{51971,2 - 55173,2}{51971,2} + \frac{56804 - 60442,5}{56804} + \frac{62586,7 - 65711,8}{62586,7} + \frac{71200,1 - 70981,1}{71200,1} + \frac{81973,6 - 76250,4}{81973,6} \right) \cdot 100\% \approx 0.$$

Remiantis gautomis MAPE ir MPE reikšmėmis, galima teigti, kad funkcijos tikslumas yra didelis.

Analogiškai prognozuojamos RBVP reikšmės 2007-2008 m., t. y. pasirinkta trendo funkcija, nes atlikus skaičiavimus Exceliu, nustatytas tiesinio trendo atveju prognozės tikslumas yra 98 proc. (t. y. $R^2=0,9842$), kas parodo tai, kad kiti prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 2 proc., kai tuo tarpu logaritminio trendo funkcijos determinacijos koeficientas yra mažesnis, t. y. $R^2=0,79$, kas rodo mažesnę prognozavimo patikimumą.

3 lentelė

Faktiškas RBVP ir pagal tiesinį trendą gautos aplygintos reikšmės

Periodas	BVP mln. Lt (y _t)	t	t ²	y _t ²	t* y _t	ŷ _t = 4039,4t + 37705
1999	43880,9	1	1	1925533385	43880,9	41744,4
2000	45673,8	2	4	2086096006	91347,6	45783,8
2001	48709	3	9	2372566681	146127	49823,2
2002	52078,1	4	16	2712128500	208312,4	53862,6
2003	57450,6	5	25	3300571440	287253	57902
2004	61655,9	6	36	3801450005	369935,4	61941,4
2005	66315,4	7	49	4397732277	464207,8	65980,8
2006	71293	8	64	5082691849	570344	70020,2
SUMA	447056,7	36	204	25678770143	2181408	447058,4

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

4 lentelėje apskaičiuojamos pagal linijinio trendo funkciją prognozuojamos 2007-2008 m. RBVP reikšmės ir kiekvienam atvejui prognozavimo paklaidos. Apskaičiuotos standartinės regresijos ir prognozės paklaidos leidžia numatyti ribas, kuriose keisis prognozuojamos 2007-2008 m. RBVP reikšmės esant 98 proc. patikimumui, kai pasikliautinumo intervalo tikimybė 95 proc. (žr. 4 lent.).

4 lentelė

2007-2008 m. prognozuojamas RBVP ir jo nukrypimo ribos pagal tiesinį trendą

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamo periodo eilės Nr.	Standartinė regresijos paklaida (S_r)	Standartinė prognozės paklaida (S_{yt})	Pagal lygtį prognozuojama reikšmė	Apatinė riba ($-2 S_{yt}$)	Viršutinė riba ($+2 S_{yt}$)
2007	9	1168,2	770,5	74059,6	72518,6	75600,6
2008	10	1168,2	993,3	78099	76112,4	80085,6

Šaltinis: apskaičiuota autorės.

Funkcijos tikslumą atspindi vidutinė absoliutinė procentinė paklaida (MAPE) ir vidutinė procentinė paklaida (MPE), kurios atitinkamai, taikant Excel skaičiuoklę, gautos 1,8 proc. ir 0. Tai reiškia, kad funkcija labai tiksli.

SVKI pokyčiai (vidutiniai metiniai), procentais

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
ES-25	2,2	2,1	2,0	2,0	2,2	2,2	EU-25
ES-27	EU-27
Airija	4,0	4,7	4,0	2,3	2,2	...	<i>Ireland</i>
Austrija	2,3	1,7	1,3	2,0	2,1	1,7**	<i>Austria</i>
Belgija	2,4	1,6	1,5	1,9	2,5	2,3	<i>Belgium</i>
Bulgarija	7,4	5,8	2,3	6,1	5,0	7,3	<i>Bulgaria</i>
Čekijos Respublika	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,6	2,1	<i>Czech Republic</i>
Danija	2,3	2,4	2,0	0,9	1,7	1,9	<i>Denmark</i>
Estija	5,6	3,6	1,4	3,0	4,1	4,4	<i>Estonia</i>
Graikija	3,7	3,9	3,4	3,0	3,5	3,3	<i>Greece</i>
Ispanija	2,8	3,6	3,1	3,1	3,4	3,6	<i>Spain</i>
Italija	2,3	2,6	2,8	2,3	2,2	2,2	<i>Italy</i>
Jungtinė Karalystė	1,2	1,3	1,4	1,3	2,1	2,3	<i>United Kingdom</i>
Kipras	2,0	2,8	4,0	1,9	2,0	2,2	<i>Cyprus</i>
Latvija	2,5	2,0	2,9	6,2	6,9	6,6	<i>Latvia</i>
Lenkija	5,3	1,9	0,7	3,6	2,2	1,3	<i>Poland</i>
Lietuva	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7	3,8	<i>Lithuania</i>
Liuksemburgas	2,4	2,1	2,5	3,2	3,8	3,0	<i>Luxembourg</i>
Malta	2,5	2,6	1,9	2,7	2,5	2,6	<i>Malta</i>
Nyderlandai	5,1	3,9	2,2	1,4	1,5	1,7*	<i>Netherlands</i>
Portugalija	4,4	3,7	3,3	2,5	2,1	3,0	<i>Portugal</i>
Prancūzija	1,8	1,9	2,2	2,3	1,9	1,9	<i>France</i>
Rumunija	34,5	22,5	15,3	11,9	9,1	6,6	<i>Romania</i>
Slovakija	7,2	3,5	8,4	7,5	2,8	4,3	<i>Slovakia</i>
Slovėnija	8,6	7,5	5,7	3,7	2,5	2,5	<i>Slovenia</i>
Suomija	2,7	2,0	1,3	0,1	0,8	1,3	<i>Finland</i>
Švedija	2,7	1,9	2,3	1,0	0,8	1,5	<i>Sweden</i>
Vengrija	9,1	5,2	4,7	6,8	3,5	4,0	<i>Hungary</i>
Vokietija	1,9	1,4	1,0	1,8	1,9	1,8	<i>Germany</i>

Šaltinis: EUROSTAT duomenų bazė New Cronos (2007 m. vasario 20 d.).

ES – 25, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija.

ES – 27, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija, Bulgarija, Rumunija.

Mastrichto infliacijos kriterijaus taikymas

	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.
Trijų ES narių, kuriose mažiausia infliacija, infliacijos vidurkis, proc.	0,6	1,2	1,6	1,1	1,2
Mastrichto sutarties nustatyta infliacijos riba, proc.	2,1	2,7	3,1	2,6	2,7

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis.

SVKI prognozavimas 2007-2008 m.

1 lentelė

Faktiškas SVKI ir pagal daugialypę regresijos lygtį gautos aplygintos reikšmės

Periodas	SVKI, proc. (y_t)	t	t^2	y_t^2	$t \cdot y_t$	$\hat{y}_t = 0,2173t^2 - 1,6994t + 3,4946$
1999	1,5	1	1	2,25	1,5	2,0125
2000	1,1	2	4	1,21	2,2	0,965
2001	1,6	3	9	2,56	4,8	0,3521
2002	0,3	4	16	0,09	1,2	0,1738
2003	-1,1	5	25	1,21	-5,5	0,4301
2004	1,2	6	36	1,44	7,2	1,121
2005	2,7	7	49	7,29	18,9	2,2465
2006	3,8	8	64	14,44	30,4	3,8066
SUMA	11,1	36	204	30,49	60,7	11,1076

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

Atlikus skaičiavimus Exceliu, nustatyta, kad aproksimacijos paklaida (vidutinė prognozavimo paklaida) yra 41 proc., o tai parodo, kad pasirinktos funkcijos tikslumas yra tik patenkinamas.

**Valstybės skolos ir biudžeto deficito, procentais, palyginti su BVP, padėties ir sklaidos
charakteristikos 1999-2006 m.**

<i>Valstybės finansų parametrai</i>	<i>Minimali reikšmė</i>	<i>Maksimali reikšmė</i>	<i>Vidutinis lygis</i>	<i>Standartinis nuokrypis</i>
Valstybės skola, proc., palyginti su BVP	18,7	23,6	21,26	1,98
Biudžeto deficitai, proc., palyginti su BVP	0,5	3,6	1,79	1,01

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

Valdžios sektoriaus bendroji skola, palyginti su BVP, procentais

	2001	2002	2003	2004	2005	
ES-25	62,0	60,4	62,0	62,4	63,2	EU-25
ES-27	EU-27
Airija	35,9	32,2	31,1	29,7	27,4	<i>Ireland</i>
Austrija	67,0	65,8	64,6	63,8	63,4	<i>Austria</i>
Belgija	108,0	103,3	98,6	94,3	93,2	<i>Belgium</i>
Bulgarija	66,2	54,0	46,1	38,6	29,9	<i>Bulgaria</i>
Čekijos Respublika	26,3	28,5	30,1	30,7	30,4	<i>Czech Republic</i>
Danija	48,0	46,8	44,4	42,6	35,9	<i>Denmark</i>
Estija	4,7	5,6	5,7	5,2	4,5	<i>Estonia</i>
Graikija	114,4	110,7	107,8	108,5	107,5	<i>Greece</i>
Ispanija	56,3	52,5	48,7	46,2	43,1	<i>Spain</i>
Italija	110,9	105,6	104,3	103,9	106,6	<i>Italy</i>
Jungtinė Karalystė	38,7	37,5	38,9	40,4	42,4	<i>United Kingdom</i>
Kipras	61,9	64,7	69,1	70,3	69,2	<i>Cyprus</i>
Latvija	15,0	13,5	14,4	14,5	12,1	<i>Latvia</i>
Lenkija	36,7	39,8	43,9	41,9	42,0	<i>Poland</i>
Lietuva	22,9	22,2	21,2	19,4	18,7	<i>Lithuania</i>
Liuksemburgas	6,7	6,5	6,3	6,6	6,0	<i>Luxembourg</i>
Malta	63,5	60,1	70,2	74,9	74,2	<i>Malta</i>
Nyderlandai	51,5	50,5	52,0	52,6	52,7	<i>Netherlands</i>
Portugalija	53,6	55,5	57,0	58,6	64,0	<i>Portugal</i>
Prancūzija	56,8	58,2	62,4	64,4	66,6	<i>France</i>
Rumunija	...	23,8	20,7	18,0	15,2	<i>Romania</i>
Slovakija	49,2	43,3	42,7	41,6	34,5	<i>Slovakia</i>
Slovėnija	28,4	29,1	28,5	28,7	28,0	<i>Slovenia</i>
Suomija	43,6	41,3	44,3	44,3	41,3	<i>Finland</i>
Švedija	54,3	52,0	51,8	50,5	50,4	<i>Sweden</i>
Vengrija	52,2	54,0	55,8	56,3	57,7	<i>Hungary</i>
Vokietija	59,6	60,3	63,9	65,7	67,9	<i>Germany</i>

Šaltinis: EUROSTAT duomenų bazė New Cronos (2007 m. vasario 20 d.).

ES – 25, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija.

ES – 27, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija, Bulgarija, Rumunija.

Valdžios sektoriaus deficitas (-) / perteklius (+), palyginti su BVP, procentais

	2001	2002	2003	2004	2005	
ES-25	-1,3	-2,3	-3,0	-2,7	-2,3	EU-25
ES-27	EU-27
Airija	0,8	-0,4	0,3	1,5	1,1	Ireland
Austrija	0,0	-0,5	-1,6	-1,2	-1,5	Austria
Belgija	0,6	0,0	0,0	0,0	-2,3	Belgium
Bulgarija	1,9	0,1	0,3	1,9	3,1	Bulgaria
Čekijos Respublika	-5,7	-6,8	-6,6	-2,9	-3,6	Czech Republic
Danija	1,4	1,2	1,1	2,7	4,9	Denmark
Estija	-0,3	0,4	2,0	2,3	2,3	Estonia
Graikija	-4,9	-5,2	-6,1	-7,8	-5,2	Greece
Ispanija	-0,5	-0,3	0,0	-0,2	1,1	Spain
Italija	-3,1	-2,9	-3,5	-3,4	-4,1	Italy
Jungtinė Karalystė	1,0	-1,7	-3,3	-3,2	-3,3	United Kingdom
Kipras	-2,3	-4,4	-6,3	-4,1	-2,3	Cyprus
Latvija	-2,1	-2,3	-1,2	-0,9	0,1	Latvia
Lenkija	-3,7	-3,2	-4,7	-3,9	-2,5	Poland
Lietuva	-2,1	-1,5	-1,3	-1,5	-0,5	Lithuania
Liuksemburgas	6,1	2,1	0,3	-1,1	-1,0	Luxembourg
Malta	-6,4	-5,5	-10,0	-5,0	-3,2	Malta
Nyderlandai	-0,2	-2,0	-3,1	-1,8	-0,3	Netherlands
Portugalija	-4,3	-2,9	-2,9	-3,2	-6,0	Portugal
Prancūzija	-1,5	-3,2	-4,2	-3,7	-2,9	France
Rumunija	-3,3	-2,0	-1,7	-1,3	-0,4	Romania
Slovakija	-6,5	-7,7	-3,7	-3,0	-3,1	Slovakia
Slovėnija	-4,1	-2,5	-2,8	-2,3	-1,4	Slovenia
Suomija	5,0	4,1	2,5	2,3	2,7	Finland
Švedija	2,5	-0,2	0,1	1,8	3,0	Sweden
Vengrija	-3,4	-8,2	-6,3	-5,3	-6,5	Hungary
Vokietija	-2,8	-3,7	-4,0	-3,7	-3,2	Germany

Šaltinis: EUROSTAT duomenų bazė New Cronos (2007 m. vasario 20 d.).

ES – 25, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija.

ES – 27, t. y. Airija, Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija, Bulgarija, Rumunija.

**Valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, procentais, palyginti su BVP, prognozavimas
2007-2008 m.**

Prognozuojant valdžios sektoriaus skolos santykį su BVP, proc. pasirinkta daugialypės regresijos funkcija, nes tiesinio trendo atveju prognozės tikslumas 90 proc., o logaritminio trendo atveju 70 proc., kai tuo tarpu šiuo (daugialypės regresijos) atveju prognozavimo tikslumas didžiausias, t. y. 92 proc. Skaičiavimai atlikti Exceliu (žr. 1 lent.).

1 lentelė

**Faktiška valdžios sektoriaus skola, proc., palyginti su BVP, ir pagal daugialypę regresijos
lygtį gautos aplygintos reikšmės**

Periodas	Skola, proc., palyginti su BVP, (y_t)	t	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t = -0,0542 t^2 - 0,2804t + 23,905$
1999	23	1	1	529	23	23,5704
2000	23,6	2	4	556,96	47,2	23,1274
2001	22,9	3	9	524,41	68,7	22,576
2002	22,3	4	16	497,29	89,2	21,9162
2003	21,2	5	25	449,44	106	21,148
2004	19,5	6	36	380,25	117	20,2714
2005	18,7	7	49	349,69	130,9	19,2864
2006	18,9	8	64	357,21	151,2	18,193
SUMA	170,1	36	204	3644,25	733,2	170,0888

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

2007 m. valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP, proc., turėtų mažėti ir sudarytų apie 17 proc. 2008 m. pastarasis santykis turėtų dar daugiau sumažėti ir siektų 15,7 proc.

MPE \approx -0,06 proc.; MAPE \approx 2,4 proc.; vadinasi, funkcija labai tiksli.

Prognozuojant valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir BVP santykį, proc. 2007-2008 m. atitinkamai vėl pasirinkta daugialypės regresijos funkcija, nes, kaip matyti, pastarasis santykis keitėsi netolygiai (žr. 2 lent.). Be visa ko, logaritminio trendo atveju prognozavimo tikslumas 72 proc., tuo tarpu daugialypės regresijos atveju, prognozavimo tikslumas 78 proc. Skaičiavimai atlikti Exceliu (žr. 2 lent.).

Faktiškas valdžios sektoriaus biudžeto deficitai, proc., palyginti su BVP, ir pagal daugialypę regresijos lygtį gautos aplygintos reikšmės

Periodas	Biudžeto deficitai, proc., palyginti su BVP, (y_t)	t	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t = -0,0554 t^2 + 0,8446t - 4,1768$
1999	-2,9	1	1	8,41	-2,9	-3,3876
2000	-3,6	2	4	12,96	-7,2	-2,7092
2001	-2	3	9	4	-6	-2,1416
2002	-1,4	4	16	1,96	-5,6	-1,6848
2003	-1,2	5	25	1,44	-6	-1,3388
2004	-1,5	6	36	2,25	-9	-1,1036
2005	-0,5	7	49	0,25	-3,5	-0,9792
2006	-1,2	8	64	1,44	-9,6	-0,9656
SUMA	-14,3	36	204	32,71	-49,8	-14,3104

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

2007 m. valdžios sektoriaus biudžeto deficito santykis su BVP, proc. turėtų sudaryti -1,1 proc., t. y. mažėtų lyginant su 2006 m. Kitais, 2008 m., pastarasis santykis vėl padidėtų ir sudarytų 1,3 proc.

Atlikus skaičiavimus Exceliu, nustatyta, kad aproksimacijos paklaida (vidutinė prognozavimo paklaida) yra 28 proc., o tai parodo, kad pasirinktos funkcijos tikslumas yra tik patenkinamas (t. y. $MPE \approx -10$; $MAPE \approx 28$ proc.).

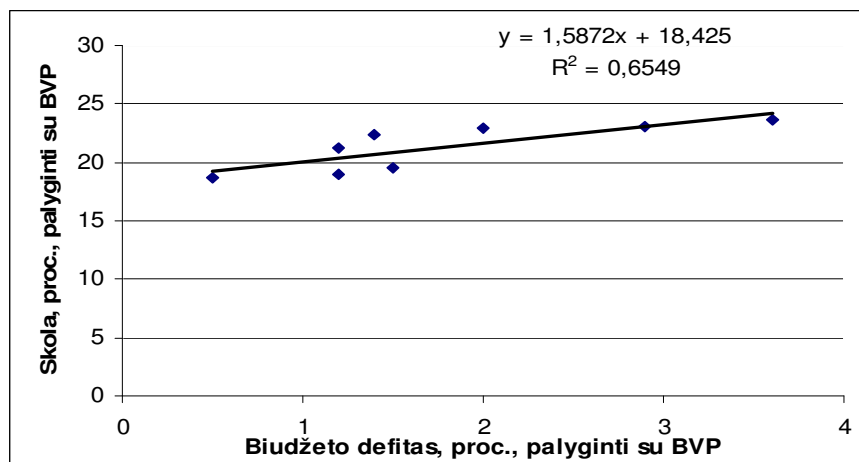
Valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, procentais, palyginti su BVP, tiesinė regresinė analizė

Pirma, nustatyta, kad tarp valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, yra stiprus tiesioginis ryšys, nes koreliacijos koef. 0,81.

Antra, apskaičiuota, kad valdžios sektoriaus skolos santykio su BVP, proc. kitimą galima paaiškinti biudžeto deficito, proc., palyginti su BVP, kitimu 65 proc., t. y. determinacijos koef. 0,6549.

Trečia, gauta regresijos lygtis: $y=1,5872x+18,425$, kuria remiantis, nustatyta, jei biudžeto deficito santykis su BVP, proc. padidėja 1 proc. punktu, tai valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP, proc. padidėja 1,59 proc. punktais.

Skaičiavimai atlikti Exceliu (žr. 1 pav.)

1 pav. Valdžios sektoriaus skolos ir biudžeto deficito, procentais, palyginti su BVP, tiesinės regresijos kreivė ir funkcija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ECB pranešimu apie konvergenciją 2006 m.

Big Mac'o teorija

Tarptautinis konkurencingumas gali būti išmatuotas *realiuoju keitimo kursu (kitaip vadinamu perkamosios galios kursu)*, kuris parodo santykinę prekių iš įvairių šalių kainą, išmatuota vienoda valiuta.

Perkamosios galios pariteto kursas yra toks kursas, kuris tam tikru laikotarpiu atitinka realųjį valiutos keitimo kursą.

Šiomis dienomis realiame gyvenime perkamosios galios pariteto teorija praktiškai realizuojama *Big Mac indekso* skaičiavimo principu. 2006 m. gegužės mėn. įtakingasis „The Economist“ paskelbė *Big Mac'o* indekso skaičiavimo 20 metų jubiliejų. Šio *indekso taikymo pagrindas yra vadinamoji perkamosios galios pariteto (PGP) teorija*, pagal kurią ilguoju laikotarpiu dviejų valiutų kursas turėtų priklausyti nuo jų perkamosios galios, t. y. galimybių nupirkti nustatytą prekių ir paslaugų krepšelį. *Big Mac'o* metodą galima traktuoti kaip mėginimą supaprastinti PGP teoriją, vietoje gausaus gėrybių krepšelio parenkant tik vieną prekę – *Big Mac'o* mėsainį. Šios prekės išskirtinė savybė yra ta, kad ji gaminama net 120 pasaulio valstybių, be to, jos sudėtis ir kokybė visur yra beveik vienoda.

Teoriniu požiūriu šis jaunimo numylėtas mėsainis turėtų gana tiksliai atspindėti konkrečioje šalyje susiklosčiusį kainų lygį, taigi kartu ir *nacionalinės valiutos „vertę“ kitų valiutų atžvilgiu*. Jei visų valiutų kursai būtų „teisingi“, amerikietis, turintis nustatytą dolerių sumą (žr.1 lent. – kur šiuo metu minėtas mėsainis JAV vidutiniškai kainuoja 3,10 dol.) kišenėje, galėtų visose šalyse, išsikeitęs ją į nacionalinę valiutą, nusipirkti vieną seną gerą *Big Mac'ą*.

Tačiau tikrovėje viskas yra daug sudėtingiau. Antai Kinijoje *Big Mac'as* kainuoja 10,5 juanio, todėl, neišėjus iš *McDonald's* restorano, darytina išvada, kad vienas doleris „vertas“ 3,39 juanio. Iš tikrųjų, valiutų rinkoje doleris kainuoja šiek tiek daugiau kaip 8 juanias, t. y. juanis yra nepakankamai įvertintas beveik 60 proc.

Jei egzistotų tik globalioje rinkoje konkuruojančios prekės (*tradable goods*), tokių nukrypimų nuo pusiausvyros kurso nebūtų. Vis dėlto kiekvieno vartotojo krepšelį sudaro ir tokios prekės bei paslaugos, kurios teikiamos tik vietos rinkoje (*non-tradable goods*), atitinkamai jų kainodara grindžiama ne tiek visuotinės konkurencijos principu, kiek pragyvenimo kaštais, darbo užmokesčio lygiu ir pan. *Big Mac'ui* Kinijoje pagaminti naudojamos abiejų kategorijų prekės ir paslaugos, todėl jo kaina doleriais Pekine ir Niujorke yra beveik „pasmerkta“ būti skirtinga.

Pastebėta tendencija, kad kylančių rinkų valstybėse nacionalinės valiutos kursas dolerio atžvilgiu pagal *Big Mac'o* indeksą yra nepakankamai įvertintas, tuo tarpu labai išsivysčiusiose ir pasižyminčiose aukštu mokesčių lygiu – pervertintas. Pastarasis kraštutinumas yra bene ryškiausias

Norvegijoje ir Islandijoje, kurių nacionalinės valiutos, palyginti su doleriu, pervertintos atitinkamai 127 proc. ir 106 proc. Mūsų nacionalinė valiuta iš bendro konteksto neiškrenta – remiantis *Big Mac* o Lietuvoje ir JAV kaina, vienas doleris vertas 2,10 lito, tuo tarpu rinkoje kainuoja 2,70 lito, t. y. litas yra maždaug 22 proc. nepakankamai įvertintas.

1 lentelė

Nacionalinės valiutos vertė pagal *Big Mac* o indeksą

Valstybė	<i>Big Mac</i> o kaina		PGS*, apskaičiuotas pagal <i>Big Mac</i> o kainą JAV doleriais	JAV dolerio kursas 2006 m. gegužės 22 d.	Valiutos nepakankamas įvertinimas(-)/ pervertinimas(+) JAV dolerio atžvilgiu (proc.)
	nacionaline valiuta	JAV doleriais			
Bulgarija	2,99	1,94	0,96	1,54	-37
Čekija	59,05	2,67	19,0	22,1	-14
D.Britanija	1,94	3,65	1,60	1,88	+18
Danija	27,75	4,77	8,95	5,82	+54
Estija	29,5	2,40	9,52	12,3	-23
Euro zona	2,94	3,77	1,05	1,28	+22
Gruzija	4,15	2,31	1,34	1,80	-26
Islandija	459	6,37	148	72	+106
Japonija	250	2,23	80,6	112	-28
JAV	3,10	3,10	-	-	-
Kinija	10,5	1,31	3,39	8,03	-58
Latvija	1,35	2,47	0,44	0,55	-20
Lenkija	6,50	2,10	2,10	3,10	-32
Lietuva	6,50	2,41	2,10	2,69	-22
Moldova	23,0	1,75	7,42	13,2	-44
Norvegija	43,0	7,05	13,9	6,10	+127
Rusija	48,00	1,77	15,5	27,1	-43
Švedija	33,00	4,53	10,6	7,28	+46
Šveicarija	6,30	5,21	2,03	1,21	+68
Vengrija	560	2,71	181	206	-12

* Perkamosios galios standartas.
Šaltinis: *The Economist*.

Prieš keletą metų, kai pasitikėjimas lito stabilumu Lietuvoje ir užsienyje buvo kur kas menkesnis, *Big Mac* o teorija buvo efektyvus ginklas kovojant su niurzgliais, pranašaujančiais lito devalvavimą. Teiginys, kad pagal savo perkamąją galią litas turėtų būti ne devaluojamas, o revaluojamas, padarydavo skeptikams stiprų įspūdį, nors jų ir nenuramindavo. Šiuo metu fiksuotas lito ir euro santykis iki mūsų nacionalinės valiutos „gyvenimo“ pabaigos jau beveik nebekvestionuojamas, todėl „bigmakinio“ ir realiojo lito kurso proporciją galėtų pakoreguoti tik du veiksniai – lito, tiksliau, euro ir dolerio kurso pokyčiai valiutų rinkoje bei *Big Mac* o kainų (žvelgiant plačiau, infliacijos indeksu) Lietuvoje ir JAV judėjimas.

Nors pagal mėsainio teoriją visose Baltijos valstybėse nacionalinės valiutos buvo nepakankamai įvertintos panašiu mastu, mažiausias atotrūkis tarp *Big Mac* o indekso ir rinkos kurso (20 proc.) užfiksuotas Latvijoje, kuri išsiskiria Vidurio ir Rytų Europos regione ypač didele infliacija.

Kainų lygio Vakaruose ir Rytuose susilyginimas ir yra realiausias scenarijus, kuriuo Baltijos valiutų kursai pagal perkamąją galią turėtų artėti prie rinkos kurso. Žinoma, jei šio proceso pusiaukelėje nepertrauks minėtų valiutų ištirpimas bendroje euro zonos erdvėje.

Euro zonos šalys**13 Europos Sąjungos valstybių narių yra įsivedusios bendrą valiutą:**

Belgija
Vokietija
Graikija
Ispanija
Prancūzija
Airija
Italija
Liuksemburgas
Nyderlandai
Austrija
Portugalija
Slovėnija
Suomija

Nedalyvaujančios šalys

Bulgarija, Čekija, Danija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Vengrija, Malta, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Švedija ir Jungtinė Karalystė yra ES narės, bet nėra įsivedusios bendros valiutos. Danija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Malta ir Slovakija yra valiutų kurso mechanizmo II (VKM II) narės. Tai reiškia, kad Danijos krona, Estijos krona, Kipro svaras, Latvijos lats, Lietuvos litas, Maltos lyra ir Slovakijos krona yra susieti su euru. Tikimasi, kad ateityje prie VKM II prisijungs daugiau šalių.